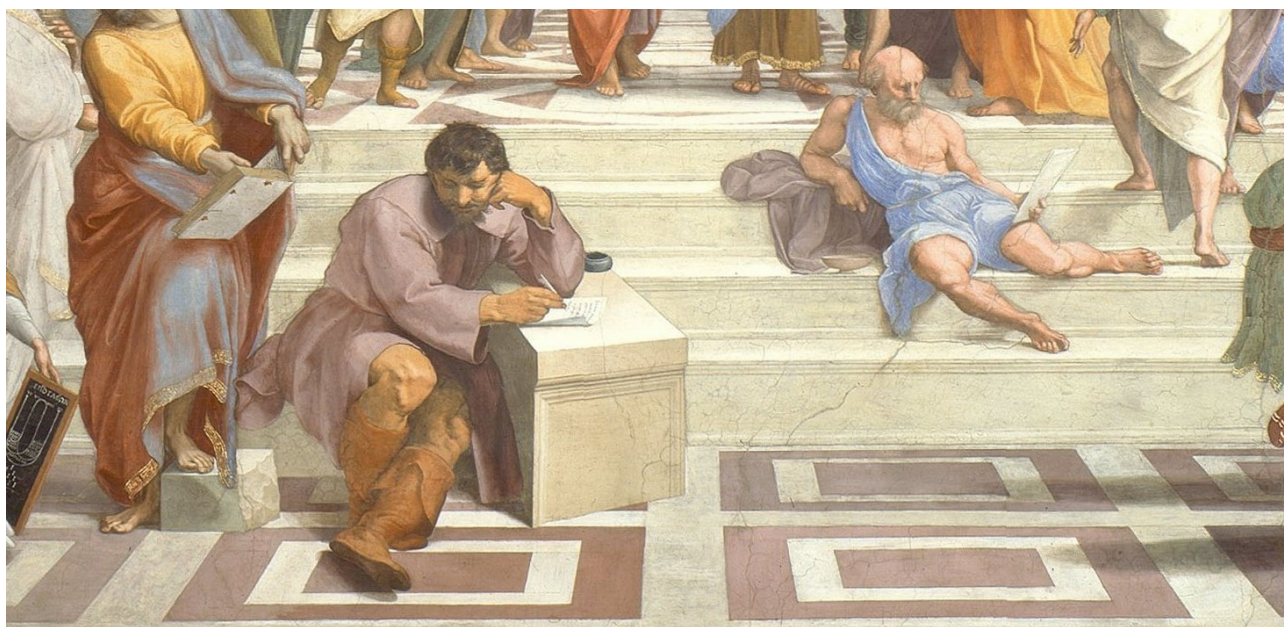

Offentlig forskning

- et sted mellem ledelse og autonomi -

Af Andreas Secher Boye

*"Not-knowing is true knowledge.
Presuming to know is a disease.
First realize that you are sick;
then you can move toward health."*¹

...

***"A good scientist has freed himself of concepts and keeps his mind open to what is."*²**

---

¹ Lao Tzu: Tao Te Ching; oversat af S. Mitchell 1995. Vers 71.

² Ibid: Vers 27.

Indholdsfortegnelse

Abstract	3
1.0 Indledning	4
1.1 Afgrænsning	4
1.2 Tid til forandring	5
1.3 Problemformulering	6
1.4 Læsevejledning	6
2.0 Analysestrategi	8
2.1 'Offentlig' contra 'privat' forskning	9
2.2 Begrebet 'Forskning'	9
2.3 'Konstruktion' af offentlig forskning	10
2.4 'Iagttagelse' af offentlig forskning	11
2.5 Iagttagelse af 'Finansministeriet iagttagelse' af offentlig forskning	12
2.6 En semantisk analysestrategisk tilgang til Finansministeriet og offentlig forskning	13
2.6.1 Begrebet mening	14
2.6.2 Meningsdimensioner og tid	15
2.6.3 Begrebet semantik	16
2.6.4 Semantisk dynamik i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning	18
2.7 Empiri og kildevaliditet	19
2.7.1 Selvkritik	20
3.0 Analyse: Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning 1993-2008	22
3.1 Offentlig forskning: Sagsdimensionen	53
3.2 Offentlig forskning: Socialdimensionen	54
3.3 Offentlig forskning: Tidsdimensionen	56
3.4 Et dynamisk felt af semantik	57
3.5 Begrebslig kategorisering og semantisk dynamik	60
3.6 Bevægelsen fra skellet offentlig/privat forskning til skellet fri/strategisk forskning	64
3.6 Konsekvenserne for kommunikationen om partnerskaber	66
4.0 Konklusion	70
5.0 Perspektivering	73
6.0 Litteraturliste	74
7.0 Bilag	80

Abstract

Public research – somewhere in between management and autonomy

In 1993 the Ministry of Finance of Denmark started to reform the public sector. One of the key components in this ongoing reform was the gradual rethinking of the public research institutions to match the highly complex free markets and global society of the 21st century.

This thesis identifies how the Ministry of Finance communicates about public research and demonstrates this by performing an analysis of the semantics in publications by the ministry in the period 1993-2008. This analysis is conducted within the theoretical framework of Niklas Luhmann's systems theory.

Furthermore it shows a perspective on how the term public research is being constructed, defined and communicated in a certain epistemic light by the ministry. This part of the analysis will demonstrate the dynamics of the semantic and create a reflexive openness to the term public research and the strategic principles and perspectives within the communication.

Simultaneously interwoven into the thesis and analysis of the ministry's construction of communication about public research is an elaboration over philosophical issues in the paradoxical practice of communication management.

Keywords:

academic freedom, communication management, knowledge economy, systems theory, semantic dynamics, Ministry of Finance of Denmark, research management, paradoxical practice.

1.0 Indledning

Skabelse af ny viden har altid været en drivkraft i mennesket. Spørgsmål om vores verden og vores forståelse af den har ledt til svar, som der igen er blevet sat spørgsmålstejn ved. Vi forsøger tilsyneladende hele tiden at skabe orden i det kaos af meningsfuldhed, som omgiver os. Denne nysgerrighed har drevet os frem, og det er samme drivkraft, som ligger bag denne afhandling. Særligt en nysgerrighed rettet mod produktion af viden, og under hvilke betingelser produktion af viden udøves.

Der skal ikke lægges skjul på, at min interesse i netop dette emne skyldes en lang række dybe filosofiske og samfundsmæssige problemstillinger, som befinder sig i spændingen mellem menneskets ønske om kontrol over verden og om frihed til selv at definere meningen med tilværelsen.³ Eller mere kontroversielt om *definitions*magt og retten til at bestemme over andre mennesker baseret på hævdundne historiske principper, som der kan stilles spørgsmålstejn ved. Dette repræsenteres ved denne videnproducents rolle som eksponent for en paradoksalt praksis funderet i kaotisk rationalitet, for at skabe ny viden om samfundet og herigennem påvise *kritisk eksistentialisme*.⁴

I forhold til produktion af viden kan ønsket om kontrol og ønsket om frihed omformuleres til mere moderne termer som forskningsledelse og forskningsautonomi. Og netop konflikten og samspillet mellem ledelse og autonomi kommer ofte til udtryk i den offentlige forskning, hvor hele forskningsprocessen organiseres i et mere og mere komplekst samspil med det omkringliggende samfund.

Her mødes interesse modsætninger i en vedvarende offentlig debat, om hvad forskningens rolle i samfundet er og bør være. Denne diskussion omhandler mange aspekter af samfundsmæssig betydning, og centralt i diskussion står spørgsmålet om, under hvilke omstændigheder ny viden produceres og organiseres, og måske vigtigst af alt; hvordan offentlig forskning ledes og finansieres.

Det helt centrale element i denne afhandling vil derfor være kommunikationen om offentlig forskning. Det er ikke ambitionen at komme frem til endegyldige konklusioner om offentlig forskning, men derimod at fremskrive perspektiver (og muligvis et helt nyt) på den kommunikationsproces som hele tiden skabes i det offentlige rum.

1.1 Afgrænsning

Offentlige forskningsinstitutioner er genstand for meget opmærksomhed, hvilket er naturligt set i lyset af universiteternes fremtrædende rolle i det danske samfund, som bidragsyder til forskning og udvikling samt rollen om uddannelsesinstitution. Som daværende Statsminister Poul Nyrup Rasmussens understregede meget sigende i sin åbningsredegørelse i Folketinget i starten af det nye årtusinde:

*"Vi står netop nu i et af de øjeblikke i historien, hvor verdenssamfundet er i gang med at forandre sig fundamentalt. De omvæltninger, vi oplever netop nu, kan måle sig med skiftet fra landsbrugssamfund til industrisamfund. Vi er på vej ind i en ny økonomi - den globale videnøkonomi."*⁵

---

³ Boye 2010, Vi, Systemets trælle.

⁴ Boye 2012, Kaotisk rationalitet og grænsen for den menneskelige forståelse - et studie i kritisk eksistentialisme; s:1-12 (uddrag), se bilag 1.

⁵ Statsministeriet (2000): Statsminister Poul Nyrup Rasmussens åbningsredegørelse i Folketinget, Web-artikel.

Denne italesættelse af 'en ny økonomi' handler i høj grad både om forskning og udvikling og ikke mindst en forventningshorisont, hvor viden er omdrejningspunktet for fremtidens globale samfund.

I samme tale adresserede han direkte forskningens rolle i samfundet:

*"Stærke forskningspositioner er afgørende for den fortsatte udvikling af det danske samfund. Regeringen vil styrke forskningsområdet yderligere. Samtidigt skal samspillet mellem offentlig og privat forskning forstærkes for at fremme innovation i erhvervslivet."*⁶

Netop koblingen mellem offentlig og privat forskning, med andre ord mellem universiteterne og erhvervslivet, skulle vise sig at blive et helt centralt tema i den offentlige debat frem til i dag særligt efter implementeringen af universitetsreformen i 2002.

1.2 Tid til forandring

Med universitetsreformen; 'Tid til forandring for Danmarks universiteter' med mottoet: Styrket ledelse, Mere frihed, Stabil økonomi, fulgte en række politiske initiativer til at styrke den offentlige forskning. Daværende videnskabsminister Helge Sander sagde i den forbindelse med stor lighed til Poul Nyrup Rasmussens udtalelse om forskning to år tidligere:

*"Vi imødekommer universiteternes ønsker og gør op med den centrale styring af universiteterne på en række kerneområder. I stedet lægger vi større vægt på rammestyring. Samtidig vil reformen styrke universiteternes ledelse og medføre, at der åbnes yderligere for folk udefra, så vi sikrer et tættere samspil mellem universiteterne og det omgivende samfund. Universiteterne skal på bedst mulig måde bidrage til vækst og velfærd i hele samfundet."*⁷

Måden hvorpå styringen af offentlig forskning skal foregå beskrives ret eksplicit i universitetsreformen i form af 2. generations udviklingskontrakter, som skal indeholde klare mål og strategier for udviklingen af forskning samt udvikling af viden og teknologioverførsler. Ligeledes omtales 2. generations-udviklingskontrakter vedrørende strategier for benchmarking af forskningen i forhold til andre nationale og internationale forskningsinstitutioner.⁸ En interessant detalje er at 2. generations udviklingskontrakter fordrer en 1. generation.

Reformen var ifølge flere iagttagere en slags evolutionær udvikling af en begrebsudvikling og en tankegang, som var foregået i Finansministeriet fra starten af 90'erne og frem. Susan Wright og Jakob Williams Ørberg beskriver i et forskningsprojekt fra 2008 omhandlende selvejende institutioner og kontraktstyring:

*"Documents about self-owning institutions produced in the Danish public sector in the last three decades clearly reveal that the concept was indeed not new in 2003 (Ministry of Finance 1996, Ministry of Finance 1998, Ministry of Education 1997), but they also suggest that much work has gone into defining and shaping the concept's use in the public sector throughout the 1990s and especially since 1995."*⁹

---

⁶ Ibid.

⁷ Videnskabsministeriet (2002): Tid til forandring for Danmarks universiteter, s:3.

⁸ Ibid, s:8

⁹ Wright og Ørberg (2008): Autonomy and control: Danish university reform in the context of modern governance, s:35

Jørgen Øllgaard og Mogens Madsen peger i deres kritik af universitetsreformen indirekte også på Finansministeriet, da de mener at økonomiske problemstillinger sættes udenfor enhver diskussion i forhold til offentlig forskning:

*"Som en neoliberal herredømmeform opbygges nye styringssystemer med støtte i fx "new public management" og en "managerialisme", hvor teknokratiske og bureaukratiske standarder gives en særlig magt. Det er en del af den neoliberale tænkning, som først og fremmest betyder at økonomi gøres til en indiskutabel determinant og et tankesæt, der i praksis medfører afpolitisering. Økonomi gøres så at sige til indiskutable naturlove, og andre værdier er underordnet disse. Politisk resulterer dette i, at der ingen debat er om de omfattende reformer."*¹⁰

I forhold til kommunikationen om offentlig forskning er det interessant at sætte fokus på de aftryk, som Finansministeriet muligvis har efterladt i ordene fra Videnskabsministeren; *"tættere samspil mellem universiteterne og det omgivende samfund"*, over Statsministerens ord; *"samspillet mellem offentlig og privat forskning"*, og samtidig undersøge hvilken rolle Finansministeriet har spillet i debatten om offentlig forskning.

1.3 Problemformulering:

Det ovenstående har konkretiseret sig i følgende problemformulering, som vil blive besvaret i denne afhandling:

Hvordan kommunikerer Finansministeriets i perioden 1993-2008 om begrebet offentlig forskning, og hvilken forskel gør det for, hvordan Finansministeriet tænker strategisk om partnerskaber?

1.4 Læsevejledning

Denne kandidat afhandling er inddelt i syv dele, hvor læseren netop nu er i gang med at læse indledningen herunder problemformuleringen og denne læsevejledning. Dette afsnit skulle gerne give læseren et meget generelt indblik i undertegnede's motivation og interesseområder indenfor samfundsvidenskab og filosofi, samt et helt overordnet billede af, hvad afhandlingen indeholder.

Følgende vil læseren blive præsenteret for et analysestrategisk afsnit, der vil redegøre for afhandlingens teoretiske og metodiske udgangspunkter, begrebsafklaring, empiriske overvejelser samt kildekritik. Dette kapitel skulle gerne give læseren et perspektiv, som skal bruges til at 'læse' og forstå selve analysen.

Dette efterfølges af en historisk semantisk analyse omhandlende Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning i perioden 1993-2008. Efter en gennemgang og analysering af en lang række publikationer fra Finansministeriet samt enkelte fra andre ministerier, vil der afslutningsvis være en grundig opsamling. Opsamlingen vil analysere kommunikationen fra Finansministeriet gennem den tidligere fremlagte analysestrategiske optik, og der vil sideløbende foregå en argumentation om perspektiver på kommunikationens meningsdannelse.

---

¹⁰Madsen og Øllgaard (2006): Universitets- og forskningsreformer som neoliberal politik, web-artikel.

Afhandlingen afsluttes herefter med en konklusion, hvor problemformuleringen besvares, samt en perspektivering, hvori der gives perspektiver på andre teoretiske og empiriske fremgangsmåder omhandlende offentlig forskning. Bagerst i afhandling forefindes en litteraturliste og fire bilag.

2.0 Analysestrategi

For at kunne besvare problemformulering, er det nødvendigt at gøre rede for en fremgangsmåde, hvorpå kommunikation fra Finansministeriet om offentlig forskning kan analyseres. Det analysestrategiske afsnit omhandler således en strategi, som specificerer principielle valg og fravalg.

Det vil blive gennemgået via afklaringer af teoretiske og empiriske aspekter i afhandlingen, som er nødvendige for at skabe det perspektiv, hvorfra problemformuleringen kan gribes analytisk, og samtidig skal de vise de refleksive processer, som ligger til grund for afhandlingens udformning og grænsedragninger.

2.1 'Offentlig' contra 'privat' forskning

Denne afhandling tager afsæt i en skepsis og undren over betydningen af begrebet 'offentlig forskning'. Der rejser sig et interessant spørgsmål: Hvad er forskellen på offentlig og privat (hemmelig) forskning? Og i forlængelse heraf: er det overhovedet interessant at lave et skel mellem offentlig og privat hvad angår forskning?

Distinktionen er vigtigt og interessant, fordi flere parter, herunder Finansministeriet, bruger distinktionen i deres kommunikation om forskning, og herigennem tilskriver parterne forskellig mening til hvad 'offentlig' forskning er, ikke er og ikke mindst bør være.

Et afgørende skel i den offentlige debat synes at være forskellen på forskning i offentlig regi og i privat regi, hvilket ofte begrundes med universiteternes rolle for det danske samfund og i særdeleshed, hvad de kan bidrage med. Samtidig italesættes 'offentlig' forskning ofte som forskellig fra 'privat' forskning, hvad angår selve forskningshandlingen der udøves af de enkelte forskere, som betoner ledelse og autonomi forskelligt særligt i forhold til finansiering og 'brugbarheden' af forskningsresultater.

Denne meningspluralisme kommer godt til udtryk i følgende motto fra universitetsreformen, som i den grad omfatter offentlig forskning: "*Styrket ledelse, Mere frihed, Stabil økonomi.*"¹¹ Citatet spiller på flere niveauer og planer. For hvem får mere frihed? Hvem får styrket ledelse? Og hvem får stabil økonomi? Administration, forskere, undervisere, studerende? Og hvad og hvordan defineres begreberne ledelse, frihed og økonomi?¹²

Der kan findes flere eksempler på hvorledes offentlig forskning skiller sig ud fra privat forskning i den offentlige debat, men fra alle sider synes der at være enighed om, at offentlig forskning er af afgørende betydning for samfundet, hvilket i denne afhandling ligger til grund for *markeringen*¹³ af netop den 'offentlige' side af begrebet forskning.

2.2 Begrebet 'Forskning'

Ved i det hele taget at have foretaget en distinktion mellem offentlig og privat på baggrund af kommunikation om forskning i den offentlige debat, indskrives afhandlingen i et *perspektiv*, som fodrer et konkret valg af videnskabsteoretisk karakter: *Konstruktivisme*¹⁴. Eller med andre ord; en (accepteret) samfundsvidenskabelig position indskrevet i det videnskabelige felts egen selvforståelse af videnskab¹⁵, hvorfra denne kommunikation om forskning kan iagttages. Denne videnskabelige selvforståelse er ikke uden problemer, hvilket kommer godt til udtryk i følgende citat:

"...what is more certain is that any question about the scientific nature of social enquiry is parasitic upon what counts as scientific. Yet, if this is a difficult question to answer, it demonstrates that all forms of

---

¹¹ Videnskabsministeriet (2002): Tid til forandring for Danmarks universiteter, forsiden af publikationen.

¹² Fælles for dem alle kan dog siges, at de betones positivt.

¹³ Begrebet *markering* skal her forstås i en videnskabsteoretisk kontekst, som et valg, som fodrer konstruktivisme. Konstruktivisme kategoriseres som en kompleks idealisme modsat realismer og demarkationismer (for videre læsning: Fuglsang og Olsen, 2009; s:31-50).

¹⁴ Skal her forstås i en systemteoretisk kontekst, hvor samfundet er en differens og ikke et objekt; (jvf. afsnit om 'iagttagelse' af offentlig forskning).

¹⁵ Jvf. Demarkationsproblemet. (For videre læsning Fuglsang og Olsen 2009; s:7-25)

systematic enquiry are plagued by philosophical problems. Whether we call something "science" or not, it remains that there are questions that will always be present in the systematic pursuit of knowledge. These are philosophical problems concerned with what kinds of things exist and how we can know them. Moreover, many of these are shared by both social research and investigations of the physical world."¹⁶

Dette, *afhandlingens perspektiv*, har en lang række implikationer, fordi den teoretiske for forståelse af begrebet videnskab via begrebet konstruktivisme er 'styrende' for begrebet forskning, og videre hvorledes distinktionen mellem offentlig og privat forskning kan drages, hvilket sætter gyldigheden af denne afhandlings form i spil, da den er inkluderet i videnskabens selvforståelse.

"Man kunne formulere pointen på den måde, at vi forstår visse dele af virkeligheden – især menneskelig virkelighed – ved hjælp af begreber, som ikke er udvalgt ud fra det hensyn at lette en videnskabelig behandling af det pågældende emne. Det videnskabelige må her vige i forhold til andre dybere værdier i vores måde at forholde os til virkeligheden på. Videnskaben kan ikke suverænt diktere, i hvilke kategorier vi skal beskrive virkeligheden; tværtimod må videnskaben på visse punkter acceptere den måde, vi i forvejen beskriver virkeligheden på, og søge at udtrykke sine resultater i disse begreber."¹⁷

Her i erkendelsens sociologiske dobbelthed^{18 19} kan rejses et særligt relevant (og nødvendigt²⁰) spørgsmål: Hvad forskning egentlig er? Og i forlængelse heraf: Hvordan skal begrebet forskning anskues i denne afhandlings kontekst?

2.3 'Konstruktion' af offentlig forskning

Som vist har valget af offentlig forskning allerede indlejret afhandlingen i en videnskabelig tradition og retning. Via en lille ekskurs om konstruktivisme vil dette valg træde tydeligere frem.

Konstruktivisme trækker på en lang historisk filosofisk tradition om erkendelsesteori og samspillet mellem ontologi og epistemologi, og repræsenterer blandt andet et opgør med tanken om en endegyldig sandhed (og objektivitet).²¹

En vigtig opdeling i konstruktivismen er skellet mellem ontologisk konstruktivisme og epistemologisk konstruktivisme. Ontologiske konstruktivister er af den opfattelse, at hele den fysiske verden er en erkendelsesmæssig konstruktion, hvorimod epistemologiske konstruktivister anser vores erkendelse af

---

¹⁶ Bortolotti (2008): An introduction to the philosophy of science; s:45.

¹⁷ Collin (1993): Videnskabsfilosofi - introduktion til filosofi 1, s:151

¹⁸ Som Qvortrup formulerer: "Vi står med andre ord med en klassisk gordisk knude. Eller vi står med en klassisk version af det erkendelsesteoretiske paradoks, at vi udtaler os universaliserende om et fænomen, som vi selv er en del af..." (For videre læsning; Tække 2006: Qvortrup; s:21-39 - om Luhmanns arv fra Husserl.) Og videnskabens ustyrlige modsætningen: Anerkendelse af paradokset og den relativistiske opfattelse af at alle synspunkter er lige gode/dårlige eller bare ligegyldige afhængig af ja...,ingenting. (For videre læsning se bilag 1).

¹⁹ For et interessant perspektiv på Husserl og den filosofiske arv; Læs: Glam 2005: Logos og Fænomenet - en læsning af Husserl og Derrida i tre akter.

²⁰ Til trods for den kontingente konstruktion af virkeligheden, som fordres af afhandlingens videnskabsteoretiske valg.

²¹ Bredsdorff 2007: Konstruktivisme. Web-artikel.

verden som socialt konstrueret²². Fælles for dem begge er dog, at de betragter deres verdensbillede som kontingent, dvs. at ens synspunkt ikke er nødvendigt.²³

Ved at vælge en analysestrategisk^{24 25} og epistemologisk konstruktivistisk tilgang med forbillede i Åkerstrøm Andersen, er det muligt at se bort for denne kompleksitet i begrebet konstruktivisme, fordi han ser bort fra den ontologiske konstruktivisme.

Den ontologiske konstruktivisme søger at konstituere en genstand, så den tages for givet. I epistemologien arbejdes med en tom ontologi, som ikke er ontologisk konstitueret²⁶. Det handler om, at det iagttagelsesperspektiv som anlægges, skaber den der iagttager, og det som iagttages. Dette er altid kontingent, fordi mennesket som iagttager foretager aktive valg og herigennem skaber nye konstruktioner.²⁷

Ved at vælge Åkerstrøm Andersens epistemologisk konstruktivistisk tilgang til kommunikation om offentlig forskning, ligger begrebet forskning ikke fast, og det bliver irrelevant at spørge om, hvad forskning er og herigennem lukke for begrebets betydning ved at konstituere det ontologisk i *væren*. Han ser analysestrategien som et modsætningsforhold til metode; *"...i den ontologiske orienterede videnskab er det metodereglerne, der har det sidste ord."*²⁸

Derimod er det interessant at kigge på *tilblivelsen* af genstanden. Han beskriver denne tilblivelse som: *"...i hvilke former og under hvilke betingelser er en bestemt meningsfuldhed (f.eks. en diskurs, en semantik, eller et kommunikationssystem) blevet til?"*²⁹ Eller med andre ord; et studie af italesættelsen af offentlig forskning, og herigennem hvordan offentlig forskning konstrueres som iagttagelse?

2.4 'Iagttagelse' af offentlig forskning

I forhold til Finansministeriets kommunikation er det givende at lade forskningsbegrebet stå (forholdsvis) åbent, da det kan give et indblik i, hvordan Finansministeriets kommunikerer om offentlig forskning. Men hvad med begrebet Finansministeriet? Hvordan konstrueres Finansministeriet som en iagttager af kommunikation om offentlig forskning?

Her bliver det relevant at beskrive, hvad der menes med iagttagelse og i forlængelse heraf; anden ordens iagttagelse, for derigennem at specificere hvilken form for analytik, som bruges i afhandlingen til at konstruere Finansministeriet som iagttager. For at komme nærmere begrebet iagttagelse er det givende at lave en kort beskrivelse af Niklas Luhmanns systemteori.

---

²² Jacobsen 2010, s:231

²³ Ibid 2010, s:230

²⁴ Andersen 1999; s:9-27

²⁵ Kritik af Andersens analysestrategi baseret på forskellen mellem metode og analysestrategi. (For videre læsning se bilag 2 og bilag 3)

²⁶ Andersen (1999), s:14

²⁷ Ibid, s:14

²⁸ Ibid, s:13

²⁹ Ibid, s:13-14

Luhmanns systemteori er et forsøg på at skabe en universel samfundsteori, og centralt i hans begrebsunivers står hans grundtese om; at samfundet består af systemer, som han opdeler i maskiner, organismer, sociale systemer og psykiske systemer.³⁰

Det interessante ved Luhmann er, at han ikke baserer sin teori om samfundet på et objekt, men i stedet betoner differens mellem system og omverden; med andre ord en forskelsdannelse. Han definerer iagttagelse som en operation; *"...hvor iagttagelsen er en særlig art af operation nemlig den operation at skelne."*³¹ Denne forskelsdannelse mellem system og omverden og koblingen til iagttagelse, beskrives af flere som meget givende i det sociologiske felt, hvilket Qvortrup betegner som et gennembrud.³² Ole Thyssen beskriver det således:

*"Iagttagelse er baseret på den grundlæggende forskel mellem system og omverden, eller mellem selvreference og fremmedreference. De to typer reference forudsætter hinanden, så hverken materialisme (kun fremmedreference) eller idealisme (kun selvreference) er mulig."*³³

Denne forskel mellem selvreference og fremmedreference ligger til grund for Luhmanns begreb om iagttagelse. Forskellen har som bekendt to forskellige sider, en markeret og en umarkeret side. Iagttagelse fordrer et skel og en markering, hvilket samtidig skaber en blind plet i forhold til den umarkerede side.

*"Hermed bliver ikke blot den anden side af forskellen, men også iagttageren, enheden af forskellens to sider og andre forskelle usynlige."*³⁴

Dette betegner Luhmann som en anden ordens iagttagelse, fordi du med en ny iagttagelse kan iagttage den iagttagelse, som ligger til grund for den første forskelsdannelse. Samtidigt vil der også være en umarkeret side af en anden ordens iagttagelse med tilhørende blind plet.³⁵

I forhold til denne afhandling er det vigtigt at understrege, at Finansministeriet konstrueres som iagttagere og at kommunikationen om offentlig forskning hermed anses, som iagttagede iagttagelser ved at sætte fokus på deres blinde plet, hvorfra de ikke kan iagttage.

2.5 Iagttagelse af 'Finansministeriet iagttagelse' af offentlig forskning

Grundlaget for iagttagelse i denne afhandling er Åkerstrøm Andersens tolkning af Niklas Luhmanns systemteori: *"I min læsning af systemteorien er dens kerne en bestemt analysestrategisk maskine, der faciliterer iagttagelse af anden orden."*³⁶ Samtidig lægger han vægt på, at kommunikation er det bærende element og formulerer det således: *"Kommunikation defineres i systemteorien som det sociale grundbegivenhed. Kommunikation bliver derfor systemteoriens primære genstand."*³⁷

---

³⁰ Luhmann (2000): Sociale systemer - grundrids til en almen teori, s:37.

³¹ Luhmann (1998): Erkendelsen som konstruktion, s:171

³² Tække (2006): s:38-39.

³³ Thyssen (1997): Iagttagelse og paradoks, s:16-17.

³⁴ Ibid; s:17.

³⁵ Luhmann (1998): Erkendelsen som konstruktion, s 171.

³⁶ Andersen (bilag 4): Den semantiske analysestrategi og samtididiagnostik, s:1.

³⁷ Ibid; s:5.

Den vigtige pointe i Åkerstrøms Andersens skelnen mellem analysestrategi og metode er, at den giver mulighed for at anskue Finansministeriet fra et anden ordens perspektiv gennem analytiker som samtidig konstruerer perspektivet om, hvordan de skalanskues:

”Analysestrategi er ikke metoderegler, men en strategi for, hvordan man som epistemolog vil konstruere andres (organisationers eller systemers) iagttagelser som objekt for egne iagttagelser m.h.p. at beskrive, hvorfra de selv beskriver.”³⁸

Han opstiller et skema over, hvordan han anser de forskellige analytikker³⁹:

Analytik	Ledeforskel	Organisation iagttages da som
Formanalysen	Enhed/forskel	Særegen <i>form</i> for kommunikation
Systemanalysen	System/omverden	<i>System</i>
Formningsanalysen	Form/medie	<i>Container</i> for medier
Medieanalysen	Medie/form	<i>Medie</i> for andre former
Semantisk analyse	Begreb/mening	<i>Begreb</i> og semantisk felt
Operationsanalytik	Rekursivitet/operation	Operativ <i>tilsætning</i>

Hermed tydeliggøres det perspektiv denne afhandling anlægger ved at lægge sig fast på en semantisk analyse af Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, da det udelukker og skaber en række blinde pletter (som vist i skemaet overfor), som kunne give andre muligheder og betydninger af et studie af Finansministeriets kommunikation, og ikke mindst hvad offentlig forskning i det hele taget betegner. Det fraskriver ligeledes muligheden for at lægge et andet snit på offentlig forskning ved at isolere sig på institutionsniveau/organisationsniveau.

2.6 En semantisk analysestrategisk tilgang til Finansministeriet og offentlig forskning

I det følgende vil der blive beskrevet hvorledes der foretages en semantisk analyse af Finansministeriets kommunikation af offentlig forskning i tidsrummet 1993 til 2012, og dette afsnit omhandler udelukkende en analysestrategi for, hvorledes den semantiske analyse kan operationaliseres. Åkerstrøm Andersen definerer den semantiske analysestrategi som følgende:

”Den semantiske analysestrategi er konstitueret ved ledeforskellen semantik/mening. Strategiens fokus er, hvordan mening dannes, konditioneres i et antal begreber, der tilsammen former et semantisk reservoir af

³⁸ Andersen (1999); s:14.

³⁹ Andersen (bilag 4): s:4.

*meningsformer, der står til rådighed for kommunikation. Fokus er altså kondensering af mening, og det tilbud af generelle former, der bliver effekten heraf.*⁴⁰

For at skabe et givende overblik, er det nødvendigt at definere en række hovedbegreber, som benyttes i den semantiske analyse.

2.6.1 Begrebet mening

Mening er for Luhmann et helt centralt grundbegreb⁴¹, som han beskriver som et fænomen, der;
*"...forekommer i form af et overskud af henvisninger til yderligere muligheder for oplevelse og handling."*⁴²

Det handler, med andre ord, om enheden af forskellen aktualitet og potentialitet, hvor mening hele tiden er i bevægelse og aldrig fikseret.

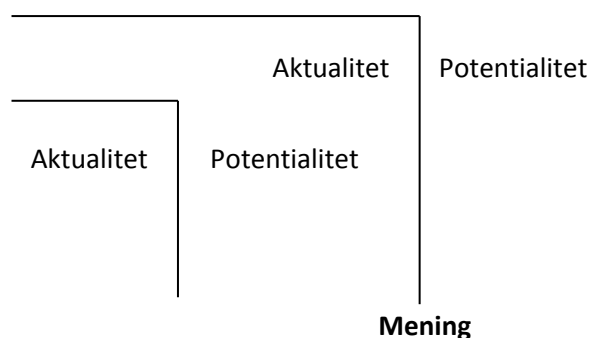
*"I al meningsoplevelse, og dermed i enhver form for beskrivelse og begrebsligt arbejde, som søger at fiksere dette fænomen, er der imidlertid som en grundbestanddel indbygget et aspekt af uro. Mening tvinger sig selv til forandring."*⁴³

Det potentielle og det aktuelle kan ikke skilles ad, men afhænger gensidigt af hinanden, da aktualitet altid skaber nye potentialer, som igen kan aktualiseres. Åkerstrøm Andersen beskriver det således;

*"Mening er således den simultane præsentation af aktualitet og potentialitet. Mening er det aktuelle omgivet af muligheder. Enhver aktualisering i øjeblikket potentialiserer nye muligheder."*⁴⁴

Med andre ord er meningsdannelse en autopoietisk iagttagelsesoperation mellem aktualitet og potentialitet, som altid henviser til ny mening. Der er tale om en differens mellem det aktuelle og det mulige på baggrund af det aktuelle, og denne differens 'tvinger' at mening reproduceres som ny mening.⁴⁵ Åkerstrøm Andersen illustrerer meningsdannelse således:

Meningsdannelse⁴⁶:

⁴⁰ Andersen (bilag 4): s:7.

⁴¹ Thyssen (1997): s:21.

⁴² Luhmann (2000): Sociale systemer - grundrids til en almen teori, s:99.

⁴³ Luhmann (2000): s:103.

⁴⁴ Andersen 1999; s:121-122.

⁴⁵ Luhmann (2000): s:114.

⁴⁶ Andersen (bilag 4): s:8.

Ovenstående figur skal læses som begrebet mening der reproduceres, hvor en given aktualitet markeres for herefter at komme til syne igen på indersiden af aktualitet - med nye muligheder for mening gennem aktualitet og potentialitet. Luhmann beskriver processen således:

*"Meningsformen tvinger altså gennem sin henvisningsstruktur det næste skridt til selektion. Denne selektion, som ikke kan undgås, træder ind i kommunikationen om det meningsbevidstheden og for sociale systemers vedkommende ind i kommunikationen om det meningsmæssige."*⁴⁷

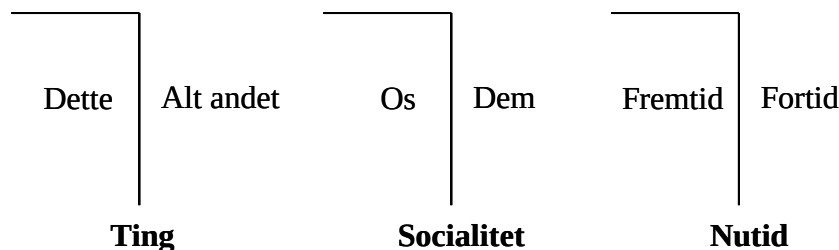
2.6.2 Meningsdimensioner og tid

I forbindelse med mening beskriver Luhmann tre helt centrale dimensioner, som altid er til stede. Det handler om saglige, sociale og tidslige meningsdimensioner, som han i yderste konsekvens kalder verdensdimensioner. De tre meningsdimensioner er altid på spil i den semantiske analyse.

*"Enhver dimension er igen givet som menings-universel, den indeholder altså formelt set ingen begrænsning i forhold til det, der er muligt i verden. For så vidt kan man derfor også tale om verdensdimensioner."*⁴⁸

Meningsdimensioner⁴⁹:

Sagsdimensionen omhandler valg af temaer og genstande for kommunikation, og hvordan det gælder at de

består af enheden af forskellen dette/alt andet. Sagt med andre ord, er sagsdimensionen; meningsfuldt kommunikerede temaer, hvor ligeledes personer og grupper kan være genstande.

*"For så vidt muliggør sagsdimensionen tilslutningsoperationer, som må afgøre, om de skal blive, hvor de er, eller om de skal gå videre til noget andet."*⁵⁰

Socialdimensionen er forskellen mellem alter og ego, som hver repræsenterer forskellige fortolkningshorisonter eller som Åkerstrøm Andersen beskriver for den semantiske analyse;

"Semantisk handler det om generaliserede former af forskelle mellem "os" og "dem". Sociale identiteter er enheden af forskellen os/dem. Socialdimensionen er dermed dimensionen for den semantiske konstruktion af sociale identiteter, hvor der kun kan findes et "os" (begreb) i forhold til et "dem" (modbegreb). Der er ingen "os" uden i sammenligning med "dem". "Os" er kun os til forskel fra "dem", men "dem" er vel at

⁴⁷ Luhmann (2000): s:99.

⁴⁸ Ibid; s:115.

⁴⁹ Andersen (bilag 4): s:14.

⁵⁰ Luhmann (2000): s:116.

*mærke kun i "os" tale om "dem". Det vil sige, at forventningerne til "de andre" skaber grænsen for forventningerne til "os selv".*⁵¹

Endelig er der tidsdimensionen. Basalt kan man sige, at tidsdimensionen skabes af enheden i forskellen fortid og fremtid.

*"Tiden er således også udspændt mellem sine tilhørende horisonter, der markerer det uopnåelige og sætter den i stand til at danne relationer: mellem fortid og fremtid."*⁵²

Åkerstrøm Andersen beskriver det således:

*"Tidssemantikken drejer sig om, hvordan vi betragter og begrebsliggør fortid og fremtid. Fremtiden er en horisont af forventninger og fortiden et rum af erfaringer, og enhver nutid er kun i spændingen derimellem. Tid konstrueres i kommunikationen, i hver eneste kommunikation."*⁵³

Samtidig er begreberne mening og meningsdimensioner tæt knyttet til Luhmanns begreb om semantik og struktur. Dette fordrer en yderligere forklaring af begrebet semantik.

2.6.3 Begrebet semantik

Luhmann har et grundlæggende strukturbegreb, som han skriver at ingen systemteoretiker kan benægte. Det handler kort fortalt om, at sociale systemer ikke kan eksisterer uden strukturer, og at de ligeledes danner strukturer.⁵⁴ Disse strukturer er knyttet til kommunikation, og hvis de skaber mening, som anses for bevaringsværdig, kan der til tider tales om semantik.⁵⁵

Luhmann definerer i *Das Recht der Gesellschaft* semantik således:

*"Jede Kommunikation bindet daher Zeit insofern, als sie bestimmt, von welchem Systemzustand die weitere Kommunikation auszugehen hat. Davon zu unterscheiden ist die Fixierung von Sinn für wiederholten Gebrauch, etwa die Sinnbesetzung von Worten, Begriffen, wahrheitshaltigen Aussagen. Wie wollen solche Selbstfestlegungen eines Kommunikationssystems Semantik nennen."*⁵⁶

En fordansket version af citatet kunne lyde sådan har:

*"Den samlede mængde (...) anvendbare former i et samfund – til forskel fra den samlede mængde af meningsaktualiserende begivenheder i oplevelser og handling – vil vi kalde et samfunds semantik eller dets semantiske apparat; det er dets forråd af til rådighed stående regler til meningsforarbejdning. Med semantik forstår vi derfor en i høj grad generaliseret mening, som er disponibel relativt uafhængig af situationen."*⁵⁷

---

⁵¹ Andersen (bilag 4): s:13-14.

⁵² Luhmann (2000): s:118

⁵³ Andersen (bilag 4): s:14

⁵⁴ Luhmann (2000): s:327-331.

⁵⁵ Ibid: s:331

⁵⁶ Luhmann (1980): Gesellschaftsstruktur und Semantik s:19.

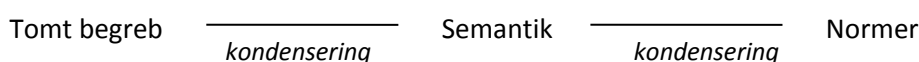
⁵⁷ Kneer, G. & Nassehi (1997): s:124

Netop spørgsmålet om bevaringsværdig semantik er centralt i Åkerstrøm Andersen fortolkning af Luhmann, og den semantiske analysestrategi, han er fortalende for. Luhmann skelner mellem en plejet semantik, som er samfundsteoretisk relevant og danner meningsfulde former og en række u-specifikke hverdagssemantikker.⁵⁸ Samtidig er der hos Luhmann en meget tæt kobling den funktionelle differentiering af samfundet⁵⁹ og evolution⁶⁰. Åkerstrøm Andersen er uenig i denne opdeling, hvilket han beskriver således:

*"Problemet består i, at findes massere af semantikker, der er helt centrale for beskrivelse af vores samfund og dets forskellige systemer, men som hverken er plejede i Luhmanns forstand eller simple hverdagssemantikker, der ikke har strukturstabilitet nok til at være konstitutive for sociale systemer ud over interaktionssystemerne. Det giver simpelthen ikke mening at følge Luhmann her, især ikke hvis man er optaget af sin samtid og dens mange forskydninger."*⁶¹

Åkerstrøm Andersen foreslår; "...at bløde lidt op på Luhmanns strenge kobling mellem semantikanalyse og differentieringsform..."⁶², og i stedet sondre mellem; "... tomme begreber, semantik og normer som tre forskellige grader af kondensering og generalisering af mening."⁶³, hvilket vil give systemteorien; "...større empirisk og diagnostisk sensitivitet..."⁶⁴, via den semantiske analysestrategi.

Denne sondring illustrerer han således:

Tomme begreber er idealer, som der ikke kan sættes spørgsmålstegn ved i kommunikationens selvforståelse. De har den laveste grad af kondensering. Semantik er begreber som har løsrevet sig fra idealerne, og skaber en løbende og fornyende kommunikation om kommunikationen. Normer har den højeste grad af kondensering, og er en flerhed af begreber som står til rådighed samlet i; "Former af forventninger af bestemte forventninger".⁶⁵ Men normer er ikke kun begreber men ligeledes et punkt for anknytning gennem bestemte forventninger.⁶⁶ Sammenhængen mellem de tre begreber betyder ydermere at tomme begreber ligger til grund for semantik, som ligger til grund for normer.

Åkerstrøm Andersens semantikbegreb skal i høj grad ses i lyset af hans diskursteoretiske indgangsvinkel til Luhmanns systemteori.^{67 68} "Semantik defineres derfor som *beholdningen af generaliserede former for*

⁵⁸ Kneer, G. & Nassehi (1997): s:125.

⁵⁹ Ibid: s:126-146.

⁶⁰ For videre læsning; Luhmann (2000): Kapitel 8 - Struktur og tid, s:327-416.

⁶¹ Andersen (bilag 4): s:22

⁶² Ibid, s:26

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid s:23-24

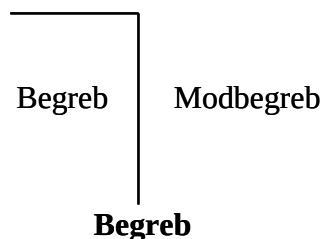
⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Se bilag 2; s:9.

⁶⁸ Grunden til det er fremhævet her er, at det er meget nyttigt i forhold til sociologisk at studere begrebet offentlig forskning, fordi det giver muligheder for at tage nutidige problematikker op, hvilket især denne opgave gør, da den

forskelle (f.eks. begreber, ideer, billeder og symboler), som kan blive brugt i selektionen af mening i kommunikationssystemerne.”⁶⁹ Med andre ord er semantik former af kondenseret mening, som der kan knyttes kommunikativt an til.

Kondenseret mening⁷⁰:

Definitionen har Åkerstrøm Andersen hentet fra Kosellecks begrebshistorie, og ledeforskellen for den semantisk analyse bliver derfor begreb/mening, fordi Luhmann ofte selv kondenserer mening i form af begreber i hans analyser.⁷¹

Som afrunding skal det fremhæves at Åkerstrøm Andersen definerer den semantiske analyse som; *”...en historisk analyse, der bruger historikken til at beskrive det samtidige begrebsreservoir. Den semantiske analyse spørger: Hvordan dannes mening og forventninger, og hvordan kondenseres og generaliseres disse i begreber, der til sammen etablerer hvilket semantisk reservoir for kommunikationssystemer?”*⁷²

2.6.4 Semantisk dynamik i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning

Helt konkret vil analysen undersøge muligheden for et semantisk brud i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning. Som nævnt tidligere følges Åkerstrøm Andersens ide om en opblødning af Luhmann ved at benytte grader af kondensering i form af begrebslig kategorisering af tomme begreber, semantik og normer. Hans fortolkning udvides dog en smule, for som han selv skriver:

*”Det er selvfølgelig muligt at lave andre og mere sofistikerede sondringer.”*⁷³

Det er præcist, hvad der vil ske i analysen. I stedet for at fokusere på et semantisk brud i kommunikationen mellem struktur og differentieringsform, som givetvis er umuligt at kunne retfærdiggøre i en periode fra 1993 til 2008, vil der blive fokuseret på både kondensering af begreber og på forskellige mulige perspektiver på semantisk dynamik i forbindelse med skiftet i distinktion, som begrebet offentlig forskning undergår.

Begrebet vil indledningsvist blive anskuet primært gennem distinktionen offentlig forskning/privat forskning. Meningskondenseringen finder sted, når begreber udvides i betydning og flere begreber kommer

---

kun beskæftiger sig med kommunikation fra 1993 og frem til 2008, hvilket ville være umuligt ved udelukkende at bruge Luhmanns begreb om semantik.

⁶⁹ Andersen 1999; s:143

⁷⁰ Andersen (bilag 4): s:10.

⁷¹ Andersen (1999): s:143-145.

⁷² Andersen (bilag 4): s:11.

⁷³ Ibid. s:24.

til og danner semantik. Ligeledes skabes der fortætninger af mening, som bliver til redskabsbegreber, der bruges i forbindelse med Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning.

Gennem perioden vil begrebet blive undersøgt via sagsdimensionen, socialdimensionen og tidsdimensionen, for at afdække Finansministeriets kommunikation og herigennem vise hvordan kommunikationen konstrueres efter principper, som både er selvreferentielle og samtidigt konstruerer Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning på en helt specifik måde.

De normer som konstrueres vil herefter analyseres ind i en strategisk kontekst, hvor Finansministeriets kommunikation kan anskues fra forskellige strategiske perspektiver, som alle indebærer konstruerede selvbeskrivelser, og herigennem vil politiske konsekvenser af kommunikationen kunne udledes.

2.7 Empiri og kildevaliditet

Udvælgelsen af empiri har set i lyset af problemstillingen været ganske enkel, da fokus primært er på en enkelt afsender; Finansministeriet. I tråd med Åkerstrøm Andersens diskursive udgangspunkt fokuseres der derfor ensidigt på skriftlige kilder, hvilket i forhold til Finansministeriet omhandler rapporter, bøger, publikationer og hvad der ellers har været mulighed for at fremskaffe.

Fælles for næsten alt empiri i den semantiske analyse er, at de alle er officielle dokumenter med Finansministeriet som afsender. Den resterende empiri består af andre ministeriers og statslige institutioners publikationer, som der er blevet refereret til fra Finansministeriets egne publikationer. Helt konkret er der benyttet omkring 30 primære kilder i den semantiske analyse, som alle kan findes yderligere beskrevet i afhandlingens litteraturliste.

Et første selektionspunkt i kildematerialet har været, om de har indeholdt og omhandlet begrebet forskning, da det er taget for givet, at Finansministeriets behandling og brug af begrebet forskning altid i en eller anden grad har med offentlig forskning at gøre.

Hovedsagligt har indgangen til kildeindsamlingen været Finansministeriets hjemmeside og arkiv (statens arkiv) samt biblioteket. Først og fremmest er der foretaget en overordnet vurdering af publikationen og dens relevans i forhold til problemstillingen om forskning. Ligeledes har tekstlæsningen åbnet for andre publikationer om forskning gennem forskellige henvisninger. Dette har vist den strøm eller net, som publikationerne er en del af samt refereret ud til eksempelvis erhvervsministeriet eller forskningsministeriet.

Herefter er der foretaget en mere intensiv læsning og deskriptiv beskrivelse, som har indkredset hvilke temaer publikationerne oppebærer, samt hvilke begreber der sættes i spil. Ligeledes er publikationens budskab, (og de muligheder og begrænsninger som sættes op,) sat i kontekst i forhold til Finansministeriet som kommunikatør, og der er fremanalyseret, hvilken forestilling Finansministeriet har om begrebet offentlig forskning, og hvordan de italesætter det. Dette er sket gennem identifikation af forskellige begrebspar samt en undersøgelse af hvilke idealer, som kommunikationen udspringer fra.

Ved at abonnere på et konstruktivistisk videnskabsteoretisk og analysestrategisk udgangspunkt vil empiri altid fremkomme som konstrueret.⁷⁴ Dette medfører en række kritikpunkter⁷⁵, som det er umuligt at

---

⁷⁴ Jf. afsnit 2.3

forholde sig til, hvilket skyldes at ontologien anses for tom.⁷⁶ Hermed bliver kildekritik et spørgsmål om selvkritik.

2.7.1 Selvkritik

Akilleshælen i udvælgelsen af empiri bliver et spørgsmål om selvkritik, når ontologien anses som tom. Dette er problematisk, da ontologi og epistemologi aldrig kan anskues enkeltvis uden at forsimple kildekritikken eller helt udelukke den. Skal empiriske kilder kunne kritiseres må de i en eller anden forstand funderes ontologisk i realisme, og ikke i radikal socialkonstruktivisme (anti-realisme), som er realismens naturlige modsætning.⁷⁷

Holdes konstruktivisme moderat skelnes mellem det fysiske og det sociale, men det ændrer ikke problematikken i forhold til kildevaliditet i form af bøger, publikationer eller diskurser om man vil, fordi hvor placeres en diskurs, hvis ikke i både den fysiske⁷⁸ og den sociale⁷⁹ konstruktivisme.

Tilbage står en epistemologisk konstruktivisme i forhold til empiriske kilder. Dette er ligeså problematisk, da det herigennem er fuldstændig op til den enkelte at vurdere kilders validitet eller i yderste konsekvens konstruere kilder efter forgodtbefindende.

Derfor er det nødvendigt at påpege, at alle kilder er valgt ud på et mere eller mindre vilkårligt grundlag i forhold til kvalitet og lødighed, da det på ingen måde er muligt at validere kilder konstruktivistisk. Det er heller ikke muligt at sætte sig ud over 'bedømmelse' af denne afhandling, fordi man derved bryder med det videnskabelige felts egen selvforståelse. Og fælles for kilder og bedømmelse er, at de fordrer en generalisering som altid funderes i realisme i en eller anden grad og hermed i en eller anden grad af ontologi, hvilket er et paradoks i praksis.⁸⁰

*"På dette abstrakte, videnskabsteoretiske plan hævder den epistemologiske konstruktivisme altså ikke andet, end at virkeligheden er reelt eksisterende og at det er et vilkår for erkendelsen, at den må erkende denne virkelighed i kraft af nogle distinktioner. Dermed vikler erkendelsen sig fra begyndelsen ind i et paradoks, fordi også dette udsagn forudsætter det, som det hævder – her er erkendelsen iagttaget i kraft af en distinktion mellem erkendelse og alt andet. En iagttager kan ikke iagttage sin egen begyndelse, for det ville i så fald ske med en anden forskel, som hun så allerede havde begyndt med."*⁸¹

Det er samme problemstilling som den sociologiske dobbelthed⁸², og der er ingen måder at komme uden om dette paradoks, hvilket gør selvkritik til et principielt spørgsmål om magt – eller rettere; *begrebslig definitions*magt, som altid står til diskussion, da den er funderet på principper, der kan stilles spørgsmålstejn ved.

---

⁷⁵ Bilag 2: s:7-11.

⁷⁶ Jf. afsnit 2.3

⁷⁷ Se bilag 3: s:46-50.

⁷⁸ Diskursen er skrevet ned på en fysisk ting.

⁷⁹ Kommunikationen diskursen formidler er en del af sproget og det sociale.

⁸⁰ For videre læsning; Se bilag 1.

⁸¹ Se bilag 3: s:50.

⁸² Jf. afsnit 2.2

Det skal ligeledes understreges, at denne opgave er skrevet udelukkende af forfatteren, og de fejl der eventuelt må være af sproglig karakter på både engelsk og dansk hænger sammen med at ingen har læst korrektur på denne afhandling, for at sikre indholdets integritet og selvstændighed.

3.0 Analyse: Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning 1993-2008

Analysen er en historisk semantisk analyse. I analysen vil der være en gennemgang af de udvalgte publikationer for at identificere begreber og mening i Finansministeriets kommunikation. Herefter vil semantikken blive klassificeret yderligere ved hjælp af Luhmanns meningsdimensioner. Til sidst vil Finansministeriets rationaler blive belyst i forhold til distinktioner og strategiske perspektiver på semantikkens dynamik. Sideløbende vil der være en kritisk dialog med kommunikationen.

Analysen er opdelt i tre faser, som gradvist reducerer kompleksiteten. Det er vigtigt at understrege, at analysens faser er en helhed, som skal forstås i sammenhæng, og at 'læsningens systematik' i analysen er en refleksiv kommunikationspraksis, som fordrer et vist filosofisk abstraktionsniveau.

Første fase 1993-2008 er en kronologisk inddelt fremskrivende analyse, hvor centrale skrifter beskrives og begreber fremanalyseres i forhold til finansministeriets kommunikation om offentlig forskning. Samtidig forbindes publikationerne konkret til hinandens indbyrdes og reproducerende kommunikation og begreber gennem Luhmanns begrebsunivers. Denne første fase skal er opdelt i årstal og kan være besværlig læsning på grund af det høje kompleksitetsniveau, men det anses for givende at skabe en radikal åbenhed overfor Finansministeriets kommunikation for at illustrere på mange niveauer, der opereres på.

Den anden fase 3.1 til 3.4 er en mellemfase, som reducerer kompleksiteten ved at præcisere første fase gennem Luhmanns meningsdimensioner. Dette vil ske gennem en undersøgelse af begreber og begrebernes udvikling i perioden 1993-2008.

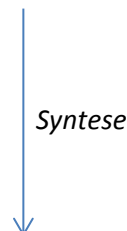
Den tredje fase 3.5 til 3.8 er en fremanalysering af en semantisk dynamik i kommunikationen om offentlig forskning. Fasen indeholder perspektiver på kommunikationen ved at præsentere en række distinktioner samt strategiske perspektiver ved Finansministeriets kommunikation. Dette vil blive vist ved at illustrere forskellige niveauer af kommunikation samt undersøge de strategiske konsekvenser ved Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning i forbindelse med skiftet af distinktion set i forhold til partnerskabstanken.

Faserne sammenhæng er tænkt som en meningskondenserende bevægelse fra kontingens til syntese. Dette vil ligeledes blive forsøgt vist grafisk, for at skabe størst muligt overblik over analysens kompleksitetsreducerende karakter og forsøge at imødekomme eventuelle forståelsesproblemer.

Fase 1: Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning(radikal åbenhed)

Fase 2: Reduktion af kompleksitet gennem meningsdimensioner (begrebspræcisering)

Fase 3: Perspektiver på Finansministeriets kommunikationspraksis(generalisering)

1993: Nyt syn på den offentlige sektor⁸³

I juni 1993 udgiver Finansministeriet publikationen *Nyt syn på den offentlige sektor*. Budskabet fremstår ret klart. Det handler om, at der skal ske en fornyelse af den offentlige sektor, og der lægges vægt på, at det først og fremmest skal ske gennem et forbedret samspil mellem den offentlige sektor og erhvervslivet.

”Det offentlige må sikre gunstige rammer for eksporterhvervene, som kan skabe nyudvikling.”⁸⁴

Forskning ses som spillende en hovedrolle til at skabe vækst i erhvervslivet⁸⁵, og dette indebærer, at offentlige institutioner skal sætte fokus på at samarbejde med erhvervslivet, for at sikre Danmark i konkurrencen med andre lande.

”Bedre udnyttelse af den offentlige forsknings resultater, udviklingsprojekter og eksportsamarbejde skal ske på områder, hvor den private og den offentlige sektor tilsammen har en styrkeposition.”⁸⁶

Det italesættes at der skal skabes konkrete udviklingsorienteret samarbejde om forskning og udvikling. Et af de væsentlige punkter er erhvervsmæssig anvendelse af forskningsresultater, hvilket begrundes med, at forskning er essentiel for den langsigtede udvikling af samfundet for ikke at tabe terræn internationalt.

”Danmark skiller sig også ud ved, at en relativt stor del af forskningen finder sted i offentlig regi – godt 40 pct. Af den samlede indsats. Med en så stor andel af forsknings- og udviklingsindsatsen finansieret og udført i det offentlige er det afgørende, at der skabes et effektivt samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og private virksomheder, som baserer sig på udvikling og forskning. Herved sikres, at de to sektors indsats supplerer og gensidigt understøtter hinanden.”⁸⁷

Det begrundes med at den samlede forskningsaktivitet målt i BNP ligger under niveauet for OECD-lande. Danmark lå 1991 på 1,69 procent af BNP, og det fremhæves at Sverige (2,95), Tyskland (2,81) og Finland (2,00) alle ligger over Danmark.⁸⁸ Ydermere refereres til en undersøgelse, som er udarbejdet af Administrations- og Personaledepartementet (som er finansministeriets tidligere navn).

Der benyttes flere distinktioner i forbindelse med den offentlige forskning. Først og fremmest omtales samarbejde mellem offentlige institutioner og det private erhvervsliv som et ideal, hvor der modsat kunne sættes et ideal om, at de hver især skulle klare sig selv.

Det italesættes ved at lave sammenligninger af BNP, som i sig selv er en konstrueret norm, mellem Danmark og OECD-lande, som konstruerer et nationalt konkurrenceparameter med en distinktion os/dem. Ligeledes konstrueres en fremtidshorisont, hvor det er nødvendigt for det danske samfund at gennemføre en række tiltag og reformer, for at klare sig i nationalstaternes konkurrence hinanden imellem.

Der lægges op til tre initiativområde; erhvervsmæssige ressourcefællesskab, erhvervsforskning samt udviklingskontrakter, som skal sikre, at de offentlige forskningsinstitutioner og de private virksomheder skal

---

⁸³ Nyt syn på den offentlige sektor, Finansministeriet 1993.

⁸⁴ Ibid; s:3

⁸⁵ Ibid; s:1

⁸⁶ Ibid; s:9

⁸⁷ Ibid; s:17

⁸⁸ Ibid; s:17

kunne udnytte hinandens ressourcer og erfaring gennem dialog. Dog italesættes nogle barrierer, og derfor er det nødvendigt at ændre spillereglerne for samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og det private erhvervsliv.

”Bedre erhvervsmæssige udnyttelse af de offentlige forskningsressourcer kræver en effektiv formidling af viden om forskningsresultater og forskningsbehov. Denne formidling samt virkninger af reglerne for privat finansiering af forskning skal undersøges. Den enkelte institutions og medarbejders mulighed for deltagelse i erhvervsforskningen skal sikres gennem nye incitamenter.”⁸⁹

Det italesættes at udviklingskontrakter kan bygge bro mellem det offentlige og det private, hvilket giver muligheder for risikodeling og fælles finansiering.

”Samarbejdet mellem den offentlige forskning og den private sektor kan også etableres gennem udviklingskontrakter. Herved opstår et direkte økonomisk fællesskab omkring forsknings- og udviklingsresultaterne. Gennem sådanne aftaler kan man afprøve nye veje for teknologiudvikling og afsætning, som kan blive afgørende for udviklingen af et hjemmemarked og dermed en senere platform for eksport.”⁹⁰

Igen sættes distinktionen op i forhold til den offentlige forskning; at der skal være økonomisk fællesskab ved udviklingskontrakter. Dette kan modstilles frivilligt samarbejde gennem dialog og aftaler. Ligeledes bruges os/dem distinktionen igen med en nationalistisk optik og videre italesættes fremtiden med økonomiske termer.

Netop kontraktstyring af den offentlige sektor er en af grundstenene i den omstrukturering, som finansministeriet omtaler, hvilket hænger sammen med det øgede fokus på kvalitet i den offentlige sektor, som Finansministeriet ligestiller med effektivitet.

”Ansvar for kvalitet går hånd i hånd med kravet om effektivitet, da alle institutioner har begrænsede ressourcer.”⁹¹

Netop kvalitet og effektivitet er nøglebegreber, som trods deres betydningstomhed bliver brugt i forbindelse med offentlig forskning. Og begreberne er positivt værdiladede i modsætning til ineffektivitet og ikke-kvalitet. Dog mangler definitioner på begreberne, og hvordan noget bedømmes som effektivt eller som kvalitet, er et godt spørgsmål, som ikke bliver italesat.

Kontraktstyring ses som midlet til at præcisere målsætninger for offentlige institutioner og frigøre ressourcer gennem en øget handlefrihed til at prioritere institutionens og medarbejdernes indsats.⁹² Hvor styring af offentlige institutioner tidligere skete gennem primært lovgivning og bevillinger foreslås et skift i en ny retning.

---

⁸⁹ Ibid; s:20

⁹⁰ Ibid; s:20

⁹¹ Ibid; s:55

⁹² Ibid; s:57

*"Kontraktstyring lægger op til, at vægten i styringen kan forskydes i retning af målopfyldelse og resultater."*⁹³

Der sættes en fortid, hvor styring af offentlig forskning skete gennem lovgivning og bevillinger, og hvor fremtiden skal baseres på kontraktstyring, som omhandler formålsrationalitet, der kunne have en modsætning i autonom styring. Paradoksalt bliver dette italesat som om, at institutionerne vil få større handlefrihed, fordi styringen kan skræddersys til de enkelte institutioner gennem kontrakter. Ligeledes er kontraktstyring et initiativområde, som skal udvides.

*"Kontraktstyring er et vigtigt middel til at sikre en politisk målopfyldelse, samtidig med at der etableres et selvstændigt driftsansvar i de institutioner og virksomheder der løser offentlige opgaver."*⁹⁴

I forlængelse af kontraktstyring ligger ifølge Finansministeriet et supplement i markedsstyring, som betyder at der skabes konkurrence mellem offentlige institutioner. Markedsstyring skal sikre at kvalitet og effektivitet fremmes. Ligeledes nævnes taxameterbevilling som et initiativområde, der baserer sig på aktivitetsniveauet samt brugerfinansiering.⁹⁵

Der opereres ligeledes simultant med en anden os/dem distinktion, som ikke er Danmark/OECD eller national/international, men derimod national institution/national institution.

1995: Effektive institutioner - Medarbejderne i fokus⁹⁶

I august 1995 udgiver Finansministeriet publikationen *Medarbejderne i fokus*, som italesættes som et værktøj til velfærd. Kort fortalt handler det om brugen af spørgeskemaer til at lave interne medarbejderundersøgelser.

*"Det er hensigten, at man med denne bog som hjælpemiddel i virksomheden eller institutionen selv skal være i stand til at gennemføre forskellige former for spørgeskemaundersøgelser blandt medarbejderne."*⁹⁷

Ligeledes gøres der opmærksom på, at undersøgelser i sig selv skaber forventning til undersøgelsen, at anonymitet skal sikres samt at resultaterne af undersøgelsen skal offentliggøres, hvis det forventes.

Medarbejdere italesættes uden at den implicitte modsætning ledelsen italesættes. Samtidig omtales bogen som hjælp til at arbejde med undersøgelser af medarbejdere i modsætning til ikke-hjælp.

I det hele taget er der en lang række praktiske eksempler på, hvordan spørgeskemaer kan udføres og bygges op. Det handler om personalepolitik, medarbejdersamtaler (MUS), vurdering af ledere, psykisk arbejdsmiljø samt en lang række andre tiltag, som kan spores stammende fra tilbage i 1993.

Bogen indeholder ikke umiddelbart noget om offentlig forskning, men har relevans i forhold til emnet, fordi mange af elementerne er del i en samlet kommunikation fra Finansministeriet, som også omhandler offentlig forskning, og den kan bruges som senere referencepunkt. Samtidig er publikationen en del af en

---

⁹³ Ibid; s:91

⁹⁴ Ibid; s:95

⁹⁵ Ibid; s:97

⁹⁶ Effektive institutioner - medarbejderne i fokus, Finansministeriet 1995.

⁹⁷ Ibid; s:5

serie på tre bøger, som alle er værktøjsbøger om henholdsvis generelle interne spørgeskemaer, undersøgelsesmetoder samt fokusgrupper og brugernærhed.

1995: Effektive institutioner - Mål og resultatstyring⁹⁸

I august 1995 udgiver Finansministeriet publikationen *Mål- og resultatstyring – værktøj til velfærd*. Den omhandler definitionen af mål- og resultatstyring og opridser centrale begreber. Videre forklares det hvordan målesystemer opbygges, og hvordan hele organisationen kan inddrages.

*”Mål- og resultatstyring handler altså om ændring af adfærd hos både ledere og medarbejdere. Resultatet af systematisk arbejde med mål- og resultatstyring er større fokus på dialog om målbare resultater af institutionens indsats.”*⁹⁹

Det italesættes at bogen er en værktøjskasse til effektivisering og fornyelse i offentlige institutioner, og hensigten er at skabe kvalitet i forhold til politikere og brugernes forventninger.

Igen ser vi distinktioner mellem formålsrationalitet/ikke-formålsrationalitet (eller en anden formålsrationalitet end den Finansministeriet opererer med), samt til os/dem, som både omhandler ledere og medarbejdere plus politikere og borgere.

Bogen indeholder ikke noget om offentlig forskning men har relevans i forhold til emnet, da der refereres tilbage til begreber og ideer formuleret i *Nyt syn på den offentlige sektor*. Samtidig kommer den ind på forskellige elementer, som omhandler kontraktstyring.

1997: Danmark som foregangsland – Perspektiver for den offentlige investeringspolitik¹⁰⁰

I april 1997 udgiver Finansministeriet publikationen *Danmark som foregangsland – perspektiver for den offentlige investeringspolitik*. Overordnet handler den om at investere i forskellige samfundsområder, for at sikre det danske samfunds økonomi for fremtidige generationer. Der opstilles en model, hvor det vises, hvad der vil blive lagt vægt på i de næste 15-20 år.¹⁰¹

Større vægt	Mindre vægt
Miljø	Motorveje
Kollektiv trafik	Kultur
Uddannelse	Bolig
Forskning	Energi
Informationsteknologi	

⁹⁸ Effektive institutioner – mål- og resultatstyring, Finansministeriet 1995.

⁹⁹ Ibid; s:6

¹⁰⁰ Danmark som foregangsland – perspektiver for den offentlige investeringspolitik, Finansministeriet 1997.

¹⁰¹ Ibid; Tabel 1, s: 1.

Investeringsområdernes forskydning begrundes med, at Danmark vil stå svagere i international sammenhæng, hvis ikke den offentlige sektor moderniseres og effektiviseres, hvilket ifølge publikationen vil betyde, at der ikke vil kunne leveres den velfærd, borgerne forventer.

Som figuren viser, er forskning nu sat sammen med og sat overfor alle mulige andre områder, som ligeledes italesætter en fremtidshorisont, der refererer til borgernes fremtidshorisont om velfærd. Den offentlige sektor skal moderniseres i modsætning til utilsvarende-fiseres, hvor modernisering fremstår ligeså tomt som kvalitet og effektivitet.

Offentlig forskning nævnes som et af de højst prioriterede investeringsområder i fremtidens samfund.

”En forstærket indsats inden for forskningen skal målrettes, så den får bedst mulig betydning for produktion, beskæftigelse og uddannelse og bidrager til at sikre livskvalitet, sundhed og et bæredygtigt miljø. Mange forudsætninger skal opfyldes, for at forskningen kan få en form og en anvendelse, der gør Danmark i stand til at opnå og fastholde en stærk position i den internationale teknologiske udvikling. Derfor skal forskningsområdet styrkes over en bred kam, og det må sikres, at forskningsresultaterne kan formidles til erhvervene.”¹⁰²

Igen bliver der sat distinktioner op i forbindelse med offentlig forskning. Den skal blandt andet bidrage til livskvalitet, sundhed og bæredygtighed i modsætning til døds-kvalitet (eksempelvis), sygdom og forurening (eksempelvis). Igen omtales national/international som en gældende forudsætning i et argument.

Ligeledes omtales den offentlige forsknings form og anvendelse i et tidsligt perspektiv, som indirekte siger, at den har haft en form og anvendelse, som ikke er hensigtsmæssig, og at den skal have en form og anvendelse, som er hensigtsmæssig.

Samtidig er begrebet anvendelse interessant, da modsætningen til anvendelsesorienteret forskning må være ikke-anvendelige forskning, hvilket er en interessant distinktion, for hvilken forskning er ikke anvendelig? Det giver kun mening hvis den sættes op mod et ideal med en bestemt formålsrationalitet, som ligeledes kommer godt til udtryk i nedenstående.

Der nævnes eksempler på samarbejde mellem offentligt finansieret forskning og dansk industri, hvor Mikro-elektronik Centret ved Danmarks Tekniske Universitet, nævnes som et konkret forbillede på godt samarbejde. Samtidig nævnes behovet for mere anvendelsesorienteret forskning og udnyttelse af resultater.

”Derfor skal forskningsområdet og dets anvendelse styrkes. Indsatsen vil bl.a. blive koncentreret om at videreudvikle en lang række bio-, medico-, kommunikations-, materiel-, miljø-, energi- og produktionsteknologier, men vil også skulle handle om at omsætte forskningsresultater til nye og bedre produkter. Det er dog også nødvendigt fortsat at sikre en tilstrækkelig bredde og fleksibilitet i forskningen, herunder behovet for grundforskning.”¹⁰³

Der bliver nævnt en række konkrete områder og ligeledes nævnes en række andre områder ikke. Samtidig bliver der stillet en begrebsmæssig konstruktion op; *Fleksibilitet i forskning*. Dette er en mærkværdig

---

¹⁰² Ibid; s:1

¹⁰³ Ibid; s:6

konstruktion i det ønsket om anvendelsesorientering og styring er i direkte modsætning til begrebet fleksibilitet, med mindre der tænkes på en bestemt type fleksibilitet.

Dette skal realiseres gennem strategi med bredere og formaliseret samarbejde mellem universiteter og erhvervsliv ved at oprette enheder, som ligger i krydsfeltet mellem det offentlige og det private.

”Dette skal ske ved oprettelse af et center uden mure med en kerne af avanceret instrument- og laboratoriefacilitet (et mødested), placeret i hovedstadsområdet, og med decentrale faciliteter ved de relevante forskningsmiljøer. Centrets faciliteter skal stå til rådighed for forskere fra offentlige forskningsinstitutioner og industrien (fødevare, medicin, miljø og biokemi).”¹⁰⁴

Dette krydsfelt mellem offentlig og privat forskning, som omtales i forbindelse med offentlig forskning, italesættes som samarbejde modsat et markeds- og udbud/efterspørgsel-princip. Det kunne i stedet italesættes som økonomisk støtte til erhvervslivet ved at stille offentlige ressourcer og forskningsfaciliteter til rådighed.

Selve kommunikationen Danmark som foregangsland er en serie, som refererer både tilbage til 1993 og frem mod det nye årtusinde, og sætter sig i en os/dem kontekst. Samtidig lægger den sig som grundlag for mere kommunikation om forskning i andre ministerier, herunder erhvervsministeriet, som vil blive behandlet senere i dette afsnit.

1998: Finanslovsforslaget fra 1998¹⁰⁵

I august 1998 udgiver Finansministeriet publikationen *Finanslovsforslaget fra 1998*, hvor forskning igen nævnes som et væsentligt parameter for fremtidens samfund.

”Der satses på mere og bedre uddannelse og øget forskningsindsats.”¹⁰⁶

Det beskrives, hvordan der i flere år er satset med at styrke forskning i Danmark, og at den linje skal fortsættes. Den offentlige forskning nævnes som vejen til fremtiden.

”Forskning og IT er vejen til fremtiden. Forskning skaber ny viden og ideer. Det øger samfundets velstand og velfærd. Der udvikles nye varer, så forbrugerne får større valgmuligheder. Det kan for eksempel være ny medicin og bedre behandlingsmetoder. Det er vigtigt at være med forrest på forskningsfronten for at få det fulde udbytte af den internationale konkurrence.”¹⁰⁷

Begrebet offentlig forskning sættes både tidsmæssigt i fortiden og i fremtiden. De mange initiativer om samarbejde har hjulpet, men der skal stadig gøres meget, fordi det er vejen til fremtiden og velfærd. Nye begreber som viden og ideer sættes i spil, og forskning sættes som et apriorisk princip for disse begreber, hvilket i deterministisk form vil skabe flere varer og herigennem valgfrihed for forbrugerne. IT er en ny dimension af forskning, som ligeledes er meget svær at definere uden tomhed til følge.

---

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Finanslovsforslaget fra 1998, Finansministeriet 1998.

¹⁰⁶ Ibid; s:1

¹⁰⁷ Ibid; s:3

Der lægges vægt på konkurrencen med udlandet, og at den private forskning skal styrkes gennem et øget samarbejde mellem offentlig og privat forskning, som anses for nødvendigt.

*"Danske virksomheder forsker mindre end deres udenlandske konkurrenter. Derfor er det især den private forskning, der skal stimuleres. Samtidig er det vigtigt, at resultaterne fra både offentlig og privat forskning rent faktisk kommer virksomheder og borgere til gavn. Det kræver et udvidet samarbejde mellem private og offentlige forskere."*¹⁰⁸

Ligeledes italesættes en ny vinkel på forskningen, som handler om unge forskeres rolle:

*"Samtidig gøres der en ekstra indsats for at give unge forskere bedre vilkår. Det er nutidens unge forskere, som skal bringe forskningen videre i fremtiden."*¹⁰⁹

Igen bruges distinktionen national/international mellem os/dem, og ligeledes er der en interessant forskydning i finansministeriets forskningsdiskurs, da der tales om virksomheder og at den private forskning skal styrkes.

Dette er interessant i forhold til den iboende modstilling for privat forskning; at virksomhederne i stedet blot kan hyre flere forskere. Interessant er ligeledes skellet i forhold til offentlig forskning mellem private og offentlige forskere og pointen med et behov for at forbedre deres vilkår, så forskningen styrkes i fremtiden.

1998: Borgerne og den offentlige sektor¹¹⁰

I oktober 1998 udgiver Finansministeriet publikationen *Borgerne og den offentlige sektor*, som overordnet handler om borgernes syn på den offentlige sektor. Med ord som kontinuitet og fornyelse refereres tilbage til starten af 90'erne.

*"I 1993, 1994, 1995 gennemførte Finansministeriet..."*¹¹¹

Brugerbetaling nævnes som et område, hvor det skal undersøges, på hvilke områder det kan være hensigtsmæssigt, for at finansiere udgifter samt mindske efterspørgsel. Samtidig begynder Finansministeriet selv at bedrive forskning og en inspiration fra Luhmann kan læses ind i en skelnen mellem Brugere/Ikke brugere.¹¹² Samtidig er et helt afsnit dedikeret til undersøgelsens metode og data¹¹³ samt litteraturliste, hvor der refereres tilbage til Finansministeriets egne publikation og undersøgelser.

Offentlig forskning refereres ikke direkte, med det er interessant at Finansministeriet igen referer tilbage til deres egne publikationer i starten af 90'erne, og at de begynder at lave deres helt egen forskningsudgivelser med metode, data, litteraturliste osv.

---

¹⁰⁸ Ibid; s:3

¹⁰⁹ Ibid; s:3

¹¹⁰ Borgerne og den offentlige sektor, Finansministeriet 1998.

¹¹¹ Ibid; s:3

¹¹² Ibid; s:46

¹¹³ Ibid; s:109.

1999: Danmark som foregangsland - Øresundsregionen - nye kreative vækstmiljøer¹¹⁴

I marts 1999 udgiver Erhvervsministeriet publikationen *Danmark som foregangsland – nye kreative vækstmiljøer*. Der lægges op til at udvikle en samlet strategi for Øresundsregion, hvor et integreret arbejdsmarked kan tiltrække internationale virksomheder og styrke samarbejdet om forskning og uddannelse.

*"Forskning og udvikling centrerer sig om områder, hvor der er nem adgang til viden og højtuddannet arbejdskraft."*¹¹⁵

I forhold til tidligere distinktioner mellem os/dem og at der skal konkurrere med andre lande, italesættes nu et internationalt samarbejde for at tiltrække internationale virksomheder og forskere. Samtidig laves der distinktioner om nem adgang til viden contra svær adgang til viden, hvilket igen fordrer en bestemt type viden; nemlig højtuddannet arbejdskraft. Arbejdskraft er interessant i forhold til den naturlige modstilling; menneske, og betegner igen den indirekte bestemte formålsrationalitet i form af produktivitet, effektivitet kvalitet osv.

Det italesættes videre at ambitionen er at skabe to internationale vækstmiljøer indenfor it og bioteknologi, som skal være vækstmotorer, og dette skal realiseres gennem forskningsklynger i hovedstadsområdet. Dette skyldes at storbyer traditionelt (historiske årsager) har stor evne;

*"...til at tiltrække investeringer inden for forskning, udvikling, distribution, uddannelse og kultur. Eller med andre ord investeringer, som er i vækst på grund af overgangen til mere videnbaserede økonomier."*¹¹⁶

Der beskrives hvordan IT-højskolen og et Center for Anvendt IT vil blive placeret i Øresundsregionen og dermed i samarbejde med det offentlige og erhvervsliv skabe grundlag for en forskerpark. Dette gælder ligeledes for bioteknologi.

*"På tilsvarende vis vil regeringen tage initiativ til at etablere et bioteknologisk vækstmiljø i København. Regeringen vil medvirke til at skabe et forskningsmiljø, som baseres på stærke bioteknologiske kompetencer fra universiteterne. Der vil blive lagt særlig vægt på forskningsområder, hvor der er gode muligheder for synergi mellem offentlig og privat forskning."*¹¹⁷

Interessant er igen hvordan offentlig og privat forskning omtales, og særligt at der skal vægtes forskningsområder med henblik på gode synergieffekter, hvilket udelukker forskningsområder med dårlige synergieffekter. Interessant hvordan distinktionen mellem gode og dårlige effekter italesættes som fremtid, og hvordan der indirekte refereres til en bestemt formålsrationalitet samt diskurser om effektivitet og kvalitet.

Der trækkes ligeledes tråde tilbage til 1993, hvor det beskrives under afsnittet 'Forskning og nye forskningsbaserede vækstmiljøer' at der siden 1993 er arbejdet på at forbedre rammebetingelser for innovation gennem en række initiativer. Det understreges ligeledes, at der er et stort behov for

---

¹¹⁴ Danmark som foregangsland – Øresundsregionen – nye kreative vækstmiljøer.

¹¹⁵ Ibid; s:1

¹¹⁶ Ibid; s:7

¹¹⁷ Ibid; s:8

forskningsbaseret viden til at støtte erhvervslivet med at skabe vækst til samfundsudviklingen, og derfor er det offentlige forskningsbudget steget med 30 procent siden 1993.

”Der eksisterer i dag en række initiativer, der skal bygge bro mellem den offentlige forskning og erhvervslivet. Og bidrage til at sikre virksomhederne adgang til relevant offentlig forskning. Det gælder bl.a. de Godkendte Teknologiske Serviceinstitutter (GTS).”¹¹⁸

Det fremhæves at initiativerne er baseret på samarbejde mellem forskningsinstitutioner og ledende virksomheder med meget forskning.

”Regeringen har gennem de seneste år iværksat en række yderligere initiativer, der skal bidrage til at sikre virksomhederne adgang til viden i det offentlige forskningssystem, bl.a. forskningscentre uden mure og såkaldte instrumentcentre. Fælles for initiativerne er, at virksomheder og offentlige videnmiljøer arbejder sammen om konkrete forsknings- og udviklingsprojekter. Hertil kommer den nye lov om opfindelser ved universiteter og sektorforskningsinstitutter, som skal medvirke til at øge den erhvervsmæssige nyttiggørelse af offentlig forskning.”¹¹⁹

Som en ny distinktion kan offentlige videnmiljøer og virksomheder tænkes i direkte forlængelse af offentlig og privat forskning. Ligeledes nævnes universiteter og sektorforskningsinstitutter, som en distinktion inden for offentlig forskning mellem offentlige forskningsinstitutioner. Samtidig bliver begrebet privat forskning mindre og mindre brugt til fordel for virksomhed/erhvervsliv.

Der nævnes som eksempel specifikt Universitets Innovation A/S, der er stiftet af private og offentlige aktører herunder forskerparker som Symbion og GTS-institutter, som samarbejder med de største universiteter i hovedstaden samt Risø.

Samtidig nævnes Vækstfonden, som efter en lovændring i 1998, får mulighed for at skyde kapital i forskning, der skal hjælpe med til at skabe et mere dynamisk marked i Danmark. Ligeledes refereres der til en børsreform i 1995. Sidst men ikke mindst fremhæves det at formålet med forskerparkerne er; *”..at fremme etablering af og vækst i nye virksomheder gennem udnyttelse af viden fra tilknyttede videninstitutioner.”¹²⁰*

Erhvervsministeriets italesættelse er taget med i betragtning til Finansministeriets to år tidligere publikation om Danmark som foregangsland, da denne kommunikation tydeligt spreder sig til erhvervsministeriet, som reproducerer de begreber og temaer, som blev lagt for dagen i 1997.

1999: Danmark som foregangsland – Strukturovervågning -International benchmarking af Danmark¹²¹

I maj 1999 udgiver Finansministeriet i serien *Danmark som foregangsland publikationen Strukturovervågning – international benchmarking af Danmark*. Overordnet omhandler den en kortlægning af Danmarks position på en række områder, som finansministeriet betegner som nøgleområder. Det inkluderer; produktivitet og erhvervsforhold, velfærd og offentlig service samt trafik, infrastruktur og miljø

---

¹¹⁸ Ibid; s:2

¹¹⁹ Ibid; s:15

¹²⁰ Ibid; s:17

¹²¹ Strukturovervågning -International benchmarking af Danmark, Finansministeriet 1999.

og overordnede rammebetingelser. Målet med kortlægningen er at kunne sammenligne Danmark med tilsvarende højtudviklede lande og identificere tiltag, som kan sikre os en plads i toppen af velfærdsverdenen.

Offentlig forskning spiller en ligeledes en nøglerolle, og det samme gør innovation, som privat forskning er begyndt at italesættes som. Denne nye sprogbrug er interessant, fordi begrebet innovation er knyttet til en række begreber, som trækker på den kommunikation, som Finansministeriet har fremskrevet siden 1993, og samtidig er med til at brede begrebet offentlig forskning ud til at inkludere endnu mere mening.

*"Den stigende danske ressourceindsats på forsknings- og IT-området skærper kravene til kvalitet og anvendelighed. Den offentlige forskning skal komme samfundet til gode blandt andet i form af ny viden om miljø, teknologi, sundhed mv. og skal samtidig understøtte uddannelsen af højt kvalificerede kandidater fra de videregående uddannelser. For samfundsøkonomien er det herudover væsentligt, at forskningens resultater i videst mulig omfang finder anvendelse i produktionen, jf. også kapitel 5, der er et temakapitel om virksomhedernes innovation."*¹²²

En lang række distinktioner som kvalitet og anvendelighed genfødes i kommunikationen, og forskning skal nu understøtte uddannelsen af kandidater fra universiteterne. Samtidig sættes en væsentlig distinktion mellem samfundet og samfundsøkonomien, hvilket er interessant i og med at der sættes et diskursivt skel op mellem samfund og samfundsøkonomi, som samtidig får relevans i forhold til offentlig forskning, da den skal anvendes i produktionen af varer. Ydermere ses en begyndende tendens til at beskrive offentlig forskning lidt anderledes:

*"Regeringen har derfor prioriteret både grundforskningen og den anvendte forskning samt udbygning af IT og telekommunikation højt"*¹²³

Mens privat forskning betegnes som innovation, og den offentlig forskning beskrives gennem et skel mellem grund og anvendt forskning, beskrives den samlede forskningsindsats således:

*"Forsknings- og udviklingsindsatsen skal bære frugt og styrke virksomhedernes konkurrenceevne."*¹²⁴

Samtidig påpeges det, at de samlede udgifter til forskning ligger lavt i sammenligning med de lande vi normalt sammenligner os med. Den samlede investering er lidt under 2 procent, hvilket svarer meget godt til tallet fra 1993 på 1,69 procent.¹²⁵

En anden interessant sammenligning med 1993 er andelen af offentlig forskning contra privat forskning. I 1993 blev det beskrevet som;

*"Danmark skiller sig også ud ved, at en relativt stor del af forskningen finder sted i offentlig regi - godt 40 pct. af den samlede indsats."*¹²⁶

Det virker en smule paradoksalt i forhold til denne beskrivelse af Finansministeriet;

---

¹²² Ibid; s:145

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid; s:8

¹²⁵ Jf. afsnittet Nyt syn på den offentlige sektor.

¹²⁶ Ibid.

*"De offentligt finansierede forsknings- og udviklingsaktiviteter ligger nogenlunde på højde med andre landes – mens erhvervslivets forsknings- og udviklingsudgifter ligger væsentligt under."*¹²⁷

Ligeledes er sammenkædningen med telekommunikation og it interessant i denne sammenhæng og muligt en begyndende tendens til at sammentænke områderne.

1999: Udfordringer for velfærdssamfundet - et debatoplæg¹²⁸

I august 1999 udgiver Finansministeriet publikationen *Udfordringer for velfærdssamfundet – et debatoplæg*, hvori det fremhæves at;

*"Alle i den vestlige verden står i de kommende år over for store udfordringer, som kræver nytænkning og fornyelse."*¹²⁹

Nu er det ikke OECD eller andre lande, som tænkes os/dem, men Vesten mod resten af verden. Der tales til en fremtid, hvor nytænkning og fornyelse er påkrævet samt implicit en fortid, hvor der ikke har været fornyelse og nytænkning.

For at sikre denne nytænkning italesætter Finansministeriet, at der skal skabes politiske rammebetingelser, som gennem kontraktstyring kan danne grobund for et velfungerende marked. Samtidigt nævnes offentlig forskning;

*"I dag stilles tillige store krav til bl.a. en almen og let tilgængelig fysisk og elektronisk infrastruktur samt investeringer i forskning og uddannelse. Sådan er det i alle højt udviklede samfund, om end graden varierer."*¹³⁰

Der sættes en interessant vinkel og en forholdsvis ny problemstilling ind i diskursen, som handler om brugerbetaling og social ulighed, hvilket bliver diskuteret i afsnittet 'Fører egenbetaling ikke til større sociale ulighed?'¹³¹ Samtidig bliver uddannelse mere og mere kædet direkte sammen med forskning, og i modsætning til tidligere omtales begrebet privat forskning ikke mere.

Samtidig er publikationen betegnet som 'et debatoplæg', som er første af en serie på tre, hvor nummer to handler om kvalitet og effektivitet i velfærdssamfundet, og det tredje er en række 'spørgsmål om velfærd'.

2000: Kvalitet og effektivitet i velfærdssamfundet – et debatoplæg¹³²

I februar 2000 udgiver Finansministeriet publikationen *Kvalitet og effektivitet i velfærdssamfundet*, som et debatoplæg om kvalitet og effektivitet i den offentlige sektor. Den omhandler i høj grad en identificering af kilderne til høj effektivitet. Dette skal ske gennem en række værktøjer, som laver styring efter mål og

---

¹²⁷ Ibid; s:147

¹²⁸ Udfordringer for velfærdssamfundet – et debatoplæg, finansministeriet 1999.

¹²⁹ Ibid; s:7

¹³⁰ Ibid; s:14

¹³¹ Ibid; s:30

¹³² Kvalitet og effektivitet i velfærdssamfundet – et debatoplæg, Finansministeriet 2000.

resultater.¹³³ Der trækkes tråde tilbage til 1993 med flere af begreberne og temaerne, og eksempelvis nævnes initiativområdet taxameterbevilling¹³⁴ samt benchmarking.

*”Benchmarking er et forsøg på at tilvejebringe et sammenligningsgrundlag, der blandt andet kan bruges fremadrettet til effektivitetsudvikling.”*¹³⁵

Samtidigt understreges det, at benchmarking handler om at lære af de ‘bedste’ og ikke om at identificere de mindst effektive offentlige institutioner. I forhold til de to redskabspublikationer; *Effektive institutioner* fra 1995, er det interessant, at begrebet benchmarking først omtales rigtigt fem år efter, fordi ideerne og temaerne ligger i direkte forlængelse. Ligeledes giver det en slet skjult association til Taylorisme.¹³⁶

En interessant drejning i Finansministeriets kommunikation er en refleksion over begreberne lokal demokrati og effektivitet, og spørgsmålet om disse begreber overhovedet er i modsætning til hinanden.¹³⁷ Forskning bliver ikke nævnt direkte, men det er interessant at have, fordi offentlig forskning er forbundet med Finansministeriets kommunikation, og de begreber som står til rådighed bliver brugt senere i forbindelse med blandt andet Universitetsreformen. Som dette spørgsmål i indledningen illustrerer godt:

*”Hvordan sikrer vi samtidigt kvalitet, lokaldemokrati, retssikkerhed og attraktive offentlige arbejdspladser?”*¹³⁸

2000: Benchmarking i den offentlige sektor - nogle metoder og erfaringer¹³⁹

Blot måneden efter i marts 2000 udgiver Finansministeriet publikationen *Benchmarking i den offentlige sektor*, som er en meget teknisk økonomisk/matematisk redegørelse for begrebet og værktøjet benchmarking. Som med Borgerne og den offentlige sektor fra 1998 bedriver Finansministeriet endnu engang forskning og har også denne gang litteraturliste og andre typiske akademiske kendetegn. Mest interessant er måske at begrebet bliver brugt meget mere specifikt i forbindelse med forskning.

*”Der kan peges på blandt andet følgende ganske forskellige eksempler på benchmarkingrelaterede projekter af offentlige institutioner m.: Kvalitetsprisen for den offentlige sektor, sammenligning af forskningsinstitutionernes opsparing af forskningsmidler.....”*¹⁴⁰

Finansministeriet italesætter en opdeling mellem national og International benchmarking og refererer tilbage til *Danmark som foregangsland – strukturovervågning*.¹⁴¹ Ligeledes beskrives benchmarking som et styringsværktøj, som kan være et godt sammenligningsgrundlag offentlige institutioner imellem.

---

¹³³ Ibid; s:24

¹³⁴ Ibid; s:39

¹³⁵ Ibid; s:32

¹³⁶ Betegnelsen Taylorisme repræsenterer en meget styret ledelsesform, som gennem tidsoptimering og analyse af jobfunktioner satte de dygtigste og hurtigste arbejdere op på piedestaler som eksempler for de andre. Samtidig hævdede han at arbejdere er dovne og dumme, og trives bedst med enkle opgaver og uden ansvar. *Leksikon.org - taylorisme*.

¹³⁷ Ibid; s:47

¹³⁸ Ibid; s:5

¹³⁹ Benchmarking i den offentlige sektor – nogle metoder og erfaringer, Finansministeriet 2000.

¹⁴⁰ Ibid; s:14

¹⁴¹ Ibid; s:15

*"Benchmarking erstatter således normalt ikke styring, ligesom styring ikke erstatter ledelse. Men benchmarking kan styrke fundamentet for effektiv styring og ledelse, idet benchmarkingen dels kan levere fakta om resultater og processer, dels kan anvendes til sammenligninger med andre institutioner, så der opnås en mere klar forestilling om niveau og ambition."*¹⁴²

Benchmarking omtales ligeledes i forbindelse med universiteternes forskning, for at fremme en praksis om sammenligning institutionerne imellem og internationalt. Forskningscenteret Risø nævnes som værende i gang med at udvikle benchmarkingteknikker til sammenligning med; *"...de enkelte afdelingers internationale niveau og samarbejde med omverdenen."*¹⁴³ Disse teknikker indgår i forskningscenterets resultatkontrakt, som er en sproglig fornyelse af begrebet udviklingskontrakt som bliver introduceret i 1993.

2000: Finanslovsforslaget 2001 - Velfærd der holder¹⁴⁴

I August 2000 udgiver Finansministeriet publikationen *Finanslovsforslaget 2001*, hvor forskning ligeledes har en central rolle. Overordnet handler det om flere forskere og mere forskning, og hvorledes forskning bidrager til velfærd i vidensamfundet.

*"Et stort antal dygtige forskere og gode forskningsresultater er væsentligt for, at danske virksomheder kan klare sig i den internationale konkurrence, udvikle nye produkter og øge produktiviteten. Mange og dygtige forskere er endvidere en forudsætning for, at det høje uddannelsesniveau på de danske universiteter og andre læreanstalter kan fastholdes og udbygges."*¹⁴⁵

Dygtige forskere og gode forskningsresultater fordrer nødvendigvis distinktionens os/dem modsætning dårlige forskere og forskningsresultater, som igen fodrer et ideal at bedømme ud fra. Der beskrives en reform af forskeruddannelserne fra 1993 og at det er slået igennem, da antallet af forskere er næsten fordoblet på små 10 år. Om en tidobling er kvalitet eller kvantitet er et interessant spørgsmål, og ligeledes om det medfører 'gode' forskningsresultater.

Fortiden og fremtiden italesættes ved at påpege, at investeringerne i forskning er sat op siden 1993, og at der fortsat vil blive satset på forskning gennem gode rammebetingelser. Igen understreges betydningen af unge forskere som først blev rigtigt italesat i *Danmark som foregangsland - perspektiver for den offentlige investeringspolitik* fra 1997.

*"Samarbejdet mellem forskere skal styrkes. Og vi skal have stadig flere yngre forskere med ny viden og nye idéer. Dansk forskning skal vedblive med at være på forkant."*¹⁴⁶

Fra at omhandle samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og erhvervsliv italesættes nu samarbejde mellem forskere, og at det samarbejde fremadrettet skal styrkes. Samtidig nævnes at forskning skal bevare positionen 'på forkant' hvilket implicit kræver en os/dem distinktion, samtidig med at det fodrer, at Danmark faktisk har befundet sig på forkant, hvilket hverken er tydeligt i forhold til BNP, hvor vi

---

¹⁴² Ibid; s:22

¹⁴³ Ibid; s:89

¹⁴⁴ Finanslovsforeslaget 2001 – velfærd der holder, Finansministeriet 2000.

¹⁴⁵ Ibid; s:3

¹⁴⁶ Ibid; s:3

jo har et efterslæb, som har bestået siden 1993, eller hvilken forkants-definition der benyttes. Et relevant spørgsmål er på forkant af hvad?

2000: Kontraktstyring i staten¹⁴⁷

I november 2000 udgiver Finansministeriet publikationen *Kontraktstyring i staten*. Den italesætter især resultatkontrakten samt principper og mål for kontraktstyring.

Det handler om et skift fra traditionel styring til rammestyring, og der opstilles særligt to kriterier:

*"Evnen til at formulere og opstille mål" samt "...evnen til at realisere de formulerede og opstillede mål med brug af færrest mulige ressourcer."*¹⁴⁸

Det understreges ligeledes, at der skal være et vist handlerum og en balance mellem overordnet og detaljestyring.

*"Det afgørende er, at styringen tilrettelægges under hensyn til kapacitet, information og fleksibilitet på de styrende niveauer. Hermed er det af betydning både, at det politiske niveau ikke belastes unødigt med detailregulering, og at det sikres, at de politiske ønsker realiseres i størst mulig omfang. To hensyn, der ikke nødvendigvis er modstridende."*¹⁴⁹

Ligeledes påpeges det at øgede frihedsgrader naturligvis skal modsvares af øget ansvar samt at;

*"Resultatkontrakter anvendes af hele spektret af statslige institutioner, der beskæftiger sig med administration og sagsbehandling, forskning og undervisning samt service- og driftsopgaver."*¹⁵⁰

Det samme gælder på ledelsesniveau, hvor;

*"Direktørkontrakter anvendes – i lighed med resultatkontrakter – i et bredt spektrum af statslige institutioner, der beskæftiger sig med hhv. administration og sagsbehandling, sektorforskning samt service- og driftsopgaver."*¹⁵¹

Der kan trækkes tråde til en lang række af de tidligere beskrevne publikationer med udgangspunkt i de ideer og temaer der fremlægges i 1993, og der er ingen tvivl om, at de alle indgår i en net af kommunikation som udspringer fra Finansministeriet kommunikation og forgrener sig i begreber og temaer op gennem 90'erne og ind i det nye årtusinde.

2001: Budgetredegørelse 2000/2001¹⁵²

I Januar 2001 udkommer Finansministeriets *Budgetredegørelse 2000/2001*, hvor forskningsområdet beskrives i vidt omfang. Den omhandler i høj grad finansiering af forskning både offentligt og privat og

---

¹⁴⁷ Kontraktstyring i staten, Finansministeriet 2000.

¹⁴⁸ Ibid; s:10

¹⁴⁹ Ibid; s:11

¹⁵⁰ Ibid, s:16

¹⁵¹ Ibid; s:18

¹⁵² Budgetredegørelse 2000/2001, Finansministeriet 2001.

overvejelser om, hvorledes offentlig forskning kan forbedres. Ligeledes reflekteres der over tidligere initiativer:

*"For det andet har en del af målet med den øgede forskningsindsats i 1990'erne været at stimulere et offentligt-privat forskningssamarbejde. Selv når dette mål opnås giver det sig ikke nødvendigvis umiddelbart til kende i form af publikationer mv., men måske snarere i en større grad af mobilitet blandt forskerne."*¹⁵³

Der italesættes en fortid, og hvorledes samarbejde mellem private og det offentlige har været et ideal i forhold til offentlig forskning, men det problematiseres samtidig, at det ikke kvantificerer sig i form af publikationer. Finansministeriet refleksion over kvalitet (eller måske er deres definition af kvalitet lig kvantitet) fortsætter, men hvor forskning ofte før blev italesat som investeringer i fremtiden, påbegyndes et stille stilskeft mod et mere negativt ladet ord, forskningsudgifter.

*"En mulig måde at øge forskningens kvalitet og forbedre fordelingen af offentlige bevillinger på, uden at de offentlige udgifter af den grund øges, kan være at øge konkurrencen om forskningsmidlerne."*¹⁵⁴

Særligt skiftet fra investeringer til forskningsudgifter er markant; *"Der har i løbet af 1990'erne været en meget kraftig vækst i Danmarks samlede udgifter til forskning målt såvel i absolutte tal som i pct. af BNP"*¹⁵⁵

Samtidig bringes de øgede bevillinger til forskning både offentlig og privat gennem 90'erne til diskussion, og der foretages en lang række sammenligninger med OECD-lande, hvor det italesættes at Danmark er avanceret væsentligt internationalt.

*"I både Sverige, Holland, Tyskland, Frankrig, Italien og Storbritannien er BNP vokset hurtigere end de offentlige, civile forskningsinvesteringer i perioden 1992 til 1998, hvorimod de offentlige udgifter til civil forskning er vokset hurtigere end BNP i Danmark og Finland. Danmark og Finland har altså, på trods af den pæne økonomiske vækst, øget forsknings-udgifternes andel af BNP."*¹⁵⁶

Den private forsknings udgiftsniveau bliver ligeledes bekræftet, og som noget nyt problematiseres forholdet mellem offentlige og private forskningsudgifter.

*"Offentlige investeringer i forskning kan være med til at stimulere omfanget af forskning i den private sektor og dermed øge den samlede forskningsaktivitet i samfundet. Omvendt er der også en risiko for, at den offentlige sektors forskningsaktivitet fortrænger private investeringer i forskning og udvikling. Offentlige forskningsinvesteringer øger således efterspørgslen efter forskere og dermed omkostningerne ved at udføre forskning, og private virksomheder vil som følge heraf kunne finde, at det ikke længere er rentabelt at investere i forskning. Endelig er der risiko for, at virksomheder, hvor det er muligt, søger at erstatte privat finansiering med offentlige forskningsmidler, uden at det samlede forskningsomfang herved øges."*¹⁵⁷

---

¹⁵³ Ibid; s:4

¹⁵⁴ Ibid; s:4

¹⁵⁵ Ibid; s:4

¹⁵⁶ Ibid; s:4

¹⁵⁷ Ibid; s:4

Samtidig bringes universiteter og forskningsinstitutioners organisering og ledelse i spil, i hvad der kan ses som et pilotprojekt på den senere universitetsreform.

*"De videregående uddannelser og forskningsinstitutionernes organisation kan også spille en rolle med hensyn til at stimulere en hensigtsmæssig anvendelse af de øgede forskningsmidler. Regeringen har fremsat lovforslag angående omdannelse af Danmarks Tekniske Universitet (DTU) til en selvejende institution pr. 1. januar 2001 med en uafhængig bestyrelse, ejerskab af egne bygninger mv."*¹⁵⁸

Der henvises til den nedsatte forskningskommission, som kommer med en 'betænkning' senere samme år, og dens opgave er at tænke sammenhæng i den danske forskningsverden.

2001: Redegørelse om offentlige investeringer¹⁵⁹

I januar 2001 kommer en redegørelse fra Regeringen med henvendelse hos Finansministeriet, hvor en embedsmand fra Finansministeriets er formand for en arbejdsgruppe om offentlige investeringer. Den er interessant i forhold til offentlig forskning og har, som et særligt område, en god beskrivelse og ny begrebslig betegnelse af et fokusområde; offentlige-private partnerskaber.

Forskning og uddannelse italesættes gennem hele publikationen, som investeringer i human kapital. Det er interessant at se den udvikling og dynamik begrebet offentlig forskning har undergået. Først en italesættes som offentlig forskning og erhvervssamarbejde, dernæst som forskning, it og resourcefællesskaber og til slut til forskning og uddannelse med en vinkel på studerende som en forskningsinvestering.

Samtidig indeholder publikationen et afsnit som hedder; *Velstand og vækst*, hvilket ikke er langt fra den kommende regerings (november 2001) regeringsgrundlag; *Vækst, velfærd og Fornyelse*.¹⁶⁰

Samtidig beskrives en målsætning om at udnytte samfundets ressourcer bedre, som fordrer nye typer af hensyn til især forskningsområdet og samarbejdet mellem private virksomheder og offentlige institutioner. Ligeledes fremskrives en række tendenser for vidensøkonomi, hvor den teknologiske udvikling tilskrives en helt central plads og at investeringer i human kapital underforstået forskning og uddannelse er et essentielt element i en udvikling hen mod en vidensøkonomi.

*"Udviklingen hen imod den såkaldte vidensøkonomi betyder, at viden og kompetence kan blive vigtige vækstparametre. Investeringer i viden kan give et positivt samfundsmæssigt afkast, fordi viden spredes i økonomien og skaber øget produktivitet og beskæftigelse, når den omsættes i nye processer og produkter. Det samfundsmæssige afkast af investeringer i forskning og ny viden vil således ofte kunne overstige det, som den enkelte virksomhed kan realisere."*¹⁶¹

Kompetence er et interessant nyt begreb hvis modbegreb inkompetence igen fodrer en formålsrationalitet, som et andet nyt begreb; afkast, er en interessant eksponent for. Grundforskning nævnes som et specifikt eksempel på et område, hvor effekterne kan være positive, da resultaterne kan bruges på en lang række

---

¹⁵⁸ Ibid; s:4

¹⁵⁹ Redegørelse om offentlige investeringer, Finansministeriet 2001.

¹⁶⁰ Regeringsgrundlag for VK-regeringen fra 2001.

¹⁶¹ Ibid; s:33

områder, fordi, hvis det overlades til virksomheder, kan der være en tendens til at investere for lidt.¹⁶² Samme problematik gør sig gældende i forhold til den teknologiske udvikling:

”Der kan være en selvstændig offentlig interesse i at sikre, at erhvervslivet hele tiden følger med i den teknologiske udvikling, og at samfundet er klar til de udfordringer, det giver. Dette kan kræve investeringer i uddannelse og forskning samt øget samspil mellem offentlige forskningsinstitutioner og erhvervslivet.”¹⁶³

Distinktionen mellem grund og anvendt forskning spilles der ligeledes på, når det kommer til en formålsbeskrivelse af forskningen samt at studerende skal hurtigere gennem uddannelsessystemet, da kandidater i publikationens forfatteres øjne er forskningsinvesteringsobjekter kaldet human kapital:

”Imidlertid kommer forskningen kun rigtigt samfundet til gavn, når den bringes i anvendelse. Med en større omsætningshastighed af viden og ideer er det endnu vigtigere, at ny forskning hurtigt og enkelt formidles til erhvervslivet og det øvrige samfund. Resultaterne af de offentlige forskningsinvesteringer spredes navnlig til det omgivende samfund via kandidater, som uddannes ved universiteterne.”¹⁶⁴

En interessant vinkel på offentlig forskning er en større omsætningshastighed af viden og ideer. Her stilles ny forskning et nyt sted, fra før at skulle spredes til erhvervslivet skal det også spredes til det øvrige samfund gennem kandidater. Der tales til fremtiden men ikke fortiden. Der tales ikke om privat forskning overhovedet. Ligeledes er sproget generelt økonomi-ficeret.

Ligeledes refereres der tilbage til Finanslovsaftalen fra 2001¹⁶⁵, som er beskrevet tidligere, og det italesættes at der allerede er igangsat tiltag for at styrke forskningens rammebetingelser. Dette må ifølge publikationen indgå i fremtidige strategiske overvejelser om offentlige investeringer.

”Investeringer i vidensamfundet generelt har en væsentlig strategisk dimension. Det omfatter investeringer i IT, forskning og uddannelse. Investeringer i bl.a. forskellige former for uddannelse kan være en strategisk prioritering i forhold til såvel borgere som udviklingen mod et vidensamfund.”¹⁶⁶

Strategisk begynder som begreb langsomt at få fodfæste, som behovet for prioritering. Igen italesættes en formålsrationalitet, og der sættes distinktioner op mellem forskellige videregående uddannelser. Fremtiden tales stadig frem mod vidensamfundet, hvilket i sig selv er to tomme begreber trukket sammen til at forme endnu mere tomhed og definitionsuklarhed.

Slutteligt medtaget for at give lidt internationalt perspektiv er britiske erfaringer med offentlige-private partnerskaber medtaget, fordi det er første gang selve begrebet introduceres, og fordi det beskrives som et moderniseringsprogram.

”Det britiske PPP-program er overordnet betragtet et moderniseringsprogram for den offentlige sektor. Programmet skal sikre et samspil af kompetencerne i henholdsvis den offentlige sektor og den private

---

¹⁶² Ibid; s: 54

¹⁶³ Ibid; s:226

¹⁶⁴ Ibid; s:234

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid; s:303

sektor. Den britiske regering har i foråret 2000 fremlagt perspektiverne for brugen af offentligt-privat partnerskab i hvidbogen, *"Public-Private Partnership, the Governments Approach."*¹⁶⁷

Igen er det påfaldende at en lang række publikationer fra den kommende regering netop vil blive kaldt: *Regeringens moderniseringsprogram*. Samtidig markerer det begyndelsen på en ny diskurs, hvor modsætningen mellem privat og offentlig forskning nedbrydes (grænseudvandes) til fordel for et helhedssyn på forskningsindsatsen og den samfunds- og erhvervsmæssige værdi.

*"PPP er således baseret på, at det offentlige får mulighed for at trække på de ekspertiser, rutiner og færdigheder, som det private erhvervsliv har udviklet som led i den daglige virksomhedsdrift. Ved at trække på ekspertisen, rutinerne og færdighederne i den private sektor vil det offentlige bedre kunne udnytte de ansattes viden og de aktiver, som findes i den offentlige sektor."*¹⁶⁸

2001: Forskningskommissionens betænkning¹⁶⁹

I September 2001 udkom Forskningskommissionens redegørelse om en fornyelse af den danske forskningsverden. På en meget demokratisk facon var kommissionen udpeget af den daværende forskningsminister:

*"Forskningskommissionen blev nedsat i august sidste år af IT- og forskningsminister Birte Weiss i forlængelse af den forskningspolitiske aftale. Kommissionen har 12 medlemmer, alle personligt udpegede."*¹⁷⁰

Med formand Ninna Würtzen i spidsen kom kommissionen med et bud på, hvorledes forskningen i Danmark skulle forny og forstærke sig gennem rammebetingelser, som blev opsummeret i fem sammenhængende principper.¹⁷¹

- Forskningsinstitutionernes evne til at tage nye udfordringer op skal styrkes inden for en ramme af frihed og ansvar.
- Forskningen skal fornyes gennem målrettet satsning, øget rekruttering og et mere attraktivt arbejdsmarked for forskere.
- Kvalitetssikringen af forskningen skal forbedres. Samarbejdet mellem forskningsinstitutionerne skal udvikles. Alle forskningsinstitutioner skal bidrage aktivt til de forskningsbaserede uddannelser.
- Strukturen i det rådgivende system skal forenkles. Bevillingsmekanismerne skal gøres mere gennemskuelige
- Den øgede forskningsindsats forudsætter øgede investeringer.

Intentionen var at sammentænke de fem principper til gavn for det danske vidensamfund, og at dette indebærer tættere politisk styring af universitetsverdenen til gavn for erhvervslivet.

---

¹⁶⁷ Ibid; s:272

¹⁶⁸ Ibid; s:278

¹⁶⁹ Forskningsministeriets betænkning; Videnskabsministeriet 2001.

¹⁷⁰ Ibid. s:

¹⁷¹ Ibid. s:

*"Kommissionen vurderer, at en forskningspolitisk strategi baseret på samtlige disse fem sammenhængende principper er en afgørende forudsætning for udviklingen af det danske vidensamfund og videreudviklingen af den danske velfærdsmodel. Strategiens omsætning i handling skal ske i et tæt samspil mellem forskningsinstitutionerne, det politiske system og de samfundsmæssige interesser."*¹⁷²

Ligeledes italesættes organisering og ledelsesprincipper, og hvordan Danmarks forskningsråd skal spille en helt central rolle i fremtidens forskningssektor:

*"Danmarks Forskningsråd skal have en styrket placering i det rådgivende system og være sektorens svar på Det Økonomiske Råd."*¹⁷³

En anden markant detalje i kommissionens arbejde er italesættelsen af en styrket ledelse af forskningsinstitutioner samt nye begreber i forskningssammenhæng fra politisk side; omstillingsevne, frihed og ansvar, hvilket skyldes nye komplekse krav til institutionerne i forhold til globaliseringen. Ligeledes bringes troværdighed i spil:

*"Samfundet har behov for uafhængige og troværdige forskningsinstitutioner. Derfor er det vigtigt, at forskningsinstitutionernes autonomi sikres og deres handlekraft øges. Samtidig skal der stilles øgede krav til ledelse og ansvar. Forskningskommissionen anbefaler en overgang til ansat ledelse på åremål på universiteternes øverste niveauer og en uafhængig bestyrelse med eksternt flertal."*¹⁷⁴

Til trods for at forskningskommissionen ikke hører under Finansministeriet, er det påfaldende hvordan temaer og begreber går igen. Der synes at være en central tråd af kommunikation fra Finansministeriet, som spreder sig ud gennem andre kanaler, som er godt illustreret ved forslaget om DTU og selveje gennem kontraktstyring og eksternt bestyrelse.¹⁷⁵ Ydermere er det påfaldende at kun en måned efter kommissionens betænkning udkommer Finansministeriets nye publikation med ledelse som gennemgående tema.

2001: Ledelse på dagsordenen – perspektiver på bedre ledelse i den offentlige sektor¹⁷⁶

I oktober 2001 udgiver Finansministeriet publikationen *Ledelse på dagsordenen – perspektiver på bedre ledelse i den offentlige sektor*. Denne publikation markerer både et diskursivt skift mod et fokus på ledelse og at Danmark undergår et regeringsskifte, da et nyt valg udskrives i oktober 2001.

*"Ledelse er nøglen til udvikling af den offentlige sektor. Det gælder ikke mindst i forhold til de omstillingsprocesser, som den offentlige sektor skal gennemføre i de kommende år. Hvis den offentlige sektor skal kunne løfte opgaven, kræver det, at nuværende og kommende ledere på tværs af den offentlige sektor arbejder med kvaliteten af ledelse."*¹⁷⁷

---

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Videnskabsministeriet (2001): Forskningskommissionens betænkning – bind 1; s:6

¹⁷⁵ Jf. afsnittet Budgetredegørelse 2000/2001.

¹⁷⁶ Ledelse på dagsordenen - perspektiver på bedre ledelse i den offentlige sektor, Finansministeriet 2001.

¹⁷⁷ Ibid. s:1.

Publikationen omhandler videre de karakteristiske træk ved, hvordan ledelse ansues fra Finansministeriets optik. Tre hovedledetråde nævnes; Strategisk helhedstænkning, resultatfokus og dialog. Ligeledes diskuteres værdibaseret ledelse og beskrives:

*"Den offentlige sektor skal baseres på værdibaseret ledelse, hvor enhver offentlig institution fra vuggestuen i Kerteminde til Udenrigsministeriet på Christianshavn formulerer en klar vision for deres virke. En vision som skaber et direkte link til visionen om det danske velfærdssamfund."*¹⁷⁸

Dette er interessant i forhold til Finansministeriet kommunikation om offentlig forskning, da forskningsinstitutionerne ligeledes er offentlige institutioner. Skiftet af begreber ved italesættelsen af ledelse fra styring, effektivitet og kvalitet til nye beskrivelser som værdier, ledelse og strategisk helhedstænkning, er ligeledes relevant i forhold til Forskningskommissionens sprogbrug om frihed, ansvar og troværdighed.

Samtidig nævnes 'visionen om det danske velfærdssamfund', der peger frem i tiden, og samtidig trækker tråde hele vejen tilbage til halvfemserne og publikationen *Nyt syn på den offentlige sektor*, samt alle de andre publikationer, som har fulgt i kølvandet på Finansministeriets kommunikation og dets omtale af offentlig forskning.

2002: Velfærd og valgfrihed - et reformprogram¹⁷⁹

I maj 2002 udkommer publikationen; *Velfærd og valgfrihed - et reformprogram*, som igangsætter 'Regeringens moderniseringsprogram'. Den er udgivet af Finansministeriet og henvendelse sker til 'Moderniseringskontoret'. Der står ikke umiddelbart noget om forskning, men publikationen er taget med fordi den indikerer et markant grafisk/stilistisk brud med tidligere publikationer fra Finansministeriet, hvor det værdimæssige udtryk er langt større, og fordi frihedsbegrebet er centralt.

*"Frihed til selv at vælge er en hjørnesten i regeringens strategi for at modernisere den offentlige sektor."*¹⁸⁰

Samtidig er den starten på en lang række publikationer under Regeringens moderniseringsprogram, som alle kommer fra Finansministeriet og har ens design og udtryk. Alle publikationer er ladet med positive billedudtryk som eksempelvis *Administrative fællesskaber* illustreret med smilende folk, som holder i hånd.

Blandt publikationerne kan nævnes som eksempler; Med borgeren ved roret, Klare mål og mere åbenhed, En enklere offentlig sektor, En mere borgernær offentlig sektor, Administrative fællesskaber - status og inspiration og Fusioner i staten.

Ligeledes indgår to publikationer som beskrives senere i analysen; Effektiv opgavevaretagelse i staten samt Modernisering af den offentlige sektor – praksis og perspektiver, i serien Regeringens moderniseringsprogram, som refererer tilbage til kommunikationen om det britiske OPP-program.

---

¹⁷⁸ Ibid; s:23.

¹⁷⁹ Velfærd og valgfrihed – et reformprogram, Finansministeriet 2002.

¹⁸⁰ Ibid; s:4

2002: Finanslovsforslaget for 2003 - Vækst, velfærd og fornyelse¹⁸¹

I august 2002 udgiver Finansministeriet *Finanslovsforslaget for 2003*, som benævnes med vækst, velfærd og fornyelse. I forhold til kommunikationen om offentlig forskning er der stor fokus på den kommende universitetsreform, hvis hovedtemaer beskrives som, styringsreform, ledelsesreform, institutionsreform og uddannelsesreform.

*"Reformens hovedsigte er at give universiteterne øgede frihedsgrader, som skal modsvares af større ansvar, herunder for eksempel indførelse af fleksible ejerformer. Ledelsen på universiteterne skal styrkes markant, og statens styring af universiteterne skal bestå i mere enkle og fleksible rammer, hvor universiteterne forpligtiger sig til at sikre de målsætninger, som er væsentlige for både dem selv og samfundet."*¹⁸²

Det italesættes, at reformen skal sikre gode forhold for; "...de kommende års prioritering af forskningen."¹⁸³, hvilket taler frem mod en horisont for forskningens udvikling.

Der beskrives videre, hvordan offentlig forskning skal styrkes for at sikre ny videns anvendelse i erhvervslivet, hvilket italesættes som bedre end tilskud:

*"Også erhvervslivet har mere gavn af forskning og innovation end af direkte tilskud. Regeringen foreslår derfor, at forskningsmidlerne skaffes ved at nedlægge en række erhvervstilskudsordninger på blandt andet Videnskabsministeriets, Fødevareministeriets og Økonomi- og Erhvervsministeriets områder, samt ved en afskaffelse af overkompensationen af CO₂."*¹⁸⁴

I stedet skal det offentlige forskningsområde reformeres, hvilket italesættes, som en fordel for samfund og erhvervsliv.

*"Samtidig vil regeringen fremlægge forslag til en forskningsreform, som gennem bedre strukturer og mere åben konkurrence om midlerne skal medvirke til at optimere de samfunds- og erhvervsmæssige resultater af forskningen."*¹⁸⁵

Finansministeriet italesætter frie forskningsmidler og en særlig indsats indenfor naturvidenskab og teknik samt et generelt løft af de samlede offentlige forskningsmidler og prioriteringerne af midlerne til forskningsområdet. Ligeledes åbnes konkurrence-diskursen endnu mere op.

Ligeledes benævnes en ny distinktion mellem den frie forskning og sektorforskning, som i modsætningen til tidligere distinktion mellem offentlig og privat forskning er ren offentlig. Samtidig er denne distinktion også forskellige fra grund/anvendt forskning, da begrebet sektorforskning allerede fodrer en prioritering mellem forskellige områder.

Samtidig bringes unge forskere og privat/offentlige samarbejder igen på banen og tråde kan trækkes tilbage til tidligere kommunikation. Som noget nyt er der en sammenhæng mellem den bedste forskning og privat/offentligt samarbejde.

---

¹⁸¹ Finanslovsforslaget for 2003 - Vækst, velfærd og fornyelse, Finansministeriet 2002.

¹⁸² Ibid; s:11

¹⁸³ Ibid; s:12

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid; s:13

”Det er regeringens mål, at der skal skabes langt bedre rammer for samarbejde mellem forskning og erhvervsliv. Langt flere unge skal have tilbud om forløb, hvor der er mulighed for alternative karrierer gennem forskning og uddannelse på højt niveau. Flere unge skal gå forskervejen, og det sker bedst i et tæt og udfordrende samarbejde med moderne virksomheder.”¹⁸⁶

Der omtales også den tidligere nævnte forskerpark på it-området i Ørestaden, hvor forskere og iværksættere skal kunne skabe synergieffekter mellem virksomheder og offentlige institutioner.

2002: Tid til forandring for Danmarks universiteter¹⁸⁷

I oktober 2002 kommer den længe ventede universitsreform. I forhold til begrebet offentlig forskning er den helt central, da den på sin vis opsamler alle de begreber og tendenser, som Finansministeriet har italesat siden 1993 og udmønter sig i helt nye rammer for de største offentlige forskningsinstitutioner i Danmark.

”Målet er at styrke universiteternes ledelse og at åbne yderligere for folk udefra, så vi sikrer et tættere samspil mellem universiteterne og det omgivende samfund. Universiteterne kan på denne måde være med til at sikre vidensamfundets udvikling – og dermed bidrage til vækst og velfærd i hele samfundet.”¹⁸⁸

Samtidig lægges vægt på mere frihed, og at der er indgået en aftale om ekstra bevilling til universiteterne, hvilket ligger godt i tråd med den tidligere kommunikation fra Finansministeriet.

Det beskrives hvordan der skal gøres op med den centrale styring, hvilket i sig selv er en interessant italesættelse, da reformen netop lægger op til en styrket ledelse. Universitsreformen baseres på en organiseringsform, hvor en bestyrelse med overvægt af eksterne interessenter, som både skal ansætte rektor samt have en formand som er ekstern, er central.

Denne første bestyrelse skal godkendes fra ministerielt hold og sammensætningen af bestyrelsens medlemmer af Videnskabsministeren. Ligesom med forskningskommissionens betænkning, hvor alle medlemmer var udpeget personligt af ministeren, skal de ideer som blev italesat om offentlig forskning ligeledes godkendes af ministeren. Der kommunikeres videre om en systematisering af arbejdsgange.

Tre nøgleord i reformen er universiteternes formål og værdibærende rolle i sikring af vækst, velfærd og udvikling for hele samfundet.

”I forlængelse heraf skal loven fastholde, at universiteterne er forpligtede til at værne om forskningsfriheden. Forskningsfriheden er knyttet til universitetet. Den enkelte forsker skal fortsat have ret til at vælge metode, fremgangsmåde og emne inden for de strategiske rammer, som er fastlagt i en udviklingskontrakt.”¹⁸⁹

Igen refereres til de strategiske rammer, som ligeledes var et hovedpunkt i publikationen Ledelse på dagsordenen. Rammetænkning, hvor erhvervslivet og det offentliges forskning i stadig højere grad

---

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Videnskabsministeriet 2002: Tid til forandring for Danmarks universiteter.

¹⁸⁸ Ibid; s:4

¹⁸⁹ Ibid; s:13

sammentænkes, er sat helt centralt i reformen i god tråd med de tidligere overvejelser og initiativområder fra 1993.

Det handler om åbenhed overfor omverdenen, at forskningen bliver omsat til vækst, velfærd og udvikling, og som det meget malerisk er beskrevet som 'samfundsmæssigt værdigrundlag' i Universitetsreformen:

*"At universiteterne er forpligtet til at udvikle det internationale samarbejde og herigennem bidrage til udviklingen af det danske samfund og dets værdigrundlag."*¹⁹⁰

I det hele taget er universitetsreformen kulminationen på en lang årrækkes kommunikation om begrebet offentlig forskning, og den binder hele Finansministeriets tidligere kommunikation og diskurs fra 1993 og frem til 2002 ind i en lovgivningsmæssig og politisk strategisk ramme, hvor den offentlige og private forskning er sammentænkt på alle niveauer. Det er ledelsesmæssigt, organisatorisk, økonomisk, erhvervspolitisk, markedsmæssigt og samfundsmæssigt baseret på et værdigrundlag og en strategi, som ligeledes udspringer fra selvsamme kommunikation.

2003: Moderniseringen af den offentlige sektor – praksis og perspektiver¹⁹¹

I april 2003 udgives endnu en bog i række af 'Regeringens moderniserings program' med henvendelse til Finansministeriets – moderniseringskontoret, som må formodes at være afsender på publikationen.

Publikationen handler om kvalitetsudvikling af den offentlige sektor, hvor den strategisk helhedsorienterede ledelse er kernen sammen med det frie valg:

*"Den offentlige sektor skal baseres på borgernes frie valg."*¹⁹²

Det er en bog med case-eksempler, hvor meningen er, at der skal udveksles ideer og perspektiver, så vi kan inspireres af hinandens praksisser. I forhold til offentlig forskning nævnes DTU som case-eksempel.

I casen italesættes DTU som national dynamo for teknisk-naturvidenskabelige forskning og udvikling til gavn for erhvervslivet.

*"Den tidligere organisationsform var ikke hensigtsmæssig i forhold til de udfordringer man stod over for."*¹⁹³

Her sættes fortiden i spil mod en fremtid om udfordringer, som Finansministeriet selv har været med til at klarlægge i serien *Danmark som foregangsland*.

På en måde er det yderst interessant, at der i kommunikationen kan konkluderes om hensigtsmæssighed i den tidligere organisationsform, da de fortidige udfordringer er blevet formuleret gennem kommunikation om offentlig forskning. Med andre ord har de selv skabt de distinktioner som benyttes i diskursen, og derigennem de argumenter og den definition der er, for at begrunde en organisationsform som hensigtsmæssig. Ergo kommunikationen kommunikere til sig selv, for der er ingen mulighed for at

---

¹⁹⁰ Ibid; s:14

¹⁹¹ Moderniseringen af den offentlige sektor – praksis og perspektiver, Finansministeriet 2003.

¹⁹² Ibid; s:1

¹⁹³ Ibid; s:60

verificere, om den tidligere organisationsform var hensigtsmæssig eller ej uden at specificere et princip til at afgøre hensigtsmæssighed.

Universitetsreformen nævnes som et stort skridt frem mod at skabe mulighed for at strategiske beslutninger hurtigere bliver omsat til operative handlinger.

*"Et vigtigt aspekt af tankerne bag den nye organisationsform er et tæt samarbejde med erhvervslivet og innovative virksomheder."*¹⁹⁴

Igen går mange af ideerne fra tidligere igen og det omhandler både italesættelsen af offentlige-private partnerskaber samt universitetsreformen. Samtidig tales der frem mod en horisont, hvor strategiske beslutninger kan træffes og hurtigere omsættes til handling, hvilket igen trækker tråde tilbage til særligt 1995 med publikationerne effektive institutioner.

2003: Budgetoversigt 2¹⁹⁵

I august 2003 kommer Finansministeriets publikation *Budgetoversigt 2*, hvor forskningen har en central rolle. Der refereres og tales om et statsligt forskningsbudget, som italesættes som 'Forskningens finanslov', hvilket vil blive aktuelt ved finansloven 2004.

Der kommunikeres blandt andet om; "...nye forbedrede rammer for kommerciel udnyttelse af forskning og ny viden."¹⁹⁶ Samtidig fortsætter 'den frie forskning' med at skulle styrkes, og basisbevillinger bliver nævnt i forbindelse med en understøttelse af reformeringen af forskningsområdet, som i offentligheden skulle blive kendt som: *Fra tanke til faktura*¹⁹⁷.

*"De offentlige midler skal først og fremmest styrke vilkårene for den frie forskning, såvel i forhold til de statslige forskningsråd som i tilknytning til forskningsinstitutionernes basisbevillinger, og understøtte de igangværende reformer af blandt andet universiteter, sektorforskningen, forskningsrådssystemet og innovationsområdet. Dette sker med henblik på at sikre den fortsatte udvikling og forbedring af det danske vidensystem."*¹⁹⁸

Overfor begrebet fri forskning kan sættes styret forskning, hvilket med en anden terminologi kunne betegnes som autonomi kontra ledelse. Hvor der før ofte blev talt om investeringer i offentlig forskning, skal den frie forskning nu styrkes. Samtidig er der kommunikeret en række underkategorier til offentlig forskning som skelner mellem innovation, universiteter, sektorer og forskningsråd.

Der er ikke et ord om privat forskning, og det kan fremføres at distinktionen mellem offentlig/privat forskning er forsvundet, og at privat forskning er forsvundet fra Finansministeriets kommunikation. Samtidig nævnes det danske vidensystem modsat alle andres vidensystemer, hvilket spiller på samme distinktion mellem os/dem som den tidligere national/international og Danmark/verden distinktion.

---

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Budgetoversigt 2, August, Finansministeriet 2003

¹⁹⁶ Ibid; s:12

¹⁹⁷ Nye veje mellem forskning og erhverv - fra tanke til faktura, Videnskabsministeriet 2003.

¹⁹⁸ Budgetoversigt 2, August, Finansministeriet 2003; s:12

Videre refereres der til handlingsplanen *Nye veje mellem forskning og erhverv*, som er under udarbejdelse, og indeholder en række initiativer til at styrke samspillet mellem erhvervsliv og videninstitutioner. Igen er videninstitution brugt, hvor det tidligere blev omtalt som distinktionen offentlig forskning/erhvervsliv.

Som en interessant vinkel er der nedsat midler til et strategisk forskningsprogram i velfærdsforskning, hvor formålet med programmet allerede er formuleret fra politisk hånd. Dette er interessant set i forhold til universitetsreformens opgør med central styring, da dette om noget må anses som politisk detailstyret forskning.

*"Til etablering af et strategisk forskningsprogram for velfærdsforskning afsættes i alt 25 mio.kr. årligt i perioden 2004-2007. Formålet er at sætte fokus på, dels hvordan effekterne af den sociale og beskæftigelsesmæssige indsats kan forøges, dels hvordan selve udførelsen af det sociale arbejde kan forbedres."*¹⁹⁹

Italesættelsen af strategisk forskningsprogram bringer begyndende tegn på at ledelsesmæssige styringsbegreber og særligt begrebet 'strategi' langsomt fusioneres med begrebet offentlig forskning i finansministeriets kommunikation, hvilket bliver mere tydeligt i forhold til Risø, som beskrives i publikationen; *Effektiv opgavevaretagelse i staten*.

2003: Effektiv opgavevaretagelse i staten²⁰⁰

I oktober 2003 udkommer som led i Regeringens moderniserings program med henvendelse til Finansministeriet; *Effektiv opgavevaretagelse i staten*. Den handler om at den statslige styring skal professionaliseres, og at private virksomheder skal inddrages i løsningen af statslige opgaver.

I forhold til offentlig forskning er det interessant, at Risø forskningscenter nævnes som et specifikt eksempel, og i kommunikationen bruges begreber som resultatkontrakt, sammenhæng og især strategi og ledelse, som får en stor opmærksomhed, hvilket ligeledes kan trækkes tilbage til kommunikationen fra universitetsreformen og de tidligere overvejelser om offentlig forskning.

*"Den fireårige strategi fastslår organisationens mission og vision. Strategien afspejler retningen og mål for den overordnede styring af organisationen, og målene er overvejende rettet mod effekten af Risøs virksomhed. Strategien udarbejdes i et tæt samarbejde mellem ledelsen, medarbejdere og vigtige samarbejdspartnere. Strategien baseres endvidere på de vurderinger og anbefalinger, som resultatet af en international faglig evaluering i den foregående fireårige periode."*²⁰¹

Der tegner sig et billede af kvalitet og effektivitet langsomt afløses af strategi og ledelse gennem begreber fremskrevet historisk til at netop at fremme kvalitet og effektivitet i samarbejdet mellem erhvervsliv og offentlig forskning. En interessant detalje er at distinktionen mellem fortid og fremtid sættes specifikt indenfor rammerne af strategiens periode på 4 år.

Italesættelsen af Risøs 'virksomhed' er første gang, og den internationale evaluering, som strategien skal fastlægge i samarbejde mellem ledelse, medarbejdere og samarbejdspartner er interessant, fordi den igen

---

¹⁹⁹ Ibid; s:13

²⁰⁰ Effektiv opgavevaretagelse i staten, Finansministeriet 2003

²⁰¹ Ibid; s:56

benytter det internationale som reference, og at der kan henføres til ideerne om benchmarking samt distinktionerne mellem Danmark/OECD, national/international samt Danmark/alle andre.

*"I Risøs årlige arbejdsplan sætter de enkelte forskningsprogrammer og organisatoriske enheder kvantificerbare milepæle for året. Enhver milepæl retter sig mod ét af strategiens succeskriterier, som leder frem mod ét af de fælles mål."*²⁰²

Der tales ligeledes om milepæle og succeskriterier, der skal understøtte fremtidens italesættelse af fælles mål og visioner om velfærdssamfundet. Begrebet milepæl er en klar repræsentant for en tidslig fremadrettet dimension, som er sat systematisk ind i den overordnede strategi. Visioner og fælles mål er definatorisk uklare, da det er svært at skelne mellem individ og gruppe, og i så fald hvem der er legitimeret til at definere målsætningen for os alle.

2003: En mere virksomhedsnær offentlig sektor - vækst med vilje²⁰³

I oktober 2003 udgiver regeringen (med henvendelse til økonomi og erhvervsministeriet) publikationen *En mere virksomhedsnær offentlig sektor - vækst med vilje*. Forskning omtales ikke direkte, men der bringes emner på banen, som tidligere har været et af hovedtemaerne i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning. Særligt i forbindelse med samarbejde mellem den offentlige sektor og det private erhvervsliv.

*"Den offentlige sektor skal være mere virksomhedsnær. Det skal være lettere at drive virksomhed i Danmark, og virksomhederne skal ikke føle, at det offentlige er en klods om benet. Det offentlige skal i stedet være en samarbejdspartner."*²⁰⁴

For det første er det interessant at det offentlige italesættes som en 'klods om benet' og at virksomheder er begyndt at 'føle'. Denne nye vinkel er radikal anderledes idet virksomheder gives menneskelige karaktertræk. Samtidig står mange af tankerne i forbindelse med den tidligere omtalte rammestyring, som forskningen skal underlægges. Det er ydermere interessant, at Finansministeriet nævnes som en af de ansvarlige i afsnittet om initiativområder; om offentlige-private partnerskaber (OPP).

*"Internationale erfaringer har vist, at OPP kan være en effektiv samarbejdsform om en række komplekse opgaver. Internationalt er OPP blevet anvendt på en række områder, der spænder fra infrastruktur over sport og kultur til sundhed og forsvar. I Danmark har der hidtil ikke været den store opmærksomhed omkring OPP."*²⁰⁵

Der er forskellige distinktioner på spil herunder os/dem eksemplificeret ved begrebet internationale. Effektivitet er stadig en grundlæggende markør for diskursens principielle formålsrationalitet og offentlige-private samarbejder skal gives mere opmærksomhed, for at fremme netop effektiviteten. Senere, som der ligeledes nævnes i publikationen, udkommer; En handlingsplan for offentlige-private partnerskaber i januar 2004 ligeledes med Finansministeriet som en del af de ansvarlige.

---

²⁰² Ibid.

²⁰³ En mere virksomhedsnær offentlig sektor - vækst med vilje, Økonomi- og Erhvervsministeriet 2003

²⁰⁴ Ibid; s:5

²⁰⁵ Ibid; s:42

OPP kan ses som den endelige formalisering af samarbejdet mellem erhvervsliv og det offentlige som er blevet italesat fra begyndelsen af perioden i 1993.

2004: Statsligt forskningsbudget 2004 ("Forskningens Finanslov")²⁰⁶

I februar 2004 udkommer publikationen *Statsligt forskningsbudget 2004 ("Forskningens Finanslov")* fra Finansministeriet. Igen er den frie forskning italesat, og ligeledes bliver begrebet basismidler mere og mere brugt til at italesætte investeringer i forskning. Der sættes et skel op mellem program- og basisbevillinger.

*"Basismidler er forskningsbevillinger, som går til løbende gennemførelse af institutionernes grundlæggende forskningsaktiviteter. Dermed udgør basisbevillinger grundstammen i de ressourcer, som universiteter og andre læreanstalter samt sektorforskningsinstitutioner og andre forskningsinstitutioner har til rådighed. Bevillinger kategoriseres som programmidler, hvis de er knyttet til forskningsprogrammer – herunder forskningsprojekter, hvor bevillingen er tidsbegrænset og gives efter ansøgning. Opdelingen er således ikke en sondring mellem grundforskningsmidler og andre forskningsmidler."*²⁰⁷

Samtidigt understreges det, at det er en ministeriel skønsmæssig opdeling, da der kan være tvivl om placering i de to kategorier. Denne skønsmæssige opdeling kan bedst betegnes som en *prioritering*.

Der skal fremover komme et årligt statsligt forskningsbudget, hvilket er første gang Italesættelsen af forskning medfører en 'selvstændig' finanslov, for at sikre; *"...klarhed og stabilitet om de økonomiske rammer for forskningen fremover."*²⁰⁸

Som noget nyt følger der i et bilag en definition af forskning og udvikling:

*"Ifølge OECD defineres forskning og udvikling som arbejde, der er foretaget på et systematisk grundlag for at øge den eksisterende viden, samt udnyttelsen af denne viden til at udtænke nye anvendelsesområder."*²⁰⁹

At der overhovedet er behov for en definition af forskning og udvikling er interessant, og i særdeleshed at den sættes lig arbejde i modsætning til et for eksempel et kald. Samtidig nævnes et systematisk grundlag, hvilket ligeledes er et skel mellem systematisk/ikke systematisk, som kommer an på, hvordan grundlaget defineres som 'systematisk', og hvad begrebet systematisk egentlig betyder. Eller med andre ord: hvis systematik er det?

Samtidig er særlige forskningsområder fremhævet:

*"Forsknings- og udviklingsbegrebet omfatter forskning inden for teknik, naturvidenskab, sundhed, jordbrugs- og veterinærområdet samt kendskabet til mennesket, kulturen og samfundet."*²¹⁰

Dette sætter et lidt mærkeligt skel i forhold til offentlig forskning, hvor forskning/kendskab er sat i modsætning til hinanden, hvilket implicit vægter naturvidenskab og evidensbaseret forskning højere end alle andre former for forskning.

---

²⁰⁶ Statsligt forskningsbudget 2004 ("Forskningens Finanslov"), Finansministeriet 2004

²⁰⁷ Ibid; s:14

²⁰⁸ Ibid; s:3

²⁰⁹ Ibid; s:55

²¹⁰ Ibid.

Slutteligt defineres grundforskning; *"Virksomhed af original karakter med henblik på at erhverve ny viden og indsigt uden primært sigte på bestemte praktiske mål eller anvendelser."*²¹¹, og anvendt forskning; *"Virksomhed af original karakter med henblik på at erhverve ny viden og indsigt - først og fremmest med sigte på bestemte praktiske mål og anvendelser."*²¹²

Den hårde definition mellem grund og anvendt forskning er interessant på flere områder. For det første fordi den underbygger opløsningen af privat/offentlig forskning som skel. Videre hvordan nye distinktioner fremkommer under i begrebet offentlig forskning herunder den frie forskning/sektor forskning samt grund og anvendt forskning.

I forhold til det sidste er italesættelsen af både grund og anvendt forskning, at de begge indeholder ordlyden praktiske mål og anvendelse, og at den eneste forskel er; uden primært sigte kontra primært sigte, hvilket på sin vis indikerer at både grund og anvendt forskning i sin essens er anvendt forskning, hvor anvendt er defineret i forhold til en bestemt type formålsrationalitet.

Ps: Det skal nævnes at Finansministeriet fra dette tidspunkt fremover stort set ikke kommunikere direkte om begrebet offentlig forskning. Rent spekulativt kunne der argumenteres for, at de initiativer og reformer, som blev iværksat i 90'erne, nu er gennemført, og at der derfor ikke fokuseres på området i samme omfang som tidligere. Dette er ligeledes årsagen til at næste publikation, som gennemgås i analysen er fra 2006, hvilket er to år senere end denne publikation.

2006: Aftale om udmøntning af globaliseringspuljen mv.²¹³

I november udkommer publikationen *Aftale om udmøntning af globaliseringspuljen mv.* fra Finansministeriet. Forskning omtales med begreber som; fornyelse, videnopbygning og erhvervsudvikling. Samtidig italesættes skellet mellem den frie og strategiske forskning igen.

*"Aftalepartierne er samtidig enige om, at der er behov for at øge såvel universiteternes basismidler som midler til den frie og den strategiske forskning i konkurrencestrengen."*²¹⁴

Det handler om at kunne planlægge strategisk og langsigtet, for at sikre forskningsmæssig kapacitet til sikring af vækst og velfærd.

*"Forskningsinstitutionerne skal på grundlag af de øgede basismidler og flere langsigtede forskningsprogrammer kunne planlægge med et flerårigt perspektiv."*²¹⁵

Forskningen bliver også i stigende grad omtalt som dansk forskning i modsætning til tidligere, og der er sat et øget fokus på ledelsernes arbejdsvilkår; *"...at finde balancen mellem på den ene side en stadig kvalitetsudvikling af dansk forskning og på den anden side gode arbejdsvilkår for de nye ledelser på de danske forskningsinstitutioner."*²¹⁶

---

²¹¹ Ibid; s:56

²¹² Ibid.

²¹³ Aftale om udmøntning af globaliseringspuljen mv., Finansministeriet 2006.

²¹⁴ Ibid; s:11

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ibid; s:12

Balance mellem ledelse og kvalitetsudvikling er interessant i kraft af det fordrer en eksisterende ubalance. Samtidig refereres der tilbage til universitetsloven, og at forskningspolitikken skal understøtte ledelsesprincipper og sikre sund (i modsætning til usund) konkurrence indenfor selvstændige rammer.

*"Det er virkemidler, der både understøtter institutionernes muligheder for at agere inden for de nye selvstændige rammer, og som også sikrer, at der bliver en sund konkurrence om midlerne, så de mest kvalitetsbaserede, perspektivrige og samfundsnyttige forskningsforslag får højst prioritet."*²¹⁷

Her er der igen definitoriske problemstillinger som rejser sig, da begrebet kvalitetsbaseret samt begreberne perspektivrige og samfundsnyttige igen kræver definition op mod et ideal om formålsrationalitet. Samtidig kombineres begreberne med prioritet, hvilket fordrer beslutninger og herigennem forskningsledelse. Dette rammer ind i begrebet forskning, og de problematikker som hæfter sig til det.²¹⁸

Der lægges ydermere op til en mere nuanceret forståelse af begrebet basismidler:

*"Dette nye princip betyder også, at mere traditionelle overvejelser om forholdet mellem de såkaldte "basismidler" og "konkurrencemidler" fremover må nuanceres væsentligt."*²¹⁹

Hvad nuanceres væsentligt betyder, må være op til læseren, men et bud kunne være forskningsledelsesmæssige prioriteringer af principiel karakter.

Som et andet tiltag i Finansministeriets kommunikation har den fri forskning og den strategiske forskning fået deres egne afsnit og samtidig indføres en evalueringsenhed, som skal sørge for hensigtsmæssig forskning i forhold til internationale standarder (os/dem distinktion) og peer review. Særligt omtalt bliver den strategiske forskning:

*"Strategisk forskning er vigtig, fordi den dels skaber viden, der kan anvendes til at løse væsentlige samfundsproblemer, dels opdyrker og understøtter erhvervsmæssige styrkepositioner. Den strategiske forskning skal medvirke til, at Danmark udvikler nye forskningskompetencer, som på kortere og længere sigt har et væsentligt samfundsmæssigt potentiale. Strategisk forskning er således ofte en vigtig kilde til en fortsat velfærdsudvikling."*²²⁰

Det italesættes, at de områder der prioriteres som strategiske forskningsprojekter indeholder; *"...såvel basal, grundlagsskabende forskning som af mere anvendelsesorienteret forskning."*²²¹

Fremtiden sættes som gennemgående for hele perioden som udvikling og samfundsnytte. Fortiden er derimod overhovedet ikke omtalt længere. Der kommunikeres kun fremadrettet. Os/dem sættes slutteligt Danmark/alle andre i forbindelse med udvikling af velfærdssamfundet.

Offentlig forskning omtales som konsekvent kun som forskning med underkategorier som fri/strategisk og grund/anvendt.

---

²¹⁷ Ibid; s:13

²¹⁸ Jf. Analysestrategi, afsnit 2.2

²¹⁹ Aftale om udmøntning af globaliseringspuljen mv., Finansministeriet 2006. s:13.

²²⁰ Ibid; s:18

²²¹ Ibid.

2007: Statsligt forskningsbudget 2007 ("Forskningens finanslov")²²²

I maj 2007 udgiver Finansministeriet *Forskningens finanslov for 2007*, som nu er blevet en tilbagevendende publikation. Den omtaler Globaliseringspuljen, som har til mål at gøre; "...Danmark til et førende vækst-, viden og iværksættersamfund."²²³

Interessant er det nye begreb iværksættersamfund, som sættes i forbindelse med vækstattanken. Et af hovedpunkterne er; "...at danske virksomheder og offentlige institutioner bliver blandt de mest innovative i verden, og at Danmark i 2015 bliver blandt de lande, hvor der er flest vækstiværksættere."²²⁴

Der tales igen mod fremtiden, hvor det nye mål er vækstiværksætter i modsætning til eksempelvis ideer om modvækst. Samtidig understreges behovet for et initiativ til at skabe et bedre strategisk vurderingsgrundlag for prioritering af strategisk forskning. Samtidig er begrebet investeringer næsten udfaset til fordel for begrebet bevillinger.

Offentlig forskning omtales ikke som selvstændigt begreb.

2008: I form til fremtiden - Finanslovforslaget for 2009²²⁵

I august 2008 udkommer publikationen *I form til fremtiden - Finanslovforslaget for 2009*, og forskning er ikke længere omtalt særligt detaljeret. Samtidig har indsatsen ændret karakter og handler i langt højere grad om uddannelse, hvilket henter sin fortidsbeskrivelse i kandidater som forskningsinvesteringsobjekter.²²⁶

"Regeringen har siden 2001 lagt stor vægt på, at Danmark og dansk økonomi er rustet til en stadigt mere globaliseret verden. For at bibeholde en stærk konkurrencekraft i en globaliseret markedsøkonomi er der foretaget væsentlige investeringer i uddannelse, forskning, innovation og iværksætteri."²²⁷

Skellet mellem os/dem sættes som Danmark kontra alle andre og forskning italesættes som Forsknings- og it-initiativer, og den eneste omtale handler om salget af mobilfrekvenser samt at midler skal bruges til forskning og it. Globaliseringspuljen er nu synonym med forskningsinvesteringer, og forskning har ikke længere en fremtrædende plads i finanslovsforslaget:

"Globaliseringspuljen skal medvirke til at gøre Danmark til et førende vækst-, viden- og iværksættersamfund."²²⁸

Samtidig fremkommer begrebet iværksættersamfund igen, hvilket kunne tyde på en ny italesættelse af den samfundsmæssige kontekst offentlig forskning befinder sig i.

---

²²² Finansministeriet (2007): Statsligt forskningsbudget 2007 ("Forskningens finanslov").

²²³ Ibid. s:7

²²⁴ Ibid. s:7

²²⁵ I form til fremtiden - Finanslovforslaget for 2009, Finansministeriet 2008.

²²⁶ Jf. Analyseafsnittet: 2001: Redegørelse om offentlige investeringer.

²²⁷ Ibid; s:25

²²⁸ Ibid.

Hvis de forskellige opstillinger af forskelle og begreber, som finansministeriets kommunikation opererer med, samles, kan der gås dybere ind i selve semantikens begrebsreservoir. De kan opstilles under de tre semantiske dimensioner i Luhmanns begrebsunivers.

3.1 Offentlig forskning: Sagsdimensionen

Grundlæggende er der i 1993 en overordnet forskel, som er sat mellem offentlig forskning og private forskning. Fra perioden omkring årtusindeskiftet flyttedes den grundlæggende forskel til fri/strategisk i kommunikationen om offentlig forskning, og det er inden for disse distinktioner at alle begreber får liv og folder sig ud.

Dette kategoriseres i sagsdimensionen, da det handler om offentlig forskning og ikke om al anden forskning. At Finansministeriet vælger at sætte en distinktion op mellem offentlig og privat, sætter allerede en økonomisk determinant, da der indirekte refereres til finansiering af forskning. Dette er bedst repræsenteret i de tomme begreber vækst, effektivitet og kvalitet samt senere strategi og ledelse.

Dette rejser naturligvis et interessant spørgsmål, om hvordan vækst, effektivitet og kvalitet defineres af Finansministeriet, hvilket igen peger på et økonomisk ideal, som grundlæggende aksiom for deres kommunikative konstruktion om begrebet offentlig forskning og ikke mindst; hvorfor deres definition har nogen generel gyldighed?

Disse tre hører ligeledes under sagsdimensionen, da de tre begreber har naturlige modsætninger i begreberne forfald (modvækst), ineffektivitet samt makværk, for nu at understrege den implicitte positive ladning, der ligger i begreberne vækst, effektivitet og kvalitet, som rent filosofisk er umulige at definere.²²⁹

Andre steder hvor sagsdimensionernes skel kan ses tydeligt er ved begreber, som kontraktstyring, fri forskning, internationale konkurrence og samfundsnytte (gavn for samfundet). Ved kontraktstyring ligger allerede et ideal om, at forskning under alle omstændigheder skal styres i modsætning til en forsker/institution som autonomt (frivilligt) bestemmer, hvordan og hvorfor der skal forskes.

Det samme gælder for begrebet fri forskning, som finansministeriet modstiller begrebet sektor/strategisk forskning indenfor begrebet offentlig forskning. Eller distinktionen grund/anvendt forskning, som fordrer en definition af hvad begrebet 'anvendt' inkluderer som anvendt, hvilket Finansministeriets egen definition tydeliggør; *...bestemte praktiske mål eller anvendelser*²³⁰, som naturligvis falder tilbage på, hvem der 'bestemmer' de praktiske mål eller anvendelser.

Et eksempel på definitionsmagt i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning kan formuleres som et spørgsmål; om forskning i sprog er mere eller mindre anvendt end forskning i nano-teknologi eller ny medicin. Svaret afhænger af argumenternes principielle og filosofiske udgangspunkter i definitionen af begrebet anvendt.

---

²²⁹ Dette er blevet forsøgt gjort siden Antikken og frem til i dag uden enighed ligesom med begreberne skønhed og sandhed, og jeg må referer til Agrippa's trilemma, som er udgangspunkt for min forståelse af problemstillingen, og den tilhørende diskussion om videns logiske umulighed.

²³⁰ Jvf. Analyseafsnittet om Statsligt forskningsbudget 2004.

Begreberne værdi og samfundsnytte (til gavn for samfundet) og den internationale konkurrence er ofte Finansministeriets semantiske begrundelser på de valgte prioriteringer, som præsenteres i kommunikationen om offentlig forskning. Vælges for et øjeblik at inddrage Luhmanns systemteori direkte modstillet Finansministeriets kommunikation, er det interessant at spørge om Luhmann²³¹ og Finansministeriet har samme definition af begrebet samfund?

Og i forlængelse heraf; hvordan dette spørgsmål tydeliggør endnu et niveau i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning; konstruktionen af endnu et tomt begreber, Staten Danmark, som tages for givet i al kommunikation, som udgår fra Finansministeriet om offentlig forskning.

Samtidig, når prioritering af offentlig forskning er et spørgsmål om værdi, samfundsnytte og international konkurrence, er det interessant, at Finansministeriet definerer sig ud fra et nationalt og økonomisk perspektiv, som kommunikativt sætter rammerne for, hvordan prioriteringerne vælges og fastsættes både nationalt og økonomisk gennem begreber, de selv definerer betydningen af gennem deres kommunikation.

Denne kommunikative proces, som generaliserer og definerer begreber med en tydelig ladning, og senere retfærdiggør argumenter og kommunikation ud fra egne principper handler i bund og grund om kommunikation med sig selv gennem egen kommunikation. Der produceres ny mening og nye begreber.

Der er mange flere eksempler i analysen på, hvor og hvordan sagsdimensionen bringes i spil i forbindelse med andre begreber. Her kunne nævnes offentlige private partnerskaber, ledelse, modernisering, fornyelse, strategi og ect., men for overskueligheden vil de ikke være medtaget i denne opsummering, hvilket bringer os videre til den sociale meningsdimension.

3.2 Offentlig forskning: Socialdimensionen

Der er flere forskellige distinktioner mellem os/dem i spil gennem hele kommunikationen. I starten af perioden handler det primært om to sociale dimensioner; Danmark/OECD-lande samt offentligt forskningsinstitut/andet offentligt forskningsinstitut. Danmark/nabolandene kunne ligeledes sættes op.

Alle distinktioner italesættes fra Finansministeriets side, som et konkurrenceparameter mellem os/dem internationalt og os/dem i nationalt perspektiv.

Det er interessant, at Finansministeriet gennem deres kommunikation fastholder en konstruktion om nationalstaten Danmark, som en form for konstant makroøkonomiske begreb.²³² Ligeledes kunne der vælges andre perspektiver såsom EU/USA eller lignende, hvilket muligvis kunne være mere hensigtsmæssigt i en økonomisk forstand, da Danmark har en fastkurs overfor euroen og er en del af EU's indre marked.

Langsomt gennem perioden skifter distinktionen mellem os/dem fra det nationale perspektiv til en mere samlende betegnelse for de udviklede og rige lande i verden, hvilket nok bedst er beskrevet i 1999:

---

²³¹ Jvf. Afsnit 2.4-2.6.

²³² For videre læsning og et interessant nutidigt perspektiv på global makroøkonomi anbefales: Badawi 2012; ARRA - the american recovery and reinvestment act of 2009: et paradigmeskift indenfor økonomisk teori?

"Alle i den vestlige verden står i de kommende år over for store udfordringer, som kræver nytænkning og fornyelse." ²³³

Dette skift, hvor det nationale viger en smule for det større globale perspektiv, vinder langsomt indpas i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, men kommer på ingen måde til at dominere i forhold til perspektivet nationalstat/alle andre.

Denne distinktion i Finansministeriets kommunikation er interessant, fordi den vestlige verden kontra BRIK-landene eller den vestlige verden kontra resten af verden. Fra et nationalt dansk perspektiv kunne det skrives anderledes ved eventuelt at inkludere Danmark i Europa gennem distinktionen EU/BRIK eller EU/USA, hvilket tyder på en meget anglofil tilgang i Finansministeriets tilgang til forskning og økonomi og i dansk presse generelt²³⁴.

Dette ligger ikke kun Finansministeriet og pressen til last, men stort set hele den danske forskningsverden som konsekvent betegner USA som verdens største økonomi efterfulgt af Kina, hvilket er direkte misvisende (løgn), da EU er den største økonomi i verden og har været det længe.²³⁵ På sin vis illustrerer det vældig godt begrebskonstruktionen Danmark som nationalstat, som værende et fundamentalt princip i Finansministeriets økonomiske determinisme og grundlæggende os/dem distinktion.

Samtidig bliver begrebet benchmarking brugt flittigt i forhold til den sociale dimension, fordi benchmarking er et redskab til sammenligningen mellem os/dem distinktion på både nationalt og internationalt niveau. Det kan bruges i forbindelse med måling af niveau og ambitioner²³⁶, som kan henføres til styring af offentlig forskning med henblik på effektivitet og kvalitet af forskningen.

Omkring årtusindeskiftet begynder en anden os/dem distinktion af dukke op i Finansministeriets kommunikation i form af forsker/andre forskere.²³⁷ Denne bevægelse fra institutionsniveau til personligt niveau er interessant, for der skabes nu gennem diskursen en konkurrencetilstand forskerne imellem, hvilket der selvfølgelig altid har været, men ikke før set og sat direkte i en systematisk (benchmarking) økonomisk kontekst.

En anden os/dem distinktion, som er at finde, men aldrig slår igennem, er vidensystem/alle andres videnssystemer, men denne distinktion kan ligeså vel indføres under distinktionen Danmark/verden.

Mod slutning af perioden nævnes distinktionen Danmark/OECD ikke rigtig mere, da OECD er skiftet ud med globalisering, og herigennem fastholdes distinktionen Danmark/verden. Danmark/international er til dels stadig brugt i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, som forskellige landes benchmarking og sammenlignelighed. Det samme gør sig gældende for institutionerne og forskerne imellem. Svag begyndende tendens til distinktionen kandidat/kandidater.

---

²³³ Jf. Analyseafsnit 1999: Udfordringer for velfærdssamfundet - et debatoplæg.

²³⁴ Læs en avis og se hvor meget spaltepads der gives til amerikanske historie og personer i forhold til europæiske forhold og personer. Man skulle næsten tro, at Danmark er den 54. Stat i USA eller en del af Commonwealth og ikke et europæisk land.

²³⁵ Wikipedia 2008: Verdens landes BNP.

²³⁶ Jvf. Afsnittet 2000: Benchmarking.

²³⁷ Jvf. Afsnittet 1998: Finanslovsforslaget fra 1998.

3.3 Offentlig forskning: Tidsdimensionen

Den sidste dimension som er taget med er meningshorisonten tid. Den kan give et billede af, hvordan Finansministeriets kommunikation om begrebet offentlig forskning konstrueres omkring og gennem historiske og fremtidige horisonter, som samtidig legitimerer kommunikationen gennem selvreferentielle referencepunkter.

I starten af perioden italesættes en fortid, hvor offentlig forskning var styret af lovgivning og bevillinger. Fremtiden derimod handler om at benytte kontraktstyring, for; *...at vægten i styringen kan forskydes i retning af målopfyldelse og resultater*".²³⁸

Ligeledes refereres der igen og igen frem mod det nye årtusinde, hvilket er rigtigt godt illustreret i Danmark som foregangsland, hvor en model om fremtidens investeringsområder opstilles til gavn for samfundet og fremtidige generationer, for at sikre velfærd.²³⁹

Omkring årtusindeskiftet begynder Finansministeriet kommunikation om offentlig forskning i høj grad at benytte sig af referencer tilbage til deres tidligere igangsatte initiativer, som eksempelvis begreberne erhvervsfællesskaber og kontraktstyring.

På denne måde konstrueres og bindes kommunikationen til selvskabte referencepunkter gennem en indiskutabel økonomisk determinisme og et positivistisk evidensbaseret epistemologisk princip. Og på samme måde konstrueres fremtiden:

*"Forskning og IT er vejen til fremtiden. Forskning skaber ny viden og ideer. Det øger samfundets velstand og velfærd. Der udvikles nye varer, så forbrugerne får større valgmuligheder. Det kan for eksempel være ny medicin og bedre behandlingsmetoder. Det er vigtigt at være med forrest på forskningsfronten for at få det fulde udbytte af den internationale konkurrence."*²⁴⁰

I midten af perioden bruges ofte begreberne modernisering og fornyelse, som implicit er tidsdefinerende. Det skal forstås på den måde, at de er konstant fremadrettede (og hermed positivt ladet for alle andre end nostalgikere) og altid allerede en del af fremtiden, mens fortidens horisont bliver defineret i de usagte modsætninger til modernisering og fornyelse som eksempelvis vedligeholdelse og stagnation, og dermed altid allerede er forældet og gammeldags (og hermed negativt ladet).

Omkring Universitetsreformen af 2002 sker der noget interessant ligesom i sagsdimensionen, hvor begrebet privat forskning forsvandt fra Finansministeriets kommunikation. Hvor der ofte er konstrueret kommunikation omkring en fortidshorisont om igangsatte initiativer nævnes nu i stedet; *"Den tidligere organisationsform var ikke hensigtsmæssig i forhold til de udfordringer man stod over for."*²⁴¹

Fremtidshorisonten tiltales i langt højere grad som et strategisk handlerum, som skal følge handleplaner til at nå de opsatte mål om vækst og velfærd. Samtidig er der kommet nogle meget konkrete fremtidshorisonter i form af strategiske 4-årsplaner og milepæle for forskningsinstitutionerne.

---

²³⁸ Jvf. s:25.

²³⁹ Jvf. Afsnittet 1997: Danmark som foregangsland – Perspektiver for den offentlige investeringspolitik.

²⁴⁰ Jvf. s:28.

²⁴¹ Jvf. s:45.

Hen mod slutningen af perioden negligeres fortidshorisonen i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, og der tales i langt højere grad til fremtiden med begreber, som er positivt ladet og altid allerede placeret i fremtiden såsom; iværksætter, innovation osv;

*"...at danske virksomheder og offentlige institutioner bliver blandt de mest innovative i verden, og at Danmark i 2015 bliver blandt de lande, hvor der er flest vækstiværksættere."*²⁴²

Det er som om at Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning skifter karakter i tidsdimensionen efter universitetsreformen, hvilket kunne skyldes, at der ikke længere er brug for at konstruere et grundlag og en fortid til at legitimere en reform, som allerede er blevet gennemført.

Samtidig sker det i takt med at offentlig forskning forsvinder ud af Finansministeriets kommunikation og i høj grad begynder at rette sig mod uddannelsessystemet og de studerende.

3.4 Et dynamisk felt af semantik

Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning starter perioden 1993-2008 med at benytte en tydelig distinktion mellem offentlig og privat forskning. Gradvist frem mod årtusindeskiftet opløses denne distinktion i kommunikationen, og begrebet privat forskning forsvinder som modbegreb til offentlig forskning i Finansministeriets publikationer.

I stedet fremkommer en ny distinktion om offentlig forskning inden for den markerede side af det oprindelige skel mellem offentlig og privat forskning.

Det italesættes nu fra finansministeriets side, som fri forskning kontra strategisk/sekto forskning. Denne distinktion fastholdes i kommunikationen frem til slutningen af perioden. Begrebet privat forskning på ydersiden står i kommunikation tilbage udefineret, fordi Finansministeriets kommunikation ændrer distinktionen.

Dog er det vigtigt at nævne, at begrebet privat forskning stadig, som distinktion kan stå som modsætning til offentlig forskning, hvis det ønskes.

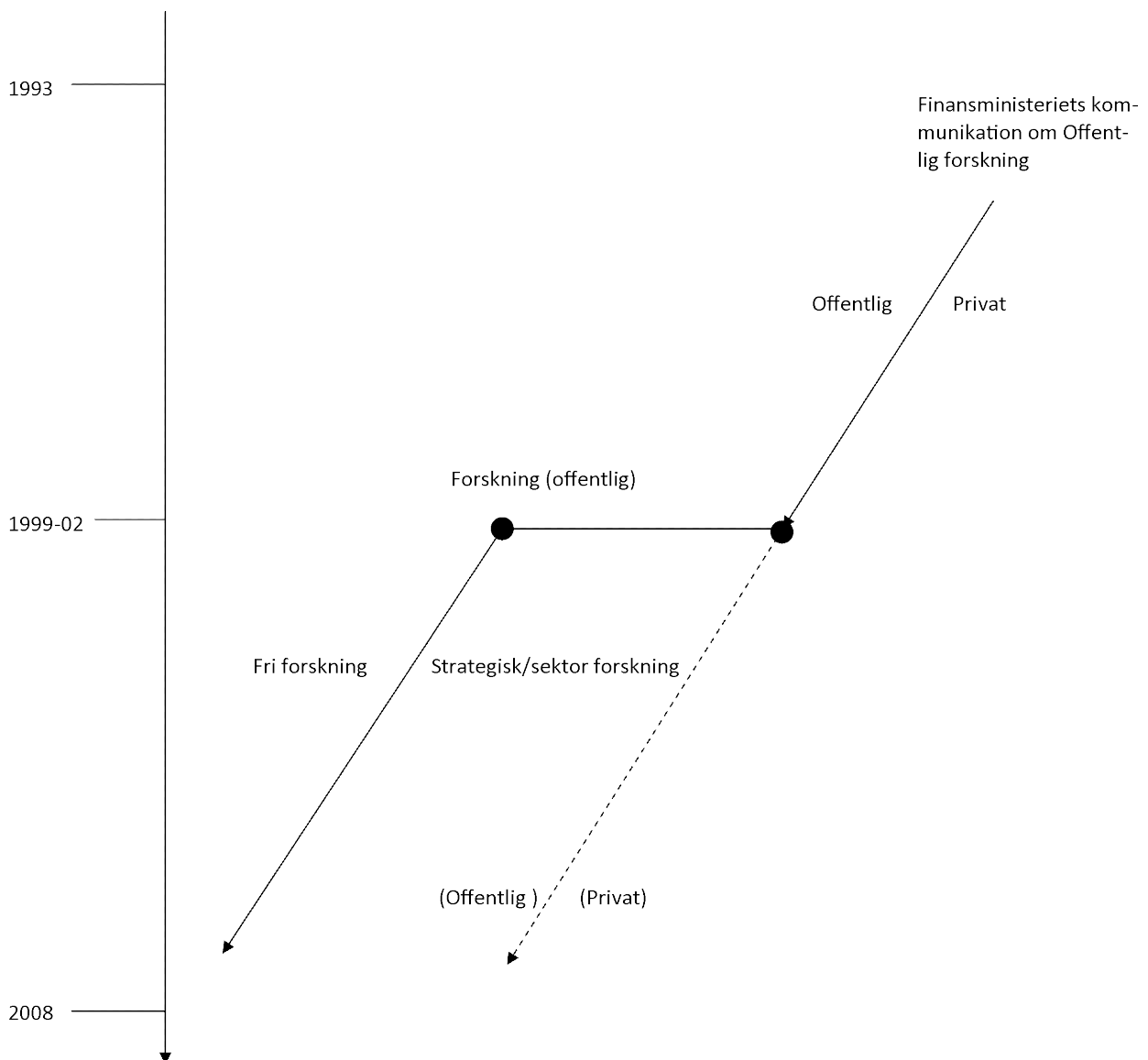
Sideløbende gennem hele perioden benytter Finansministeriet i deres kommunikation om offentlig forskning en distinktion mellem grund og anvendt forskning. Denne distinktion bruges om både offentlig og privat forskning. Fra midten til slutningen af perioden benyttes denne distinktion kun om begrebet offentlig forskning, eftersom begrebet privat forskning forsvinder ud af kommunikationen.

Ovenstående kan illustreres skematisk og grafisk således:

	Offentlig forskning	Offentlig forskning	Offentlig forskning
1993	Offentlig/privat	?	Grund/anvendt
1999-2002	Opløsning af distinktion	Fri/strategisk	Grund/anvendt
2008	Offentlig/?	Fri/strategisk	Grund/anvendt

---

²⁴² Jf. s:52.

Perioden omkring årtusindeskiftet er ikke et semantisk brud i Luhmanniansk forstand, da det primære struktur stadig er økonomisk, men derimod et tegn på en semantisk dynamik i Finansministeriets kommunikation, hvor nye begreber og prioriteringer kommer til syne i forbindelse med at kommunikationen om offentlig forskning udvikles og konstrueres op gennem perioden.

Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning bruger i høj grad økonomiske principper og begreber til at konstruere kommunikation om offentlig forskning, og samtidig betones behovet for styring af forskningen herunder styring af institutionernes organisatoriske forhold. Et vigtigt gennemgående tema i kommunikationen er samarbejde mellem det offentlige og den private sektor til gavn for samfundet.

En yderligere italesættelse af kandidater fra midten og særligt i slutningen af den analyserede periode, som forskningsmidlers bevægelse gennem uddannelsessystemet, understreger ligeledes pointen med

Finansministeriets kommunikative konstruktion af begrebet offentlig forskning. Studerende italesættes og anskues som forskningsmidlers (finansieringsobjekter) bevægelse gennem samfundets produktionsapparat med en klar økonomisk vinkel, som ligeledes kommer til udtryk i de senere års massive fokus på at få studerende hurtigere igennem studierne²⁴³, for at kunne opretholde velfærdstaten.

Et næsten 'for godt til at være sandt'-eksempel på lige akkurat denne problemstilling, er at finde i artiklen; *Spareforslag: Skær i SU'en til studier uden samfundsværdi*, en i skrivende stund højaktuel artikel i forbindelse med regeringens reform af SU-systemet. Som professor og tidligere vismand Jan Rose Skaksen fra Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning så malerisk beskriver:

*"Samfundet er i krise. Vi mangler vækst både i det private og det offentlige, og i den situation bør vi i endnu højere grad få de unge til at tage uddannelser, der skaber værdi. Det kan vi blandt andet gøre ved at differentiere SU'en, så vi giver højere SU til de uddannelser, der har stor værdi og mindre til de uddannelser, der har mindre værdi."*²⁴⁴

Hvis udsagnet primært anskues gennem Finansministeriets kommunikative konstruktion om offentlig forskning, kan det tolkes som et begyndende kommunikativt skifte fra Finansministeriet rettet mod uddannelsessystemet, som er særligt rettet mod individet med et budskab om at få studerende hurtigere igennem studierne og ud i arbejdslivet.

---

²⁴³ Jf. Analyseafsnittet om Redegørelse om offentlige investeringer.

²⁴⁴ Ritzau/Politiken 5/1-2013: *Spareforslag: Skær i SU'en til studier uden samfundsværdi*.

3.5 Begrebslig kategorisering og semantisk dynamik

Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning bygger på en række idealer, som er selvforklarende. Det dækker over begreber som kvalitet, vækst og effektivitet, hvilket er begreber, som er næsten umulige at definere på grund af deres status som tomme begreber. Al form for mening kan puttes ind i disse begreber. Det bliver derfor et spørgsmål om definitionsmagt.

Finansministeriet konstruerer kommunikation om offentlig forskning på baggrund af et økonomisk ideal, som er en epistemologisk konstruktion, fordi den er sagligt, socialt og tidsligt konstrueret. Denne økonomiske logik videreføres og kondenseres i semantikken. Her findes begreber som fornyelse, forandring, modernisering, styring, ledelse, som alle relaterer til begrebet forskning, og den offentlige diskurs i perioden generelt.

Begrebet forskning har ligeledes en semantisk dimension i kraft af de mange forskellige betegnelser for forskning. Fra 1993 til 2008 står det klart, at finansministeriets kommunikation om offentlig forskning starter med at opstille en distinktion mellem offentlig og privat forskning, for senere at udviske denne forskel.

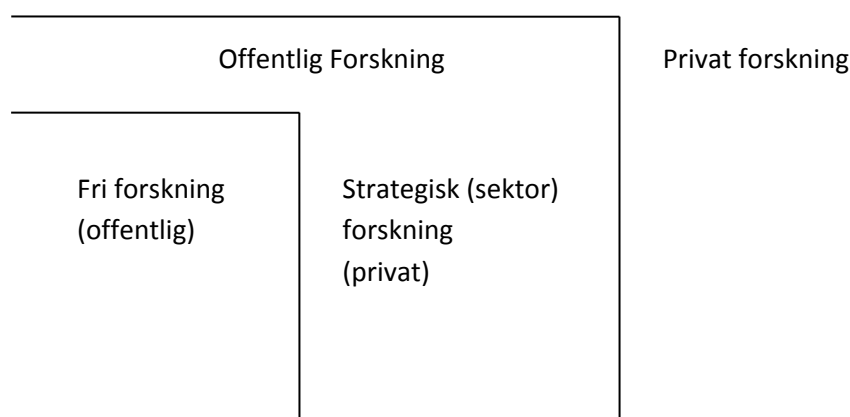
Hvor der fra 1993 til omkring 2000 flittigt bruges begrebet privat forskning, forsvinder det herefter langsomt ud af kommunikation, for til sidst at forsvinde helt væk. Det betyder ikke, at privat forskning ikke stadig er et begreb, som kan modstilles offentlig forskning, men at finansministeriet ikke længere italesætter privat forskning som et selvstændigt begreb og en modsætning.

Begrebet offentlig forskning er ligeledes næsten forsvundet som selvstændigt begreb og betegnes fra 2002 i stigende grad blot som forskning.

Finansministeriet omtaler ikke længere en modsætning til offentlige forskning, men begynder i stedet at omtale forskning som et skel mellem fri og strategisk forskning.

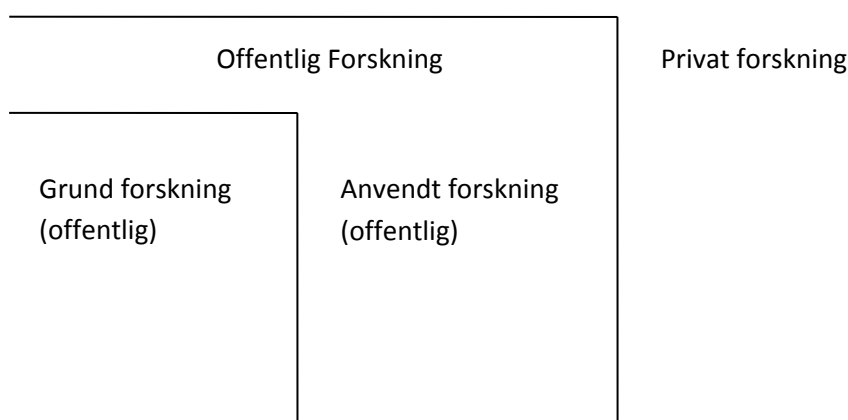
Offentlig forskning skal stadig bidrage til samfundet, men det modstillede private element af forskningen er forsvundet fra ydersiden og i stedet blevet inkluderet.

Ovenstående er søgt illustreret herunder:

Skellet privat/offentlig forskning bliver genfortolket og får en ny begrebslig definition i fri forskning og strategisk forskning, som placerer sig på den offentligt markerede side af forskellen. Dette kan også ses mere firkantet i Luhmannianske termer, som en re-entry af skellet offentlig/privat på den offentlige side, hvilket kan ses gennem et andet gennemgående tema i diskursen; samarbejde mellem det offentlige og den private sektor og at skabe rammerne for økonomiske fællesskaber og offentlige-private partnerskaber baseret på en principiel økonomisk formålsrationalitet.

Sideløbende har et skel mellem grund/anvendt forskning været gennemgående for diskursen om offentlig forskning fra Finansministeriets side i hele perioden:

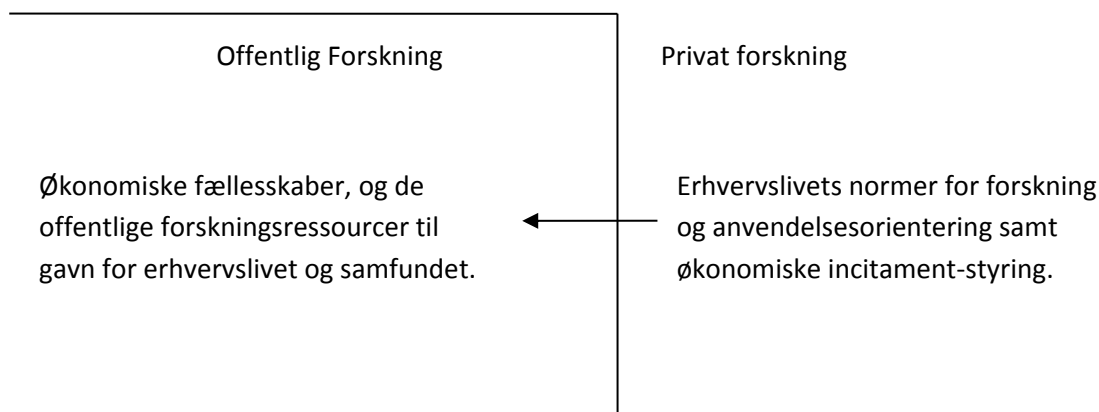
Det interessante i forhold til Finansministeriets brug af distinktionerne er, når de sammentænkes med samarbejde med erhvervslivet og begrebet offentlige private partnerskaber. Herigennem kan de mange redskaber, som skal måle den offentlige forsknings værdi gennem kvantificerbar statistik, inddrages.

Redskaberne som implementeres er i høj grad, som periodens diskurs viser, hentet fra erhvervslivet. Der tales blandt andet om benchmarking, kontraktstyring, strategisk ledelse (årsplaner), milepæle og institutionelt driftsansvar (business units).

De kan kategoriseres som den sidste fortætning fra semantik til normer, som udover deres begrebslige værdi har anknytningsmuligheder, og danner forventninger til yderligere kommunikation indenfor rammerne af semantik og tomme begreber.

Disse redskaber er i høj grad kædet sammen med semantikken om den private forskning og erhvervslivets ledelses- og styringsprincipper, hvilket giver mulighed for at gå endnu tættere på Finansministeriets kommunikation om begrebet offentlig forskning, og hvorledes kommunikationen konstrueres i lyset af egen selvforståelse og værdigrundlag.

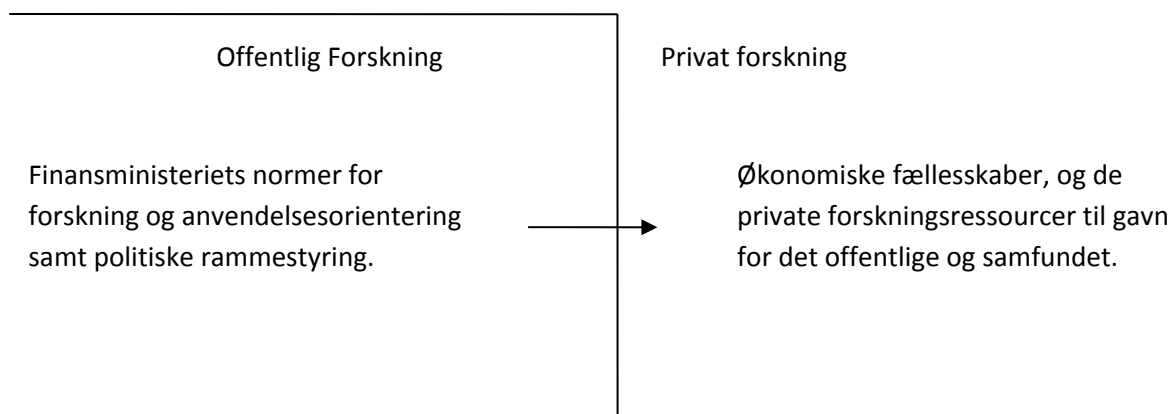
Dette er søgt illustreret nedenfor:

Italesættelsen fra Finansministeriets side skal hele tiden ses i lyset af den principielle bagvedliggende logik om økonomisk målrationalitet, og i forlængelse heraf de tomme begreber; kvalitet, vækst, effektivitet samt konstruktionen af nationalstaten Danmarks berettigelse.

Dette rejser et interessant dilemma i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, da Finansministeriet er en del af staten Danmark. Dette giver en strategisk dimension til Finansministeriets opløsning og redefinering af modsætning mellem offentlig og privat forskning til fri/strategisk forskning, og initiativerne om opbygningen af offentlige private partnerskaber kan anskues som skjult statsstøtte til virksomheders forsknings- og udviklingsarbejde finansieret af uddannelsessektorens midler (skatteyderne). I modsætning hertil står et frit marked med global konkurrence, som ligger filosofisk til grund for den økonomiske tænkningens epistemologiske selvopfattelse²⁴⁵.

Dette kan, hvis det tages alvorligt, vende hele Finansministeriets semantik på hovedet, da kommunikationen fra Finansministeriet om offentlig forskning hermed ikke kun er økonomisk funderet, men derimod per definition politisk funderet i staten Danmarks bestående, og at den begrebslige redefinering mere handler om statslig magtudbredelse i den private sektor.

²⁴⁵ Utilitarisme, taylorisme, positivisme, osv. Eller rettere: en epistemologisk position.

Ergo enten kommunikerer Finansministeriet om begrebet offentlig forskning, som et bidrag til den økonomiske samfundsudvikling i den private sektor og lader det præge af erhvervslivets strategi- og ledelsesprincipper, hvilket kunne modsættes et dannelsesideal om filosofisk balanceret livsførelse og samfundsetik.

Ellers kommunikerer Finansministeriet om den offentlige forskning som økonomisk statsstøtte til den private sektor i form af samarbejde og ressourcodeling, i stedet for at lade erhvervslivet selv betale for at hyre flere forskere med de rette kompetencer.

Dette kommunikative strategiske dilemma bliver for alvor interessant, når det bringes i spil i en principiel diskussion mellem forskningsledelse og forskningsfrihed²⁴⁶ både på institutionsniveau og for den enkelte forsker, som et led i at finde en politisk og praktisk balance mellem de forskellige interessenter i et offentligt privat partnerskab.

Hermed konstrueres to modsatrettede interessefronter; en strategisk spænding mellem en offentlig institution og en privat virksomhed med Finansministeriet som, bogstavelig talt, ordstyrer på flere niveauer.

Dette dilemma kan anskues som et helt tredje perspektiv, som Finansministeriets definitionsmagt i konstruktion af kommunikation om begrebet offentlig forskning. Dette perspektiv kan betegnes som et refleksivt niveau, hvorfra finansministeriets kommunikation udspringer og konstrueres, som en moderne *'del og hersk'*-strategi, hvor hele spændvidden i begrebet forskning underlægges politisk administration fra finansministeriets side, og offentlig forskning (universiteter og forskningsinstitutioner) og privat forskning (erhvervslivet og anden finansiering) begge mister autonomi, og hver især svækkes ved ikke længere at kunne indgå partnerskaber med hinanden uden for Finansministeriets kommunikative rammestyring og begrebsdefinitioner.

²⁴⁶ Med andre ord; en principiel diskussion om centralisering/decentralisering af forskningsprocesser, og hvad der er mest hensigtsmæssigt i forhold til forskningsledelse, hvilket ligeledes er en filosofisk diskussion om epistemologiske udgangspunkter og principper; og herigennem begrebslig og kommunikativ definitionsmagt og strategi.

Ser man på Finansministeriets italesættelse af begrebet partnerskaber passer denne 'del og hersk'-logik perfekt ind og virker selvforstærkende for kommunikationen om offentlig forskning. Begrebet om partnerskaber sættes således i starten i en strategisk spænding mellem skellet offentlig og privat forskning, og hele kommunikationen om partnerskaber er præget af forskningsdefinitionerne.

Finansministeriets selvskabte og selvvalgte brug af distinktioner og begreber skaber *perspektivet* for ny kommunikation; en refleksiv kommunikationspraksis, og derigennem en kommunikativ rammestyring af hele diskursen om offentlig forskning.²⁴⁷

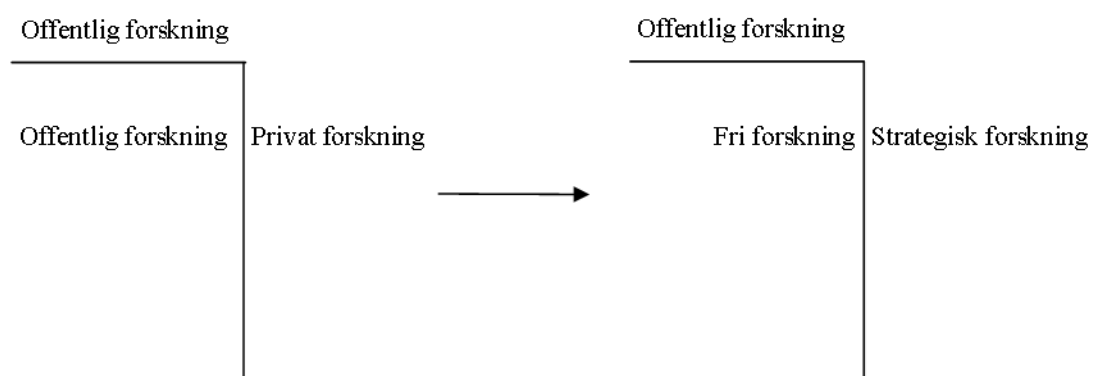
Dette er tydeligt, fordi det er Finansministeriet, som gennem kommunikationen om offentlig forskning definerer hvad offentlig, privat, fri og strategisk forskning er og samtidig skaber distinktionerne imellem de forskellige begreber.

3.6 Bevægelsen fra skellet offentlig/privat forskning til skellet fri/strategisk forskning

Ovenstående bliver for alvor interessant, når bevægelsen fra den første distinktion mellem offentlig/privat til den anden distinktion fri/strategisk forskning gøres til genstand for analysen.

Det kan illustreres således:

Distinktionens bevægelse omkring årtusindeskiftet

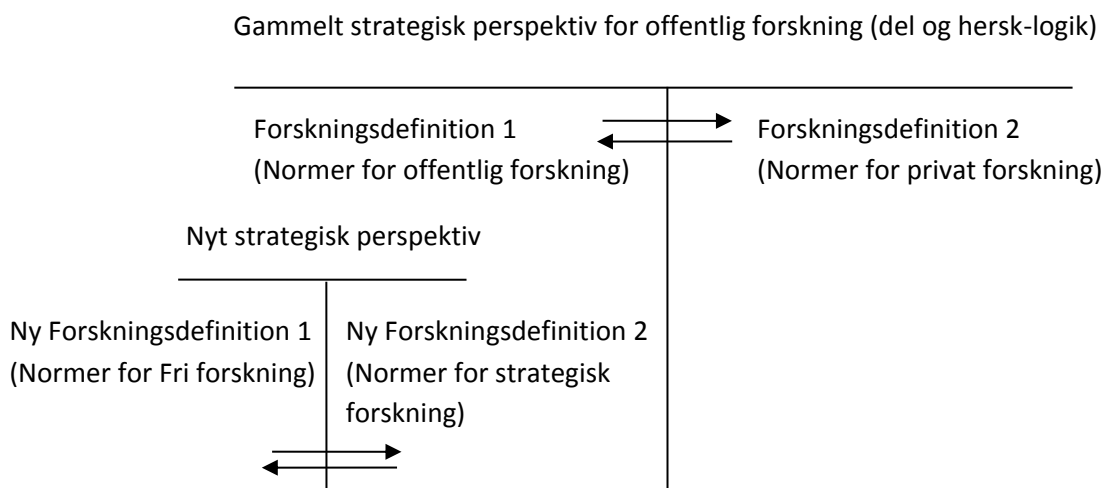

Skiftet i distinktioner har konsekvenser for hele Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning, hvilket er godt illustreret gennem 'del og hersk'-logikken, hvilket betyder, at Finansministeriets forskningsdefinitioner ligeledes laver en re-entry²⁴⁸, som tidligere vist placerer distinktionen fri/strategisk forskning på indersiden af distinktionen offentlig/privat.

²⁴⁷ Jvf. Publikationer om offentlig forskning fra andre ministerier eksempelvis Universitetsreformen: Tid til forandring for Danmarks Universiteter.

²⁴⁸ Jf. s:60.

Dette er søgt illustreret nedenfor:

De nye forskningsdefinitioner er radikalt anderledes end de gamle, fordi de er placeret på indersiden, og denne nye del og hersk-logik for begrebet offentlig forskning er en strategisk kommunikationspraksis på et refleksivt niveau, hvor Finansministeriet tvinger sin egne normer for forskning ind i kommunikationen og herigennem underlægger hele semantikken om offentlig forskning et nyt strategisk perspektiv, hvilket har helt tydelige politiske konsekvenser:

- 1) Al følgende kommunikation om offentlig forskning i forbindelse med Finansministeriets kommunikation udgår fra det nye strategiske perspektiv, som normskiftet medfører.
- 2) Dette gælder også kommunikationen i andre ministerier og i offentligheden generelt, da begreberne som spredes allerede er italesat med en strategisk spænding mellem de to nye normdefinitioner i forlængelse af den nye 'del og hersk'-logik.
- 3) Dette skift mellem strategiske perspektiver er en ledelsespraksis, som fordrer kommunikativ definitionsmagt, som politisk er funderet i Finansministeriets 'rammestyring' af hele kommunikationen om offentlig forskning, som kan identificeres tilbage til periodens begyndelse i 1993 (*Nyt syn på den offentlige sektor*).

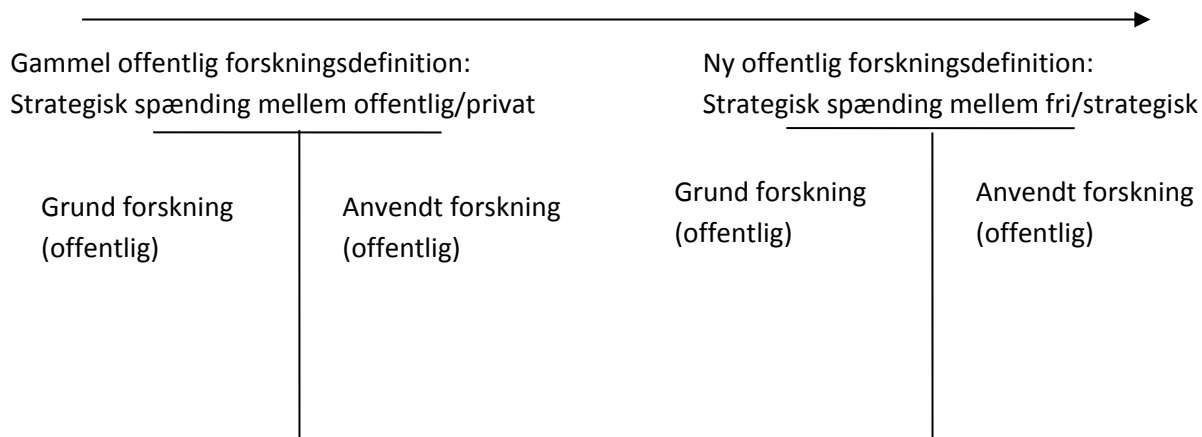
Finansministeriets kommunikation er politisk ledelsespraksis, fordi skiftet mellem strategiske perspektiver konstrueres med iboende strategisk spænding mellem forskellige forskningsdefinitioner, som har konsekvenser for kommunikationen om offentlig forskning.

Dette perspektivskift i forskningsdefinitionerne om offentlig forskning har ligeledes konsekvenser for skellet mellem grund og anvendt forskning til trods for, at der ikke har været et skift i distinktionen, fordi forskningsdefinitionernes bevægelse fra et perspektiv til et andet forskyder hele semantikken.

Skellet mellem grund og anvendt forskning forbliver således det samme i hele perioden, men på grund af bevægelsen til de nye forskningsdefinitioner er den strategiske spænding anderledes, og dermed bliver Finansministeriets refleksive ledelsespraksis i kommunikationen om offentlig forskning anderledes.

Dette er søgt illustreret nedenfor:

Refleksiv ledelsespraksis med strategiske perspektiver om offentlig forskning i perioden 1993-2008

Begreberne grund og anvendt forskning ændrer ligeledes karakter i løbet af perioden, hvor de starter udefinerede men munder ud en definition, hvor begge skal bidrage uden og med; ”...*primært sigte på bestemte praktiske mål eller anvendelser.*”²⁴⁹

Denne refleksive ledelsespraksis kan konkretiseres ved at undersøge eksempler i kommunikationen om partnerskaber fra den første kronologiske fase af analysen 1993-2008.

3.7 Konsekvenserne for kommunikationen om partnerskaber.

Finansministeriet kommunikation om partnerskaber i perioden 1993-2008 sker i lyset af en normdefinerende refleksiv ledelsespraksis, som skaber en kommunikativ rammestyring af kommunikationen om offentlig forskning, som har konsekvenser for, hvordan partnerskaber overhovedet kan tænkes.

Kommunikationen er betinget af skiftet fra offentlig/privat til fri/strategisk/forskning og viser, hvordan Finansministeriet vægter kommunikation om partnerskaber forskelligt før og efter skiftet i perspektiv.

I 1993 kommunikerer Finansministeriet om partnerskaber om udnyttelse af den offentlige forskning, der hvor begge parter har styrkepositioner: ”*Bedre udnyttelse af den offentlige forsknings resultater,*

²⁴⁹ Jf. Analyseafsnittet om Statsligt forskningsbudget 2004 (”Forskningens Finanslov”). s:49

*udviklingsprojekter og eksportsamarbejde skal ske på områder, hvor den private og den offentlige sektor tilsammen har en styrkeposition.*²⁵⁰

Dette omhandler primært om finansiering, da den offentlige forsknings andel er relativt stor, og det derfor er hensigtsmæssigt at skabe effektivt samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og private virksomheder.²⁵¹ Det skal ske ved at undersøge virkningerne af regler for privat finansiering og en effektiv formidling af forskningsresultater og behov. Der tales ligeledes om muligheden for offentlige forskeres deltagelse i erhvervsforskning.²⁵²

I 1997 kommunikerer Finansministeriet om partnerskaber om fysiske centre uden organisatoriske mure, som omtales som et mødested for forskere fra både det private og offentlige.²⁵³

Ved årtusindeskiftet begynder Finansministeriet at italesætte partnerskaber anderledes, hvilket falder sammen med distinktionens bevægelse fra privat/offentlig mod fri/strategisk. I højere grad vægtes forskere og forskningsresultater.²⁵⁴ Samarbejde mellem forskere fra det offentligt og private er et afgørende element i kommunikationen.

I 2001 ekspliciteres det direkte, at målet er at stimulere partnerskaber, hvilket mere omhandler forskere og publikationer end finansiering og fysiske møderum.²⁵⁵

Det er vigtigt at sammentænke distinktionens bevægelse fra offentlig/privat til fri/strategisk i perioden 1999-2002 i forbindelse med kommunikationen om partnerskaber, fordi der kan udledes konsekvenser af det nye strategiske perspektiv, for den kommunikative ledelsespraksis i Finansministeriet:

*”Der kan være en selvstændig offentlig interesse i at sikre, at erhvervslivet hele tiden følger med i den teknologiske udvikling, og at samfundet er klar til de udfordringer, det giver. Dette kan kræve investeringer i uddannelse og forskning samt øget samspil mellem offentlige forskningsinstitutioner og erhvervslivet.”*²⁵⁶

Den selvstændige offentlige interesse indikerer skiftet i strategisk perspektiv eksemplarisk, fordi der samtidig i kommunikationen introduceres begrebet offentlige private partnerskaber:

*”PPP er således baseret på, at det offentlige får mulighed for at trække på de ekspertiser, rutiner og færdigheder, som det private erhvervsliv har udviklet som led i den daglige virksomhedsdrift. Ved at trække på ekspertisen, rutinerne og færdighederne i den private sektor vil det offentlige bedre kunne udnytte de ansattes viden og de aktiver, som findes i den offentlige sektor.”*²⁵⁷

---

²⁵⁰ Jf. s:23

²⁵¹ Jf. s:23

²⁵² Jf s:24

²⁵³ Jf. s:28

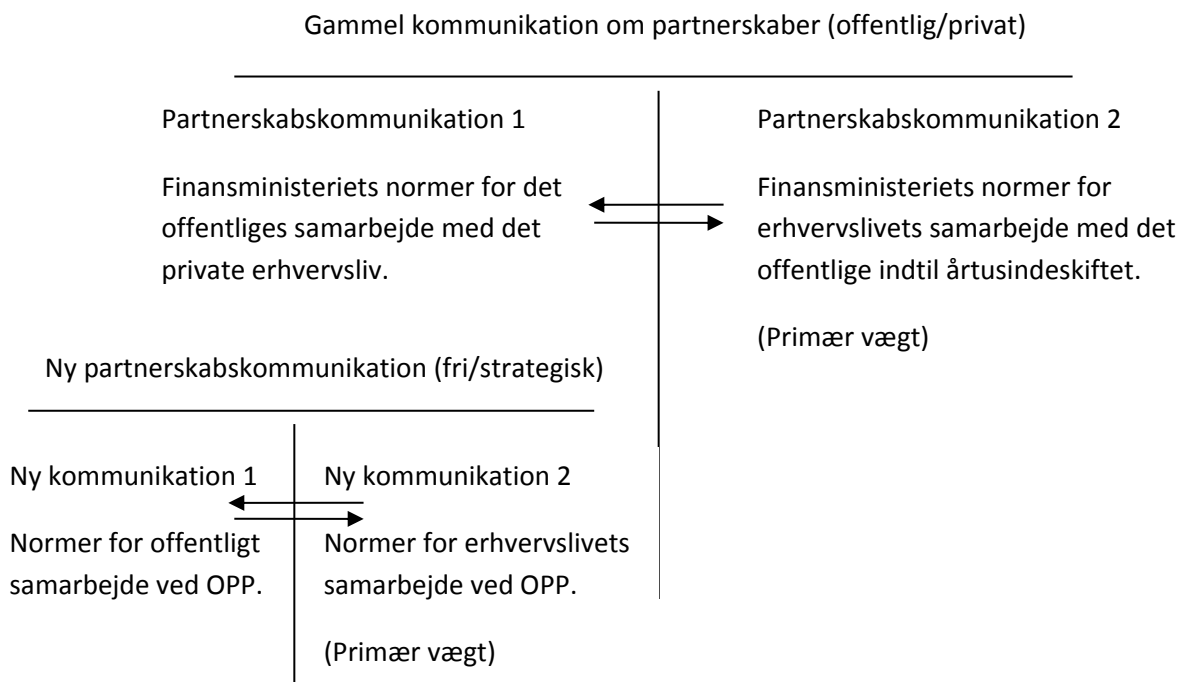
²⁵⁴ Jf. s:35

²⁵⁵ Jf. s:37

²⁵⁶ Jf. s:39

²⁵⁷ Jf. s:40

Dette er søgt illustreret nedenfor:

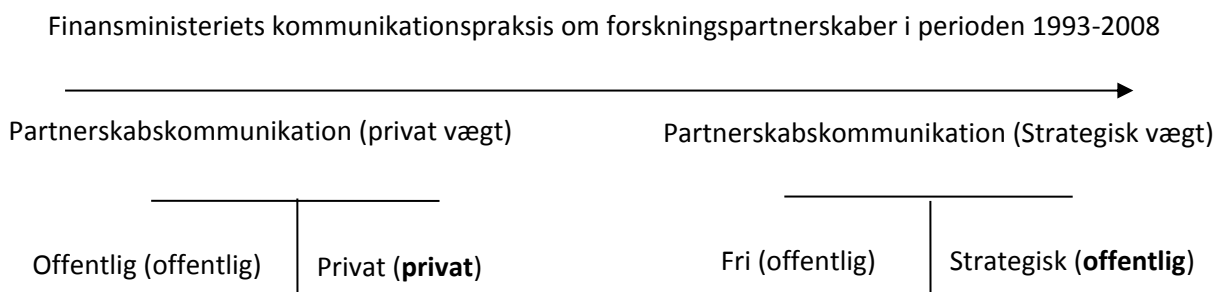

*"Et vigtigt aspekt af tankerne bag den nye organisationsform er et tæt samarbejde med erhvervslivet og innovative virksomheder."*²⁵⁸

Ændringen i partnerskabskommunikationen sker i forlængelse af universitetsreformens vedtagelse, som på samme tidspunkt markerer overgangen til den nye distinktion mellem fri/strategisk for offentlig forskning.²⁵⁹

I slutningen af perioden vægtes perspektivrige og samfundsnyttige forskningsforslag højest, og der tales udelukkende om den offentlige forskning, som skal; *"...agere inden for de nye selvstændige rammer."*²⁶⁰ Ligeledes er forskellen mellem fri/strategisk vægtet mod strategisk forskning.²⁶¹

Hele perioden er søgt illustreres nedenfor:

²⁵⁸ Jf. s:46

²⁵⁹ Jf. s:46

²⁶⁰ Jf. s:51.

²⁶¹ Jf. s:51.

Det særlige ved bevægelsen fra en distinktion til en anden er, at der samtidig sker en begrebslig bevægelse fra initiativer om økonomiske fællesskaber mellem forskningsinstitutioner og erhvervslivet til konkrete offentlige private partnerskaber, og dette skabes ikke kun på et kommunikativt plan men også i den tvetydige politiske praksis; virkeligheden.

Dette nødvendiggør samlet en principiel stillingtagen til det kommunikative strategiske dilemma vedrørende spændingen mellem forskningsledelse og forskningsfrihed og herigennem begrebslig definitionsmagt i forbindelse med offentlig-private partnerskaber om forskning og især uddannelsessystemets principielle grundlag, som garant for offentlig forskning.

4.0 Konklusion

Denne afhandling har søgt at besvare spørgsmålet:

Hvordan kommunikerer Finansministeriets i perioden 1993-2008 om begrebet offentlig forskning, og hvilken forskel gør det for, hvordan Finansministeriet tænker strategisk om partnerskaber?

Dette er blevet vist gennem en analysestrategi, som har været rammestyrende for en historisk semantisk analyse med fundament i Niklas Luhmanns systemteoretiske begrebsunivers, som primært har analyseret Finansministeriets kommunikation om begrebet offentlig forskning.

Afhandlingen konkluderer følgende:

1) Finansministeriets kommunikation om begrebet offentlig forskning:

Finansministeriets har siden 1993 kommunikeret om begrebet offentlig forskning gennem et begrebsligt skel mellem offentlig og privat forskning. Denne konstruerede distinktion er principielt sat som garant for en økonomisk formålsrationalitet omhandlende finansiering, som kendetegner Finansministeriets funktion og politiske institutionsområde. Der benyttes sideløbende et skel mellem grund og anvendt forskning om begrebet offentligt forskning.

Fremtidshorisonten i kommunikationen konstrueres som økonomiske fællesskaber mellem offentlige forskningsinstitutioner og erhvervslivet for at styrke forskning i begrebet Danmarks fremtid. Den sociale dimension i kommunikationen er primært konstrueret gennem en distinktion omhandlende konkurrence mellem OECD-lande og Danmark samt offentlige institutioner imellem. Finansministeriet konstruerer en kommunikation, som primært italesætter vækst, kvalitet, effektivitet gennemført gennem en ny overordnet strategisk rammestyring af offentlig forskning i Danmark.

I perioden omkring årtusindeskiftet ændres distinktionen gradvist som primær distinktion. Den ændres til et skel mellem fri og strategisk forskning. Den nye distinktion er skabt som betegnelse for begrebet offentlig forskning, og omhandler kun forskning i offentligt regi. Begrebet privat forskning forsvinder fra Finansministeriets kommunikation og er ikke længere modstillet offentlig forskning, og i takt med den udfasning italesættes offentlig forskning mere og mere som blot forskning i Finansministeriets kommunikation. Grund og anvendt forskning er stadig benyttet som distinktion om begrebet offentlig forskning.

Fortidshorisonten konstrueres primært i forhold til initiativer startet i 1993, og kommunikationen begrundes således på baggrund af Finansministeriets egen kommunikation og egne definitioner af begreber og principper.²⁶² Men som noget nyt efter indførslen af universitetsreformen, dekonstrueres meget af fortidshorisonten, og kommunikationen konstrueres næsten udelukkende fremadrettet ved brug af konkrete tidsbestemte begreber som målplaner og milepæle. Fremtidshorisonten er globaliseringen og omstilling til det gryende vidensamfund for at sikre velfærd og vækst i begrebet Danmark. Den sociale dimension konstrueres stadig økonomisk gennem konkurrencebegrebet og udvides primært med distinktioner som Danmark/verden, institutioner/internationale institutioner samt en mere mennesketæt

---

²⁶² Kommunikationen er således selvdefinerende og faktisk lig med fri fantasi. Se eventuelt dokumentaren: *The Mindscape of Alan Moore* for et perspektiv på magisk kommunikation i vidensamfundet.

distinktion forskere imellem. Finansministeriets kommunikation italesætter stadig vækst, kvalitet og effektivitet, men nye begreber som strategi, ledelse, velfærd, modernisering, fornyelse, videnssamfund og offentlige private partnerskaber får større vægt i kommunikationen.

Frem mod og i slutningen af perioden er distinktionen primært fri/strategisk forskning. Skellet offentlig/privat forskning benyttes ikke længere. Primært konstrueres offentligt forskning som blot begrebet forskning. Grund og anvendt forskning er stadig en distinktion, men en begyndende definitorisk sammenblanding med distinktionen fri/strategisk forskning konstrueres i kommunikationen fra Finansministeriet. Kommunikationen om begrebet offentlig forskning er desuden dekonstrueret ned til et minimum, og fokus for kommunikationen rettes primært mod finansieringen af uddannelsessystemet.

Fortidshorisonten bliver ikke brugt i høj grad i kommunikationen, og når den benyttes er det ofte ladet negativt. Fremtidshorisonten konstrueres i høj grad positivt gennem begreber som innovation og iværksætter, der i sig selv er dynamiske og fremadrettede. Samlet bærer tidsdimensionen præg af den mere og mere sparsomme kommunikation om begrebet offentlig forskning. I den sociale dimension er Danmark/verden den primære distinktion og skellet mellem Danmark/OECD er næsten helt forsvundet i kommunikationen. Institutionsniveauet og forskerniveauet fastholdes, mens endnu en mennesketæt distinktion dukker frem som kandidater imellem. Finansministeriets kommunikation italesætter i høj grad strategi og ledelse, og begrebet offentlige private partnerskaber har fået følgeskab af bevillinger, innovation, iværksætter og velfærdssamfund, hvor sidstnævnte gradvist har overtaget rollen som primær definition af Danmarks samfund fra begrebet videnssamfund.

2) Strategiske perspektiver og tanker om partnerskab:

I Finansministeriets kommunikation om begrebet offentlig forskning kan der udledes strategiske perspektiver, som træder frem gennem kommunikationens semantiske dynamik og bevægelse fra en grundlæggende distinktion i kommunikationen om offentlig forskning til en anden.

Finansministeriets definitionsmagt ved konstruktionen af distinktionen mellem begreberne offentlig og privat forskning er en konstruktion af forskningsdefinitioner på begge sider af skellet. Normen for offentlig forskning defineres, konstrueres i kommunikationen og kvantificeres gennem styringsredskaber. Det samme gælder normen for begrebet privat forskning, som ligeledes konstrueres i kommunikationen. Det skaber et perspektiv, hvorfra Finansministeriet anskuer begrebet offentlig forskning strategisk.

Skiftet i distinktion fra offentlig/privat til fri/strategisk ændrer radikalt på Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning.

Finansministeriets konstruktion af en distinktion mellem fri og strategisk forskning skaber et nyt perspektiv, hvorfra begrebet offentlig forskning kan iagttages. Dette nye perspektiv er radikalt anderledes end det første, fordi det sker på den offentlige side af den første distinktion mellem offentlig/privat. Det medfører at forskningsdefinitionerne skifter fra normer for offentlig/privat forskning til normer for fri/strategisk forskning, og denne bevægelse forudsætter et refleksivt niveau, hvorfra strategiske perspektiver på kommunikationen dannes i kraft af Finansministeriets begrebslige definitionsmagt i kommunikationen.

Denne normdannelse er principielt af politisk karakter i kraft af magten til at definere begrebs betydning gennem refleksiv ledelsespraksis af egen kommunikative praksis.

Det nye strategiske perspektiv som skabes, forskyder kommunikationen om offentlig forskning. Denne forskydning har konsekvenser for skellet mellem grund og anvendt forskning til trods for, at det ikke har ændret sig, fordi den strategiske spænding mellem forskningsdefinitioner fri/strategisk er radikalt anderledes end forskningsdefinitionerne for offentlig/privat, hvilket illustrerer Finansministeriets refleksive ledelsespraksis.

Skiftet i distinktion i Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning fra skellet offentlig/privat til fri/strategisk, har en ligeledes en række konsekvenser i forhold til, hvordan der kommunikeres om partnerskaber.

I starten af perioden kommunikerer Finansministeriet om partnerskaber som samarbejde mellem offentlige forskningsinstitutioner og det private erhvervsliv. Det styrende for kommunikationen er, at det private erhvervsliv skal kunne trække på offentlige forskningsressourcer gennem etablering af økonomiske fællesskaber og fysiske centre, for at skabe et sted for fælles forskningspraksis. Vægten i kommunikationen om partnerskaber i perioden frem mod årtusindeskiftet er set gennem distinktionen offentlig/privat og vægtet mod den private side.

Omkring årtusindeskiftet sker der et skift i Finansministeriets kommunikation om partnerskaber, hvilket sker samtidig med skiftet i distinktionen offentlig/privat til fri/strategisk. Finansministeriet begynder nu at kommunikere om forskere og forskningsresultater og introducerer samtidig begrebet offentlige-private partnerskab.

Fra universitetsreformen og frem til slutningen af perioden vægtes kommunikationen om partnerskaber som samarbejde og videndeling mellem forskere og udveksling af organisatorisk ekspertise. Det styrende for kommunikationen er, forskere skal bidrage med viden til at løse samfundsmæssige problemstillinger for at understøtte erhvervslivet og velfærdsstaten. Vægten i kommunikationen om perioden fra universitetsreformen og frem til slutningen af perioden er set gennem distinktionen fri/strategisk og vægtet mod den strategiske side.

Vægten på strategisk forskning er radikal anderledes, da den er placeret på den offentlige side af den første distinktion mellem offentlig/privat. Skiftet i vægtfordelingen er strategisk kommunikationspraksis, som er betinget af Finansministeriets ledelsespraksis med strategiske perspektiver i kommunikation om offentlig forskning.

5.0 Perspektivering

Finansministeriets kommunikation om offentlig forskning har været fokus for denne afhandling. Dette valg fordrer en række fravalg, som kunne have givet et andet perspektiv. Her tænkes både på andre analysestrategiske indgangsvinkler samt en anden tilgang til begrebet offentlig forskning. Videre kunne helt andre teoretiske udgangspunkter være blevet valgt.

Ved at anlægge et andet analysestrategisk snit, kunne den semantiske analyse i stedet have været en systemanalyse, hvor ledeforskellen var blevet sat som system/omverden i stedet for begreb/mening. Dette ville have skabt en helt anden konstruktion af Finansministeriet. Igennem en systemanalyse ville Finansministeriet være fremkommet som et system i modsætning til et begreb/semantisk felt, og det ville ændre konteksten og dermed strukturen og resultaterne i afhandlingen.

Indenfor Luhmanns terminologi kunne der også være brugt en eklektisk tilgang, hvor den semantiske analyse kunne være blevet forkortet og suppleret med eventuelt en formanalyse. Dette ville have givet et mere avanceret analysestrategisk greb, men til gengæld ville analysens grundighed tilsvarende have været mindre i lyset af denne afhandlings formelt begrænsede længde.

Perspektivet på begrebet offentlig forskning kunne ydermere være blevet fokuseret anderledes, da Finansministeriet kun udgør en 'stemme' i debatten, og den oppositionelle stemme har været kraftigt nedtonet i denne afhandling.

En anden fokusering kunne have været et mere specifikt og snævert valgt felt inden for rammerne af begrebet offentlig forskning; eksempelvis en undersøgelse af kommunikation fra et forskningsinstitut ved CBS. Ligeledes kunne emnet offentlig forskning være blevet skiftet ud med eksempelvis uddannelsessystemet i universitetssektoren, hvilket er et spændende forskningsområde i forlængelse af denne afhandling.

Teoretisk har der ligeledes været mange muligheder for at skabe en helt anden tilgang. Ved for eksempel at bruge en anden teoretiker end Luhmann, kunne afhandlingens analysegenstand have fremkommet anderledes. Ligeledes kunne en eklektisk kombination af Luhmann og en anden teoretiker eller to helt nye være en mulighed.

Alt i alt er der mange andre måder denne afhandling kunne være grebet an på, som ville kunne give andre interessante og givende indsigter og perspektiver.

6.0 Litteraturliste

Bøger og andre publikationer:

- Andersen, N. Å.** (1999): *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Frederiksberg. Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, N. Å.** (2003): *Organisation i anden ordens perspektiv – systemteoriens analysestrategiske maskine*, in Højlund, Holger & Knudsen, Morten: *Organiseret kommunikation - systemteoretiske analyser*. Samfundslitteratur.
- Badawi, L.** (2012): *Arra – The American Recovery and Reinvestment Act of 2009: et paradigmeskift indenfor økonomisk teori?* Kandidatafhandling, Københavns Universitet, Institut for historie.
- Boye, A. S.** (2010): *Vi, Systemets trælle*. Privat udgivet.
- Collin, F.** (1993): *Videnskabsfilosofi - introduktion til filosofi 1*. Folkeuniversitetet.
- Fuglsang og Olsen** [red] (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaber*, Frederiksberg. Roskilde Universitetsforlag.
- Glam, S.** (2005): *Logos og Fænomenet - en læsning af Husserl og Derrida i tre akter*. Kandidatafhandling, Københavns Universitet, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling.
- Jacobsen, H., M. oa.,** (2010): *Videnskabsteori i Statskundskab, Sociologi og Forvaltning*. Gyldendal/Hans Reitzels Forlag
- Kneer, G. & Nassehi, A.** (1997): *Samfundsteori*. In: (eds.) Niklas Luhmann - *Introduktion til Teorien om Sociale Systemer*. Hans Reitzels Forlag.
- Luhmann, N.** (1980): *Gesellschaftsstruktur und Semantik: Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft. Band 1*. Frankfurt. Suhrkamp Verlag.
- Luhmann, N.** (1998) *Erkendelsen som konstruktion*. Hermansen, M. (1998) *Fra Læringens Horisont*. Forlaget Klim, s:163-182.
- Luhmann, N.** (2000): *Sociale systemer*. København. Hans Reitzles Forlag
- Thyssen O.** (1997) *Forord*. Luhmann, N. (1997) *Iagttagelse og paradoks*. Gyldendal.
- Tække, J.** [red] (2006): *Luhmann og erkendelse*. København. Forlaget Unge pædagoger og forfatterne.
- Wright, S. og Ørberg, J. W.** (2008): *Autonomy and control: Danish university reform in the context of modern governance*. Learning and Teaching Volume I, Issue 1, s: 27–57. Berghahn Journals.

Statslige publikationer og webartikler:

Finansministeriet (1993): *Nyt syn på den offentlige sektor*. Finansministeriet.

<http://bibliotek.kk.dk/ting/object/710100%3A20356197>

Finansministeriet (1995): *Effektive institutioner - Medarbejderne i fokus*. Finansministeriet.

<http://bibliotek.kk.dk/ting/object/710100%3A21127582/query%3AEffektive%20institutioner%20-%20Medarbejderne%20i%20fokus%3Bentry%3A1>

Finansministeriet (1995): *Effektive institutioner - Mål og resultatstyring*. Finansministeriet.

<http://bibliotek.kk.dk/ting/object/710100%3A21127191/query%3AEffektive%20institutioner%20-%20M%C3%A5l%20og%20resultatstyring%3Bentry%3A1>

Finansministeriet (1997): *Danmark som foregangsland – perspektiver for den offentlige investeringspolitik*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/1997/danmark-som-foregangslandbrperspektiver-for-den-offentlige-investeringspolitik/>

Finansministeriet (1998): *Finanslovsforslaget fra 1998*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/1997/finanslovsforslaget-for-1998/>

Finansministeriet (1998): *Borgerne og den offentlige sektor*. Finansministeriet.

<http://bibliotek.kk.dk/ting/object/710100%3A22252348>

Erhvervsministeriet (1999): *Danmark som foregangsland – nye kreative vækstmiljøer*. Erhvervsministeriet.

<http://www.fm.dk/db/filarkiv/9788/hele.pdf>

Finansministeriet (1999): *Danmark som foregangsland – Strukturovervågning -International benchmarking af Danmark*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/FM/GamlePub/bench/index.htm>

Finansministeriet (1999): *Udfordringer for velfærdssamfundet – et debatoplæg*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/db/filarkiv/10001/hele.pdf>

Finansministeriet (2000): *Kvalitet og effektivitet i velfærdssamfundet – et debatoplæg*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/db/filarkiv/9140/hele.pdf>

Finansministeriet (2000): *Benchmarking i den offentlige sektor; Nogle metoder og erfaringer*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2000/benchmarking-i-den-offentlige-sektor- -nogle-metoder-og-erfaringer/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/benchmarking.ashx>

Finansministeriet (2000): *Finanslovsforslaget 2001 - Velfærd der holder*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2000/finanslovsforslaget-2001- -velfaerd-der-holder/>

Finansministeriet (2000): *Kontraktstyring i staten*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2000/kontraktstyring-i-staten/download/~media/Files/Publikationer/2000/kontraktstyring.ashx>

Statsministeriet (2000): *Statsminister Poul Nyrup Rasmussens åbningsredegørelse i Folketinget tirsdag den 3. oktober 2000 kl. 12.00 - mundtlig del*.

http://www.stm.dk/_p_7670.html

Finansministeriet (2001): *Budgetredegørelse 2000/2001*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2001/budgetredegoerelse-20002001/>

Statsministeriet (2001): *Regeringsgrundlag 2001 - Vækst, velfærd – fornyelse*. Statsministeriet.

<http://www.stm.dk/publikationer/regeringsgrundlag/reggrund01.htm#Forord>

Regeringen/Finansministeriet (2001): *Redegørelse om offentlige investeringer*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2001/redegoerelse-om-offentlige-investeringer/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/off_invest.ashx

Videnskabsministeriet (2001): *Forskningskommissionens betænkning*. Videnskabsministeriet.

<http://fivu.dk/nyheder/pressemeddelelser/2001/forskningskommissionens-betaenkning>

Videnskabsministeriet (2001): *Forskningskommissionens betænkning – bind 1*. Videnskabsministeriet.

<http://fivu.dk/publikationer/2001/forskningskommissionens-betaenkning-bind-1/forskningskommisionens-betaenkning-1.pdf>

Finansministeriet (2001): *Ledelse på dagsordenen; Perspektiver på bedre ledelse i den offentlige sektor*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2001/ledelse-paa-dagsordenen/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/Ledelse.ashx>

Finansministeriet (2002): *Velfærd og valgfrihed - et reformprogram*. Finansministeriet.

<http://www.caregruppen.dk/filer/velfaerdogvalgfrihed.pdf>

Finansministeriet (2002): *Finanslovsforslaget for 2003 – Vækst, velfærd og fornyelse*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2002/vaekst-velfaerd-og-fornyelse-_-finanslovforslaget-2003/download/~media/Files/Publikationer/2002/Download/vvf.ashx

Videnskabsministeriet (2002): *Tid til forandring for Danmarks universiteter*. Videnskabsministeriet.

<http://fivu.dk/publikationer/2002/tid-til-forandring-for-danmarks-universiteter/tid-til-forandring.pdf>

Finansministeriet (2003): *Moderniseringen af den offentlige sektor – praksis og perspektiver*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2003/modernisering-af-den-offentlige-sektor-_-praksis-og-perspektiver/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/Moderniseringafdenoffentligesektorpraksisogperspektiver.ashx

Finansministeriet (2003): *Budgetoversigt 2*. Finansministeriet.

<http://www.fm.dk/publikationer/2003/budgetoversigt-2-august-2003/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/bo2.ashx>

Videnskabsministeriet (2003): *Nye veje mellem forskning og erhverv – fra tanke til faktura*.

<http://fivu.dk/publikationer/2003/nye-veje-mellem-forskning-og-erhverv-fra-tanke-til-faktura/nye-veje-mellem-forskning-og-erhverv-fra-tanke-til-faktura.pdf>

Finansministeriet (2003): *Effektiv opgavevaretagelse i staten*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2003/effektiv-opgavevaretagelse-i-staten/download/~media/Files/Publikationer/2008/Download/effektiv_opgavevaretagelse_samlet_web.ashx

Økonomi- og Erhvervsministeriet (2003): *En mere virksomhedsnær offentlig sektor - vækst med vilje*.

<http://www.evm.dk/resources/oem/static/publikationer/virknaer/ren.pdf>

Finansministeriet (2004): *Statsligt forskningsbudget 2004 ("Forskningens Finanslov")*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2004/statsligt-forskningsbudget-2004-forskningens-finanslov/download/~media/Files/Publikationer/2004/Download/040202_Statsligt_forskningbudget_2004_1.ashx

Finansministeriet (2006): *Aftale om udmøntning af globaliseringspuljen mv*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/db/filarkiv/15938/Globaliseringspuljen_samlet_aftale.pdf

Finansministeriet (2007): *Statsligt forskningsbudget 2007 ("Forskningens finanslov")*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2007/statsligt-forskningsbudget-2007-forskningens-finanslov/~media/Files/Publikationer/2007/Statsligt%20forskningsbudget%202007%20Forskningens%20finanslov/forskningens_finanslov.ashx

Finansministeriet (2008): *I form til fremtiden - Finanslovforslaget for 2009*. Finansministeriet.

http://www.fm.dk/publikationer/2008/1467_i-form-til-fremtiden-_finanslovforslaget-for-2009/download/~media/Publikationer/Imported/2008/1467-I%20form%20til%20fremtiden%20-%20Finanslovforslaget%20for%202009/978-87-7856-887-8.pdf.ashx

Bredsdorff N. (2007): *Konstruktivisme*.

<http://leksikon.org/art.php?n=5014>

Gulowsen, J.: *Taylorisme*.

<http://www.leksikon.org/art.php?n=2528>

Madsen, M. og Øllgård, J. (2006): *Universitetsreformer som neoliberal politik*.

<http://www.jorgen-ollgaard.dk/universiteter-og-forskning/2006-universitetsreformer-som-neoliberal-politik/>

Ritzau/Politiken (2013): *Spareforslag: Skær i SU'en til studier uden samfundsværdi*.

<http://politiken.dk/uddannelse/ECE1859180/spareforslag-skaer-i-suen-til-studier-uden-samfundsvaerdi/>

Wikipedia (2008): *Verdens Landes BNP*.

http://da.wikipedia.org/wiki/Verdens_landes_BNP

Forsidebillede:

Rafaël (1509-1510): *Skolen i Athen*, Vægmaleri i Stanza della Segnatura i Vatikanet.

http://www.denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Billedkunst/Hovedv%C3%A6rker_-_europ%C3%A6isk_billedkunst/Skolen_i_Athen

Citater:

Lao Tzu: Tao Te Ching; oversat af S. Mitchell 1995.

<http://academic.brooklyn.cuny.edu/core9/phalsall/texts/taote-v3.html>

Soundtrack:

EaggersStunn (2012): Armagedion, A:larm Music.

Bilag:

Bilag 1: Boye, A. S. (2012): *Kaotisk rationalitet og grænsen for den menneskelige forståelse*. (Uddrag) Privat udgivet.

Bilag 2: Valentin, Steen (200?): *Luhmann, metode, analysestrategi - om systemteoriens møde med empirien*.

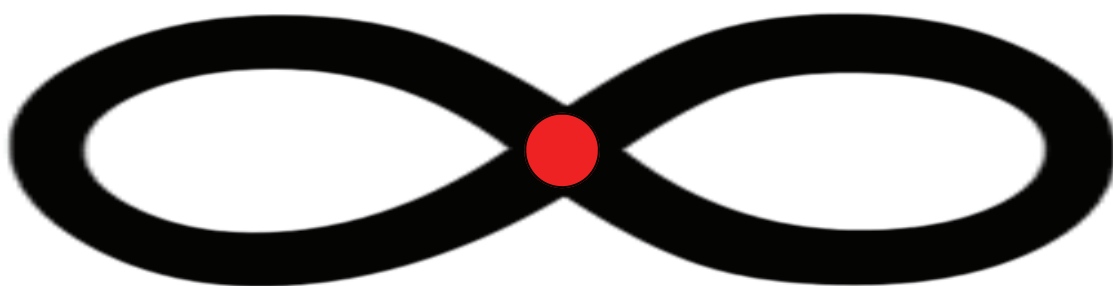
Bilag 3: Andersen, S. C. (200?): *Smid ikke metoderne ud med badevandet - Epistemologisk konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser*.

Bilag 4: Andersen, N. Å.: (200?): *Den semantiske analysestrategi og samtidsdiagnostik*.

7.0 Bilag

Bilag 1

Grænsen for den menneskelige forståelse

- Den socialdynamiske koefficient -

Af Andreas Secher Boye

”Der findes kun en grænse for den menneskelige forståelse. Bryd den og du vil se, at mennesket ikke eksisterer som selvstændigt individ. Der findes kun menneskeheden, og den er grænseløs. Jeg kalder det for den socialdynamiske koefficient. For mig er dette ’essencen’ af frihed.”

Min grundantagelse

Jeg er et menneske som eksisterer i universet lige nu. Det er mit aksiom. Det er ligeledes søgt begrundet i mit tidligere værk; [*Vi, systemets trælle*](#) og som ikke vil blive belyst yderligere her. Herefter følger en visualisering af grænsen for den menneskelige forståelse samt en kortfattet begrebsafklaring, som vil blive underbygget yderligere i dette værk. Der er fire nøglebegreber:

Kaotisk rationalitet: Videns ontologisk og epistemologisk relativitet og dynamisk relationelle sammenhæng i forhold til menneskets eksistens.

Kropsligt standpunkt: En menneskekrops placering i tid og rum samt umiddelbare værdiladede holdning til virkeligheden i det pågældende nu.

Simultanitet i globalitet: en eksistentiel handling som udspringer af det kropslige standpunkt set i lyset af kaotisk rationalitet. Med andre ord: Handlingens evige nu og hvad den er, hvorfor den er, og hvordan den er, som den er, på baggrund af hvem man er og hvor man kommer fra. Eller i aktivform: man gør, det man gør, når man gør det, på baggrund af det man gør, rettet mod det man gør.

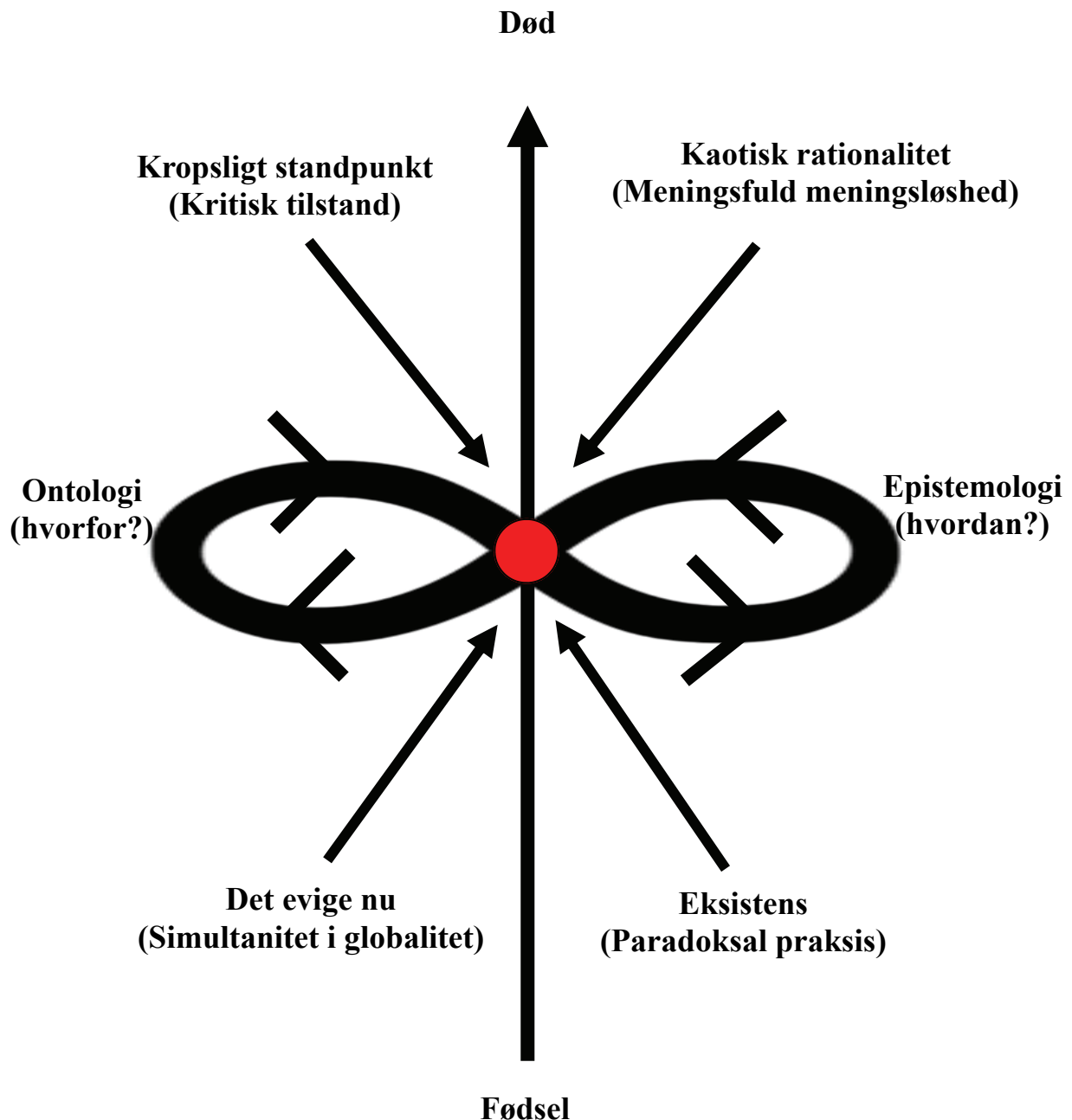
(Globalitet: En kropslig bevidsthedsform som er flettet ind i menneskekroppen på grund af individets viden om menneskehedens globale omfang og artsfællesskab. Beskrevet i *Vi, systemets trælle*.)

Paradoksal praksis: Eksistensform som menneskeliv, som et individ og i fællesskab som en del af menneskeheden, som indeholder simultanitet i globalitet for et kropsligt standpunkt med kaotisk rationalitet set i lyset af sin egen død og den selvrefleksive grundantagelse: at jeg lever.

Jeg, en videnskabelig model om tankefrihed

”Frihed er mere end et ord. Det er et perspektiv, en handling og en eksistentiel tilstand, som altid er værd at kæmpe for, når verden mangler håb, og mennesker lider under tyranni og korrupsion, mens fremtiden balancerer usikkert mellem global feudalisme og global demokrati i hænderne på magthavere, som fuldstændigt har mistet jordforbindelsen til menneskerne på gaden.”

Karismatisk koncept (den selvrefleksive grundantagelse)

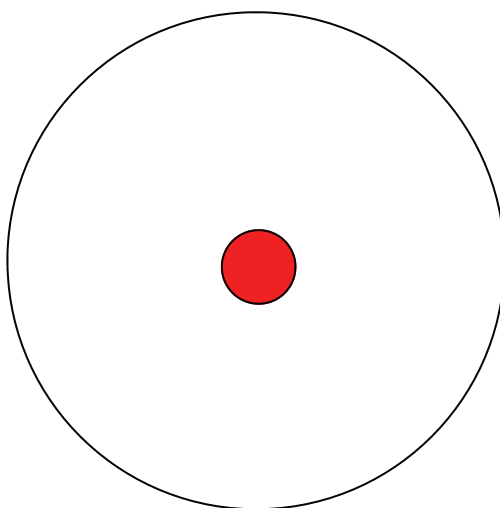

Menneskelivet er centrum for min model (den røde cirkel), hvor alle dimensionerne af forståelse materialiserer sig i samme nu. [Ontologi](#) og [epistemologi](#) skal i denne sammenhæng ses som i dynamisk relation til hinanden, og uendelighedtegnet som forener dem betegner en eksistentiel metode, som er en reduktion af kompleksitet i virkeligheden i forhold til ens liv set i lyset af hvem man er, hvor man kommer fra, og hvorfor og hvordan man forstår det i det evige nu. I mangel af bedre kalder jeg det for *den social-dynamiske koefficient*.

Modellens opbygning og sammenhæng

Jeg har kædet min grundantagelse sammen med en model om atomet hentet fra kvantefysikken for at skabe et visualiseringsgrundlag for min model om den menneskelige forståelses grænse og hermed prøve at krydse grænsen til naturvidenskaben og forene videnskabernes metodegrundlag.

Startpunktet er et centrum i tid og rum og modellen skal forstås tre-dimensionelt; Et menneske. Til trods for sin ubestemthed, mener jeg det er en konstant; den social dynamiske koefficient.

Den socialdynamiske koefficient (menneskelivet) er centrum for min model (den røde cirkel), som er omgivet af en sfære af mulige værdiladede kropslige stanpunkter, som her er dårligt illustreret som en cirkel. Den yderste cirkel repræsenterer dog her i mangel af bedre en uendelighed af meningspositioner som kan indtages af menneskelivet, men burde være et billede af et atom kendetegnet ved et kvantimekanisk billede af kernen og elektronskyen.

Inspirationen stammer fra [Niels Bohr](#) og [Werner Heisenberg](#) med deres [Københavnfortolkning](#) af [kvantefysikken](#). Her kan en partikel være alle og ingen steder på samme tid. Dens position er med andre ord ikke givet men i relation til dens hastighed. Heisenbergs usikkerhedsprincip handler om præcis dette; nemlig at der er en grundlæggende usikkerhed og det ikke er muligt at bestemme position og hastighed af en partikel på samme tidspunkt.

Usikkerhedsprincippet: $\sigma_x \sigma_p \geq \frac{\hbar}{2}$, Jvf. ligeledes [partikel-bølge dualitet](#).

Dette har en lang række implikationer for kvantefysik og filosofi, som blandt andet omhandler spørgsmålet om [fri vilje](#) og [parallele universer](#), og fik [Karl Popper](#) i kraft af hans position som realist til at tvivle på princippet. Dette medførte efter samtale med Einstein, [Heisenberg](#), Popper og Carl Friedrich von Weizsäcker til [EPR paradokset](#). Til paradokset opstillede [Schrödinger](#) sit berømte [kat-ekspiriment](#), som på mange måde kan sammenlignes med [Agrippas trillema](#) og [Zenons paradokser](#), da det bryder med vores logiks dualistiske opfattelse af begreberpar som eksempelvis liv og død, og strider mod binær common sense. Det er her [Fuzzy logic](#) og [Sorites paradoks](#) skaber en parallel til [moderne logik og sprogfilosofi](#) og [universalieproblemet](#).

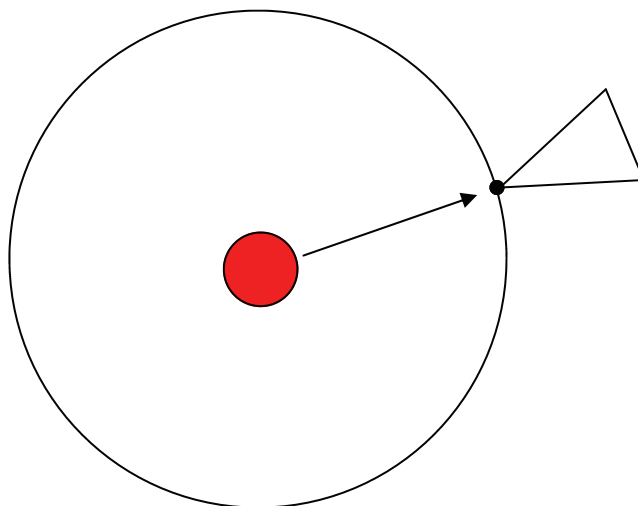
Usikkerhedsprincippet og fuzzy logic/Sorites paradoks overføres til skyen af mening og danner grundlag for den kaotiske rationalitets relationelle dynamiske vidensdefinition af ontologi og epistemologi, fordi det ikke er muligt at isolere et værdiladet kropsligt standpunkt fra et andet, når mennesket altid er præget af simultanitet i globalitet under en hvilken som helst aktivitet.

Menings aksiomatiske flertydighed

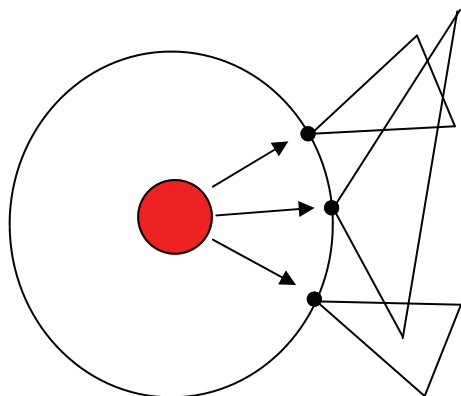
Går vi et skridt videre og isolerer et enkelt værdiladet kropsligt standpunkt i meningsskyen til trods for umuligheden i dette rent ontologisk og epistemologisk, skaber vi en aksiomatisk grundantagelse. Dette [aksiom](#) danner et fundament og et [hierarki](#), hvorfra et [system](#) kan skabes fra.

Fra centrum af den socialdynamiske koefficient ud til det valgte kropslige standpunkt gælder usikkerhedsprincippet som i forhold til mening ligeledes indbefatter personlighed, social arv, selvopretholdelsesdrift, DNA og andre variable og ubestemte som indgår i, hvordan man er blevet til hvem man er i det givne øjeblik - simultanitet i globalitet. Kobles det [kontingente](#) valg af aksiom med ontologisk og epistemologisk relationelle og relative dynamiske forhold skabes et meningssystem, som hviler på et flydende ubestemt af eksistentiel karakter - [Ta panta rhei](#).

Meningssystemet er her illustreret som en trekant, men skal ligesom resten af modellen ses som tre dimensionel udstråling i alle retninger fra den socialdynamiske koefficient.

Her er det naturligt at se nærmere på [Kurt Gödel](#) og hans [ufuldstændighedsteoremer](#), som har haft stor indflydelse på [matematisk filosofi](#). Konsekvensen af Gödel tænkning om aksiomatiske systemer er, at menneskeligt meningsdannelse aldrig kan aksiomatiseres i en formaliseret udregning, og at man er nødt til at erkende systemers fejlbarlighed, da aksiomatiske definitioner er ubeviselige jvf. Agrippas trilemma og [udvalgsaksiomet](#). Tillægges det ovenstående [Cantors Continuum](#) og overføres på det isolerede kropslige standpunkts meningssystem, kan fuldstændighed aldrig opnås, hvis det skal være [konsistent](#). Dette medfører at meningssystemer dannes på baggrund af et ikke-sikkert grundlag, hvilket svarer til [ubegrundet argumentation](#) jvf. Sorites paradoks.

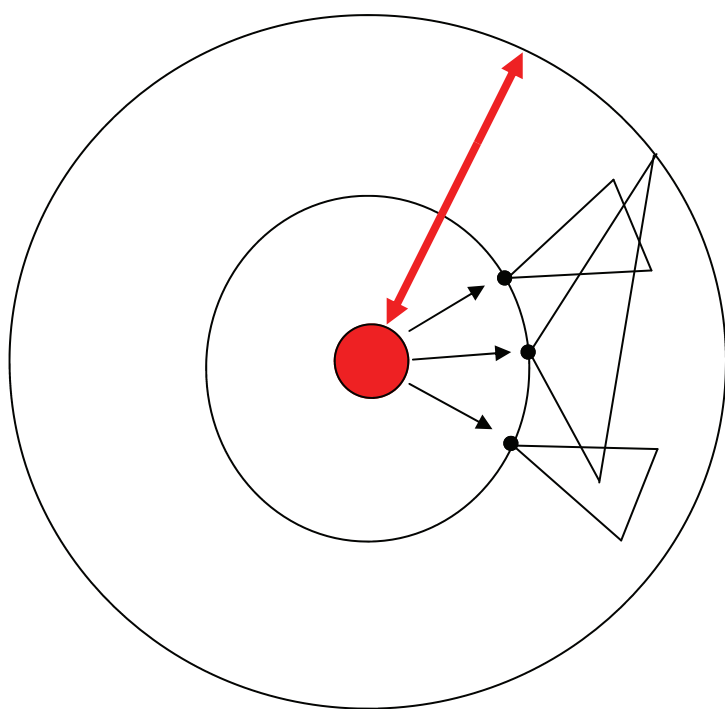
Tages konsekvensen af usikkerhed omkring meningsdannelse alvorligt og ligeledes umuligheden i, at kunne isolere et værdiladet kropsligt standpunkt fra et andet, skabes grobund for et uendeligt antal simultane og overlappende meningssystemer af forskellig værdi og betydningsvægt for det enkelte menneske, som illustreret her med tre forskellige meningssystemer på figuren, men i praksis et uendeligt antal varierende og overlappende langs cirkels kant.

Her kan drages en parallel til [mængdelære](#) og [fuzzy set theory](#).

Uendelighed og videns paradoksalitet

Det kropslige kontingente standpunkt og usikkerheden omkring hvilket standpunkt som indtages leder os frem til [induktionsproblemet](#), og spørgsmålet om det overhovedet er muligt at lave gyldige generaliseringer baseret på erfaring, og om det overhovedet kan kaldes [viden](#). Dette rammer ligeledes denne [tekst](#) og [model](#), fordi den er et meningssystem, som er begrænset af mine begrænsninger ved at lave en beskrivelse af grænsen for den menneskelige forståelse, som igen er begrænset af andre meningssystemer som sprog, matematik, logik, og hermed epistemologi og ontologi i det hele taget. Samtidig bringer det [demarkationsproblemet](#) i spil.

Vender vi tilbage til modellen er der tilføjet en ydre cirkel. Den repræsenterer videns [uendelighed](#), da det ikke er muligt at fastslå en grænse for viden og sammenhængen mellem meningssystemer. Samtidig er der indsat en rød pil som illustrerer menneskets selvrefleksive begrænsning i forståelse af forholdet mellem sprog, matematik og logik, og herigennem repræsenterer ontologisk og epistemologisk [relativisme](#).

Denne sammenhæng mellem uendelighed og relativisme i forhold til viden og meningsdannelse kan ikke forstås uden at menneskets [rationalitet](#) og [æstetik](#) sættes i spil med [universet](#) som helhed.

At forklare deres sammenhæng er i mine øjne umuligt og kan kun defineres gennem begrebet liv og alle de variable, ubekendte størrelse og ubesvarede spørgsmål begrebet liv indebærer i dette givne øjeblik. Med andre ord; hvad er meningen med livet? hvordan er det opstået? Og hvad er meningen med universet? Og hvordan er det opstået? Og det afgørende spørgsmål af dem alle i forhold til mening; [Hvorfor?](#)

Det bliver med andre ord et spørgsmål om den selvrefleksive grundantagelse; *jeg lever, vi lever, jorden lever, universet lever*. For at nærme sig dette paradoks bliver to kardinalbegreber aktuelle; [eksistens](#) og [kosmologi](#). Eksistens er et mangetydigt ord og det samme gælder kosmologi. Men de beskæftiger sig begge indgående med [væren](#) og [mennesket](#), og er uløseligt kædet sammen med ontologi og epistemologi, [rum](#) og [tid](#), [liv](#) og [død](#), [ting](#) og [sager](#), [selvet](#) og [virkeligheden](#), og herigennem en refleksiv filosofisk praksis mellem [bevidsthed](#) og [selvbevidsthed](#) og mellem [alt](#) og [intet](#). Illustreret meget specifikt gennem den foregående, denne sætning, og den fremtidige, som skrives med [værdiladede handlinger](#) i [dette øjeblik](#), og ikke i [fortiden](#) eller [fremtiden](#). Eller *Hvad?*

Hvor, hvordan, hvornår og hvorfor væren er, og for hvem den gælder, har mennesket søgt at forklare for at give tilværelsen en mening, så længe menneskeheden har eksisteret og [filosoferet over virkelighed](#). Og her bliver det for alvor spændende i forhold til videns paradoksalitet for mening dannes i spændingsfeltet mellem alt og intet i et uendeligt [evigt nu](#), hvor alle dimensioner eksisterer samtidig. Med andre ord; når virkeligheden leves af et menneske.

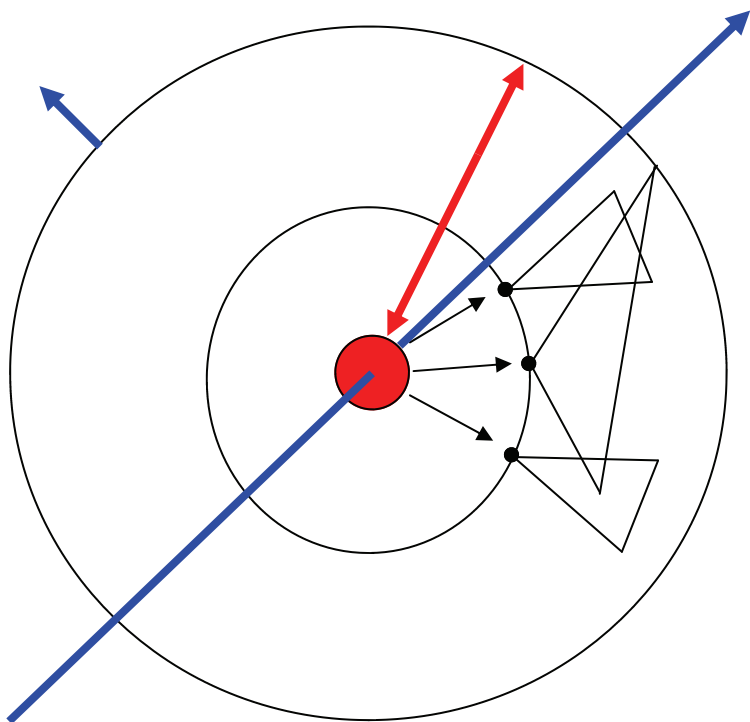
Kausalitet og chance

Livet leves hele tiden fra fødsel til død, hvilket får tilværelsen til at fremstå linær. Men spørgsmål er om det overhovedet er muligt og naturligt at danne mening kausalt, når der altid vil være tvivl om aksiomet, som meningssystemer udspringer fra. Det samme gælder for eksistensens grundlag som ligeledes hviler på et usikkert fundament. Det fodrer et endeligt brud med [kausalitet](#) og en åbning mod en mange-dimensionel og kaotisk tids- og meningsopfattelse, som jeg kalder *meningsstrøm*.

Mange vil sikkert opfatte kausalitet som et af de stensikre holdepunkter i tilværelsen, men der er især et meget fundamentalt problem med kausalitet, som ligeledes strider direkte mod vores opfattelse af fri vilje. Det drejer sig om [den første årsag](#), som stammer fra [Aristoteles](#) og hans begreb om [den ubevægede bevæger](#), som kan sammenlignes med [gudsbegrebet](#) i [religion](#). Implikationen af den første årsag, [svaret på alt](#), er, at årsag/virkning altid sker på baggrund af en tidligere årsag og bliver til en [determinisme](#), som ophæver [fri vilje](#), og [skæbne](#) bliver det centrale begreb i stedet. Dog var Aristoteles en kompleks herre og tolkninger af hans værker peger i alle mulige retninger, og jeg læser ham som en fortæller for en cirkulær kausalitet baseret på [chance](#).

[Platon](#) med hans [hulelignelse](#), [sollignelse](#) og [linjelignelsen](#), som bygger på en 'vej' til erkendelse og bevidsthedsniveauer, giver associationer til [østlig filosofi](#) og religiøs praksis eller bare [praxis](#), og i særlig høj grad til [taoisme](#) og værket [Tao Te Ching](#). Platon var ligeledes en kompleks herre og tolkninger af hans værker peger i alle mulige retninger, men hvis han ses i dette lys bliver hans [idelære](#) en praktisk livsfilosofi, som minder om meningssystemer dannet på kropslige standpunkter.

Kombineres vinklerne på Aristoteles og Platon med [indeterminisme](#) og tages chance-begrebet alvorligt ophører [illusionen](#) om kausalitet og [normativitet](#), og den selvrefleksive akilleshæl, livet, kaster [virkeligheden](#) ud i [rent kaos](#), hvor det ene øjeblik er fuldstændigt uafhængigt af den andet, og ikke sker men bare er.

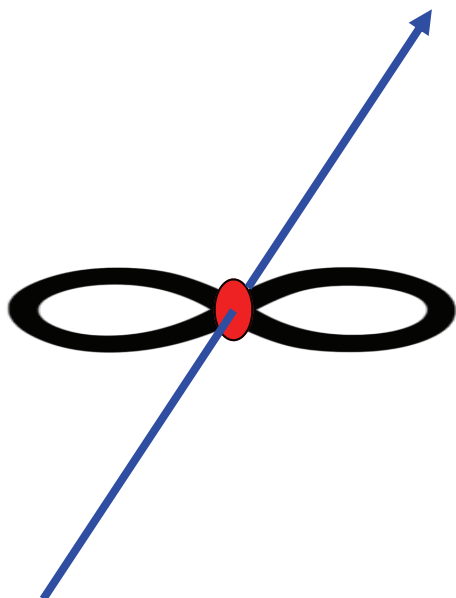

Vender vi tilbage til modellen er der tilføjet to blå pile. Den på yderkanten repræsenterer [Cantors Continuum](#) en akkumuleringsmulighed af videnudvikling, hvor videns uendelighed kan blive til en endnu større uendelighed. Den anden pil som gennemløber modellen skal ses som et menneskes liv, fra fødsel til død, eller rettere; en individuel meningsstrøm baseret på et kropsligt standpunkt i nuet.

Og viden? Er det en [anti-essentialistisk](#) kontingent [egenskab](#) af et [tilfælde](#) i kaos? Her kan drages en direkte parallel til [perception](#) gennem [sanserne](#) med [tilhørende filosofiske problemstillinger](#) i samspil med [Martin Heideggers](#) begreb [Dasein](#), Heraklits [Logos](#) eller [Diogenes](#) i det hele taget. Med andre ord; en meningsstrøm med mennesket som medie: en ny form for [Eksistentialisme](#).

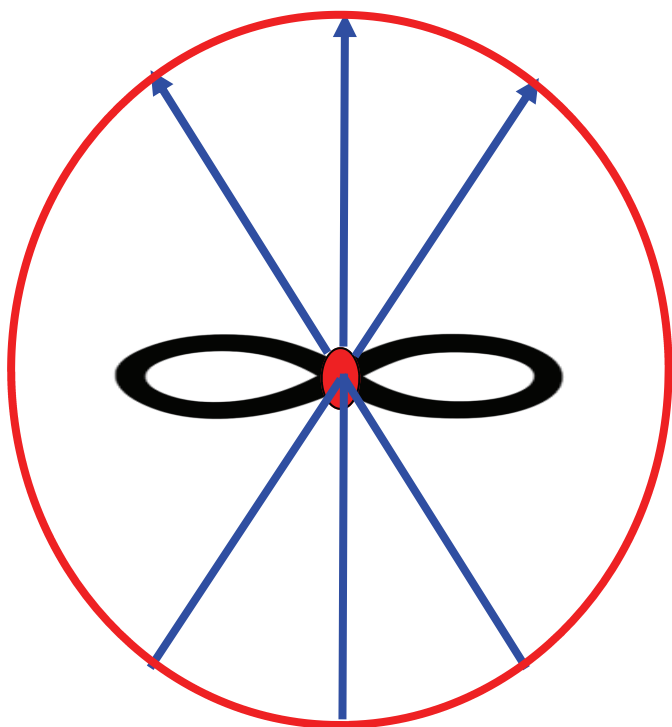
Orden og kaos

Som vist på de foregående sider er der ingen garanti overhovedet for sikker viden eller mening. Hverken for væren eller for mennesket. Heller ikke systematik eller linære forhold kan på nogen måde garanteres uden at der kan stilles spørgsmålstejn ved de aksiomatiske [principper](#), de bygger på. Der er i det hele taget ingen garanti for noget som helst overhovedet og heller ikke eksistens.

Vender jeg tilbage modellen har den ændret form. Meningskyen og systemerne er sammen med videns paradoksalitet smeltet sammen til et uendelighedstegn, som skal forstås som et [evigt nu](#), hvor et kropsligt standpunkt er flettet sammen med sin eksistens og væren, som et [dynamisk system](#). Den blå pil repræsenterer [vektoren](#) menneskeliv, som [handler](#) og er [katalysator](#) for meningsstrøm. Men bruddet med kausalitet fordrer at chance og kaos tages alvorligt og at gå utraditionelt til værks. Og det er her [Poincaré](#), [kaosteori](#) og [general relativitet](#) kommer ind i billedet sammen med en [ikke-linær vektor](#), som bygger på [Hermann Minkovskis rum](#) og [Hendrik Lorentzs transformation](#). Ligeledes bringes [ontologi og epistemologi i spil](#). Der er med andre ord tale om et [komplekst system](#).

En god analogi til et kompleks system er [sommerfugleffekten](#), som bygger på [Edward Lorentz](#) og hans [attraktor](#), som omhandler følsomhed på begyndelsesbetingelserne, og deres indflydelse på udviklingen af systemer og deres uforudsigelighed. En parallel kan drages [topologi](#) og [fraktaler](#) og [den fraktale dimension](#). Jvf. ligeledes [logik med mange værdier](#).

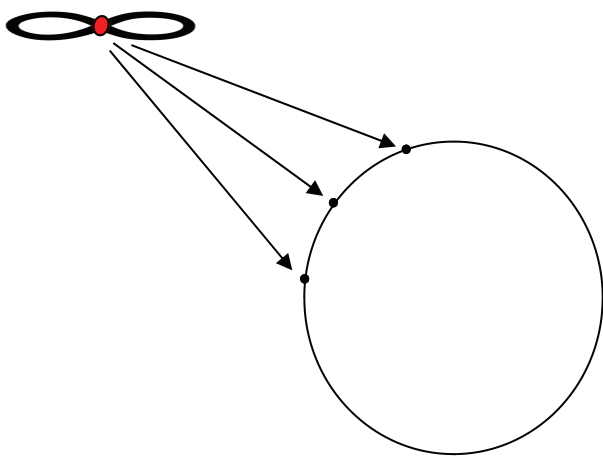
Vender vi tilbage til modellen er der nu tilføjet to ekstra blå pile som skal illustrerer forskellig meningsdannelse af kropslige standpunkter set i forhold til eksistens og væren. Dog skal det forstås som en [ikke-linær vektor for et uendeligt antal simultane kropslige standpunkter](#). Her kan drages en direkte parallel til [absurditet](#), [nihilisme](#), [eksistentialisme](#), som vel er bedst eksponeret af [Friedrich Nietzsche](#).

Ligeledes er der tilføjet en rød ring om det hele som skal illustrerer et begreb som kaldes [kanten af kaos](#). En [logisk selvmodsigelse](#), som er godt eksemplificeret af [Moore's Paradox](#). Eller et [grundlæggende paradoks](#) mellem [selvkontrol](#) og [sindssyge](#). Dette sætter [rationalitet](#) og [irrationalitet](#) i spil i samme nu. Jeg kalder det *Kaotisk rationalitet*, - meningsfuld meningsløshed..

Karismatiske koncepter og simultanitet i globalitet

Kaotisk rationalitet bliver hermed en paradoksal eksistentiel tilstand mellem orden og kaos, eller i filosofisk lys en paradoksal dynamisk [relationel](#) tilstand mellem epistemologi og ontologi, som gensidigt betinger hinanden og ikke er mulig at adskille. Igennem det kropslige standpunkt strømmer og dannes mening hele tiden på baggrund af det eksistentielle paradoks mellem menneskelivets mening og meningsløshed. En tilstand som kan sammenlignes med [liminalitet](#), [stream of consciousness](#), og [praxis](#), hvor der også kan drages en parallel til [buddhistisk filosofi](#) eller [kreativitet](#) og [fantasi](#) i det hele taget.

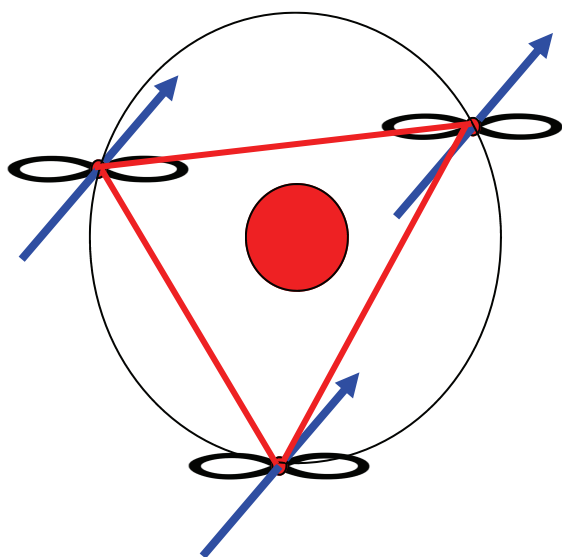
Det er tilstanden [liv som handler](#) i væren, og hvordan [identitet](#) og [forandring](#) sker i forhold til de [problemstillinger som rejser sig](#). Med andre ord; Et kropsligt standpunkt med kaotisk rationalitet som eksisterer i væren gennem en paradoksal meningsstrøm. Jeg kalder det et *karismatisk koncept*.

Vender vi tilbage til modellen er det kropslige standpunkt smeltet sammen til et uendelighedstegn med et rødt centrum og udgør nu et karismatisk koncept, som gør imens det lever. Det rejser et interessant spørgsmål; *Er jeg alene eller er der andre derude?*

Hvis det ikke skal ende i [solipsisme](#) er det nødvendigt at postulere at der eksisterer [noget andet](#). Det er illustreret med en cirkel, som skal forstås, som en fælles overflade med tre punkter, som repræsenterer karismatiske koncepter i samme væren.

De karismatiske koncepter med hver deres individuelle meningsstrøm har væren til fælles, Her vil jeg fremsætte et postulat om, at det som forbinder de karismatiske koncepter er deres [artsfællesskab](#) som menneskeheden. Dette er min anden grundantagelse; vi er menneskeheden, som eksisterer i universet lige nu, og vi er bevidste om vores artsfællesskab på planeten jorden. Jeg kalder det for *globalitet*.

Det røde centrum repræsenterer menneskeheden og cirklen skal forstås som alle mennesker på jorden, et [forbundet netværk](#) af karismatiske koncepter.

Hvert karismatisk koncept, her illustreret med blot tre, udgør menneskehedens kropslige standpunkter, og den blå pil viser deres bevægelse i individuel meningsstrøm. Den røde trekant som forbinder de karismatiske koncepter repræsenterer deres globalitet.

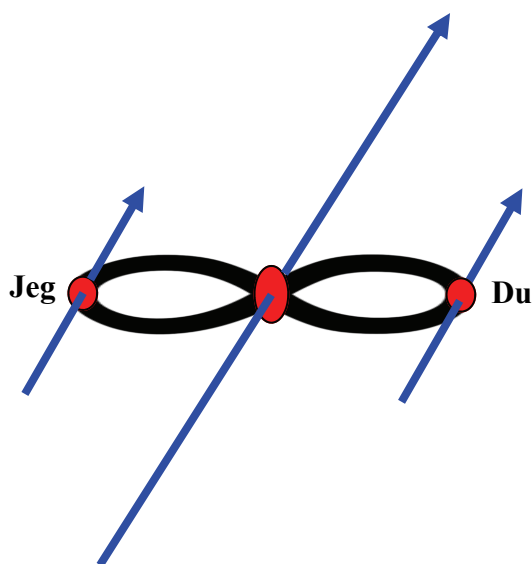
Og sættes de karismatiske koncepter i fælles bevægelse i et evigt nu skabes en eksistentiel handlingskontekst, for det enkelte koncept. Jeg kalder det *simultanitet i globalitet* - man gør, det man gør, når man gør det, på baggrund af det man gør, rettet mod det man gør.

Paradoksal praksis og kritisk eksistentialisme

Det eksistentielle paradoks et karismatisk koncept befinder sig i bliver ikke mindre problematisk rent filosofisk, når det sameksisterer med andre koncepter gennem simultanitet i globalitet. Der sker med et en mangedobling af det grundlæggende paradoks mellem ontologi og epistemologi, som er betinget af hinanden, da alle mennesker på jorden eksisterer gennem deres individuelle paradoksale meningsstrøm i det sociale - menneskeheden. Her kan drages en parallel til komplekse [netværk](#) og [kaosteori](#). Kæden af koncepter herunder skal forstås indeholdende alle mennesker, og giver ligeledes en slet skjult reference til [DNA](#).

Samles de karismatiske koncepters mangedoblede paradoks ved at lægge dem i lag ovenpå hinanden fremkommer et nyt paradoks; et anden ordens paradoks. Det er ikke mellem ontologi og epistemologi, men derimod mellem et vilkårligt du og jeg, som indeholder paradokset mellem ontologi og epistemologi i vores individuelle meningsstrøm defineret af vores kaotiske rationalitet og kropslige standpunkt i væren gennem simultanitet i globalitet.

Det røde vilkårlige du og jeg repræsenterer vores simultanitet i globalitet, og de to små blå pile viser de to karismatiske koncepters vektor af meningsstrøm.

Det røde centrum repræsenterer fællespraksis i væren, og den store blå pil repræsenterer en vektor af fælles meningsstrøm; [konsensus](#), og herigennem vores fælles definition af både os selv og hinanden i forhold til os selv og hinanden, [den konstitutive anden](#), med alle de [problemstillinger](#) vedrørende eksistens og væren [plus det løse](#) i mente, som ligger implicit i begge karismatiske koncepter.

Hermed skabes et andet ordens paradoks jeg kalder *paradoksal praksis*.

Den paradoksale praksis som karismatiske koncepter eksisterer i, giver associationer til både [kvantemystik](#) og [olkutisme](#) og sætter samtidig [krop-sjæl distinktionen i et nyt lys](#). For ikke at tale om variationer af [kaosteori](#) og [kvantemekanik](#) eller [den her teori](#). Der er ikke kun problemer af abstrakt karakter, men også med fatal fysisk interaktion mellem karismatiske koncepter eller ved at tage konsekvensen [i egen hånd](#). Eller hvad nu [hvis...](#) Jeg kalder det hele; *Kritisk eksistentialisme*.

Samlet er alt hvad der er blevet beskrevet i denne første del af dette værk af eksistentiel karakter, og det er dig kære læser, som giver tegnene som står skrevet og tegningerne liv gennem din kaotiske rationalitet, hvor du giver meningsløsheden mening i forhold til det kropslige standpunkt du indtager ved at være indskrevet i simultanitet i globalitet gennem din paradoksale praksis. Med andre ord har du foretaget en reduktion af kompleksitet i praksis set i forhold til dit liv i lyset af hvorfor og hvordan du forstår det, hvem du er, hvor du befinder dig og hvad du i det hele taget mener om alt og intet. Det er en *eksistentiel metode*, som repræsenterer videnskabelig frihed og ytrings-, handle-, og tankefrihed i det hele taget, for der er ikke noget entydigt svar på det hele, hvis der overhovedet er et svar, og hvorfor det er sådan; *styrer du selv*. Hvorfor? *Derfor*. Så er det godt vi har [tro](#), [håb](#) og [kærlighed](#).

Bilag 2

Luhmann, metode, analysestrategi

– Om systemteoriens møde med empirien

1. Indledning

I det foregående kapitel udfolder Christian Frankel en iagttagelsesteoretisk¹ analytik, som benytter sig af indsigter fra Niklas Luhmanns systemteori og Niels Åkerstrøm Andersens analysestrategiske fremstilling af systemteorien. Hvor Frankel ved hjælp af en konkret empirisk analyse viser, hvordan systemteoretisk analysestrategi kan praktiseres, tager jeg i dette kapitel et skridt tilbage og sætter fokus på de præmisser for empirisk analyse, som sættes af systemteori og analysestrategi.

Det overordnede mål med kapitlet er at bidrage til at afmystificere systemteorien og bringe den i øjenhøjde med andre teoretiske perspektiver (jf. også Nielsen og Vallentin 2003). Der er en udpræget tendens til, at systemteorien, også når den anvendes empirisk, lukker sig om sig selv. Systemteoretikere har det således med at mene, at de opererer ud fra nogle antagelser og præmisser, som er så væsensforskellige fra gængse tilgange, at sammenligning og samtale knap nok er relevant. Resultatet bliver, at systemteorien udvikler sig til en form for esoterisk avantgarde diskurs, som ganske vist har sine egne udøvere og sit eget publikum, men som på mange måder er marginaliseret i forhold til hovedstrømningerne inden for (eksempelvis) organisations- og samfundsteori. Udgangspunktet for dette kapitel er, at tendensen til at distancere sig ikke blot fra den klassiske tradition (fordi den opererer ud fra, hvad der betragtes som inferiøre, uacceptable, utidssvarende præmisser), men også fra moderne, konkurrerende perspektiver på længere sigt ikke er befordrende for udviklingen af den systemteoretiske diskurs. Der er behov for at åbne systemteorien op og vise, hvor der kan være mulige anknytningspunkter til andre teorier og perspektiver. Et af de steder, hvor der kan åbnes op, er i mødet med empirien, og en af de måder, der kan åbnes op på, er gennem eksplicitering af teoriens metodiske præmisser.

Kapitlets empiriske fokus er organisationsanalyse. Selv om mange af de følgende betragtninger har et generelt samfundsvidenskabeligt og metodisk præg, forholder jeg mig først og fremmest til systemteori/analysestrategi som et teoretisk/metodisk alternativ til de teorier og perspektiver af klassisk og moderne tilsnit, man finder inden for organisationsteorien. Organisationsteori er mange ting. Det er et forskningsfelt, som er præget af teoretisk og metodisk pluralisme og en meget bred samfundsvidenskabelig orientering. Organisationer og organiseringsprocesser bliver blandt andet genstandgjort som struktur, kultur, identitet, konflikt,

udvikling, handling, beslutninger, bevidsthed, mening, processer, relationer, institutioner, symboler, fortællinger, sprog og kommunikation. En fællesnævner i mangfoldigheden er, at organisationsforskere generelt lægger vægt på empirisk udsigelseskraft frem for teoretisk universalisme. De er interesseret i at formulere teorier om organisationer og organisering ikke om hele samfundet eller al socialitet. Således er organisationsteorier almindeligvis "middle range" teorier (til forskel fra universelle "grand theories") (jf. Merton 1968, Nielsen og Vallentin 2003). Organisationsforskere er generelt skeptiske over for universelle teorikonstruktioner (som Luhmanns systemteori) grundet deres høje abstraktionsniveau, der gør dem vanskelige at anvende empirisk, og deres selvreferentielle – om-sig-selv-lukkende – begrebsudvikling, der kan virke som en analytisk spændetroje (Nielsen og Vallentin 2003: 165).

Luhmann definerer organisationer som sociale systemer, der kommunikerer gennem og om beslutninger, og som knytter medlemskab til bestemte betingelser (Luhmann 1982: 75). Systemteoretisk betragtet er organisationer beslutningssystemer. Det er ikke dog ikke denne definition, der får systemteorien til at skille sig ud fra andre teorier om organisationer, men derimod, som allerede antydte, teoriens universalisme. Luhmann udvikler en universel teori om socialitet, og er dermed en af de sociologer, der, som Weber og Parsons, kombinerer organisations- og samfundsteori (Nielsen og Vallentin 2003: 161). Systemteorien har ikke blot organisationer, men hele samfundet for øje, og det giver særlige analysemuligheder. Det ser man eksempelvis i Åkerstrøms beskrivelse af den analysestrategiske tilgang som et modtræk til samfundsvidenskabernes differentiering i funktionelt specialiserede deldiscipliner (Andersen 1999: 11). Ifølge Åkerstrøm består den analysestrategiske erkendelsesinteresse i at spørge konstitutivt til funktionsområders tilblivelse, kommunikative lukning, begrænsede refleksivitet og koblinger til/afkoblinger fra andre funktionsområder. Der skal spørges til "kategoriernes, problemernes, problematikernes, argumenternes, temaernes og interessernes fremkomst" (ibid.: 12). Disse formuleringer er meget betegnende for det høje abstraktions- og refleksionsniveau, og de muligheder for at lægge sig på tværs af etablerede discipliner, som universelle teorier åbner op for.

Den systemteoretiske organisationsforståelse er, ikke mindst i en analysestrategisk udlægning, nært beslægtet med poststrukturalistiske organisationsforståelser med deres fokus på symboler og fortællinger, sprog og kommunikation. Der er tale om perspektiver, som betoner den sproglige vending inden for samfundsvidenskaberne og nedtoner betydningen af organisatorisk adfærd til fordel for diskurs. Det er perspektiver, som forbindes med stor teoretisk kompleksitet og dybde og med en evne til at undgå at foregribe og reificere analysegenstanden.

---

¹ For en yderligere behandling af den systemteoretiske iagttagelsesteori kan henvises til Pia Brammings kapitel i

De fremstår teoretisk udfordrende og krævende, men er samtidig også kendetegnet ved et ret lemfældigt forhold til metode i konventionel forstand.

Min undren, baseret på egne og andres erfaringer, går på, hvad det egentlig er, man producerer, når man anvender systemteorien empirisk. Ét er den retoriske indpakning, noget andet det faktiske produkt af denne analyseform. Ét er teoretiske fordringer, noget andet spørgsmålet om hvorvidt eller hvordan man rent faktisk lever op til dem. I stedet for at lægge afstand til konventionelle organisationsforståelser og metode vil jeg søge at vise, at de forskelle, som systemteoretikere anvender til at skabe afstand mellem sig selv og alternative teorier/perspektiver/metoder, ikke er så markante endda.

Kapitlets anliggende kan sammenfattes i fem punkter. For det første (afsnit 2) belyser det systemteoriens forhold til empirisk analyse og metode i det hele taget. Et forhold, som bliver interessant at se nærmere på, fordi Luhmann er kendt som en af den moderne sociologis helt store teoretikere – snarere end som en stor empiriker. Det har ikke været Luhmanns primære anliggende at bane vejen for empiriske anvendelser af sin teori, hvilket konkret betyder, at han lader en masse spørgsmål, som bliver relevante i forbindelse med anvendelse af systemteorien, forblive uformulerede eller stå ubesvarede hen. Det er nogle af disse spørgsmål, som dette kapitel søger at give form og trække frem.

For det andet (afsnit 3) diskuterer kapitlet Niels Åkerstrøm Andersens analysestrategiske bud på, hvordan systemteorien kan omsættes til program for empirisk analyse (Andersen 1999).² Åkerstrøm er p.t. den eneste, der har taget den udfordring op at formulere og generalisere de præmisser for empirisk anvendelse af systemteorien, som Luhmann ikke selv har ekspliciteret. Jeg diskuterer og dekonstruerer/tilbyder en alternativ fortolkning af en række forskelle eller distinktioner, der er centrale i Åkerstrøms tekst, og som er afgørende for at forstå, hvordan systemteorien og den analysestrategiske tilgang placerer sig i opposition til gængs metode. Det er målet, at disse kritiske diskussioner skal vise vej til måder, hvorpå den analysestrategiske tilgang kan udvides og nuanceres.

For det tredje (afsnit 4) fortsættes diskussionen af den analysestrategiske tilgang i refleksioner over, hvad forholdet mellem kommunikation og iagttagelse betyder for forståelsen af den systemteoretiske analyses genstand.

---

denne bog.

² Åkerstrøm beskæftiger sig i sin bog om diskursive analysestrategier også med Foucaults diskursanalyse, Kosellecks begrebshistorie og Laclaus diskursteori. Han argumenterer for et slægtskab snarere end et fællesskab mellem disse perspektiver, som han på trods af indlysende forskelligheder mener har visse affiniteter for at kunne virke sammen i diskursive analyser. I dette kapitel fokuseres der alene på Åkerstrøms almene analysestrategiske betragtninger og på hans fremstilling af Luhmanns teori.

For det fjerde (afsnit 5) diskuteres muligheder for at tænke systemteoretisk analysestrategi mere åbent og rummeligt, end Åkerstrøm som udgangspunkt gør.

For det femte (afsnit 6) afrundes kapitlet med nogle sammenfattende kommentarer, der samtidig er fremadskuende i forhold til videreudvikling af den analysestrategiske tilgang.

2. Systemteori, empiri og metode

Systemteoretisk betragtet kan kapitlets undertitel virke misvisende. "Systemteoriens møde med empirien" er et møde, som ikke foregår uden for, men *i* teorien, i iagttagelser som er styret af teoretiske begreber og forskelle. Sondringen mellem teori og empiri er i sidste ende et produkt af teori. Luhmann forstår således også "empiri" langt bredere end som indsamlede data (jf. hans kritik af den empiriske sociologi, se nedenfor). Hans teori er en teori om samfundet og er i den forstand empirisk. Og da det er en universel sociologisk teori, tager den sigte på at kunne levere empiriske beskrivelser af alle former for socialitet, der forekommer i samfundet. Når det er sagt, skal det understreges, at Luhmanns fornemmelse for empiri er meget teoretisk betonet. Når han i hovedværket "Sociale systemer" insisterer på, at systemteoriens udsagn relaterer sig "til den virkelige verden", at systemteorien er "direkte virkelighedsrelateret", og "at der findes systemer" (Luhmann 2000a: 48), er det som led i en teoretisk argumentation om teoriens forhold til realiteten. Luhmann gør det klart, at om end hans teori er virkelighedsrelateret, skal den ikke fortolkes snævert "som blot en metode til virkelighedsanalyse" (ibid.). Teorien udgør, i lighed med sociale systemer, et selvreferentielt lukket system, og som sådan er den henvist til at opbygge en egen kompleksitet, der kan lede dens iagttagelser. Den kan ikke lade sig lede af genstanden for sin iagttagelse, da denne genstand, som nævnt, først bliver til *i* iagttagelsen. Teorien er en cirkulær og selv bærende konstruktion, som udvikler sin egen, selvskabte metode, ud fra det Luhmann kalder "en naturalistisk epistemologi" (ibid.: 32).

Den konstruktivistiske pointe er, at systembegrebet ikke betegner noget substantielt eller egentligt, en systemnatur eller en essens, men først relaterer sig til verden, *når det anvendes*. Systembegrebet er en videnskabelig konstruktion, som gør det muligt *at iagttage* systemer, kommunikation, handlinger, strukturer og sociale kræfter empirisk (Hagen 1997: 11). Systemteorien fordrer således at være en teori om, *hvordan* samfundet kan iagttages, ikke en teori om *hvad* samfundet består af i en ontologisk forstand. Eksempelvis siger teorien om funktionel differentiering kun, at samfundet kan iagttages og forklares på en bestemt måde. Teorien siger ikke, at samfundet *er* på en bestemt måde. Med Luhmanns ord: "Teorien om funktionel systemdifferentiering er et vidtrækkende, elegant og økonomisk redskab til forklaring af positive og negative aspekter ved det moderne samfund. Hvorvidt, den er korrekt, er et helt andet

spørgsmål” (oversat efter Luhmann 1989: 35). Systemteoriens begreber begrunder gensidigt hinanden i et kompliceret og selvreferentielt netværk af relationer, uden at der etableres nogen forestilling om endelige funderinger. Spørgsmålet om begrundelse får dermed et pragmatisk og relativt præg. Spørgsmål om teoriens rigtighed bliver transformeret til spørgsmål om dens anvendelighed. Virker anvendelsen af teorien meningsfuld, produktiv, konstruktiv, berigende – vurderet ud fra egne præmisser? Det er målestokken for dens værdi. Luhmanns relativisme fører vel at mærke ikke til en konstatering af, at alt er lige gyldigt, men til en fokusering på betydningen af de valg, der træffes i forskningsprocessen. Her findes ingen nødvendighed, men heller ingen vilkårlighed. Valg er uomgængelige og har konsekvenser.

Luhmann har med stor konsekvens lagt afstand til de måder, der tænkes og praktiseres metode på inden for den empiriske sociologi (Luhmann 1997: 36). Som han udtrykker det, betragter sociologien primært sig selv som en empirisk videnskab, men forstår så termen ”empirisk” meget snævert som disciplinens egen indsamling og vurdering af data, altså som en fortolkning af en selvskabt realitet – som regel uden videre teoretiske refleksioner (Luhmann 1998: 5). I den (i øvrigt meget korte) metodiske forbemærkning til det samfundsteoretiske hovedværk ”Die Gesellschaft der Gesellschaft” (Luhmann 1997: 36-43) kritiserer Luhmann den empiriske sociologi for at fastholde en forskel mellem erkendelse og genstand (en subjekt-objekt dualisme) og for at forudsætte, at genstanden kan nås gennem erkendelse – ved hjælp af metodiske procedurer. Det kan, som han påpeger, ikke være udgangspunktet for et konstruktivistisk perspektiv.

Systemteorien er, jf. de paradigmer som Darmer og Nygaard præsenterer i kapitel 2 i denne bog, udtryk for en konstruktivisme, der opløser sondringen mellem subjekt og objekt og mellem iagttageren og det iagttagede. Det forudsættes, at iagttageren såvel som det iagttagede bliver til *i iagttagelsen*. Der er altså ikke tale om en socialkonstruktivisme, der henviser til et konstruerende subjekt, men om en operativ (subjektløs) konstruktivisme (jf. også Frankels kapitel), der henviser til, hvordan verden konstrueres i iagttagelser ved hjælp af bestemte forskelle. Med dette udgangspunkt kan metodens funktion ikke alene bestå i at sikre, at man beskriver virkeligheden rigtigt, for det vil som udgangspunkt forudsætte, at der er en forskel mellem erkendelse og genstand, som kan minimeres eller elimineres gennem metode. Den systemteoretiske pointe er, at hvad der overhovedet kan fremtræde som genstand er bestemt af iagttagelsens og dermed erkendelsens form. Hermed opløses skellet mellem teori og empiri. Der er ikke længere behov for metode i konventionel forstand. Metodens funktion bliver mere generelt at eksplicitere de teoretiske præmisser for iagttagelse (for et eksempel på dette: se Jönhill 1997). Luhmann mener

således også, at der er behov for teorier, som kan desavouere eller dekonstruere forskningens konventionelle metodiske rammer³ (Luhmann 1997: 41).

Luhmanns systemteori er som nævnt en universel teori, hvilket vil sige, at den fordrer at behandle ”*alt* det sociale og ikke kun udsnit” (Luhmann 2000a: 31). Hans udgangspunkt er, at det moderne, funktionelt differentierede, højkomplekse eller hyperkomplekse samfund kalder på teorier, som i sig selv er i stand til at håndtere store mængder af kompleksitet (og som ikke går på kompromis med kompleksiteten ved at lade sig afgrænse til kun at beskæftige sig med bestemte dele af den). Det er klart, at en teori, som udvikles med et sådant mål af kompleksitetshåndtering for øje, må bevæge sig på et usædvanligt abstraktionsniveau. Som Luhmann på klassisk vis formulerer sit forehavende i ”Sociale systemer”: ”Flyveturen må finde sted over skyerne, og man må regne med et temmelig lukket skydække. Man må forlade sig på sine egne instrumenter. Lejlighedsvis er et kig ned gennem skyerne muligt ...”, men ingen skal blive offer for den illusion, at de få holdepunkter, som sådanne kig kan give, skulle være tilstrækkelige til at styre flyvningen (ibid.: 34). For Luhmann er det afgørende, at videnskaben og særligt sociologien ikke indskrænker sig til at ”kopiere, imitere, genspejle, repræsentere” (ibid.). Det er, som han udtrykker det, vigtigt, at sociologien ikke lader sig ”dupere af virkeligheden” (ibid.). Overført til empirisk analyse må det hedde, at det er vigtigt, at systemteoretikere ikke lader sig dupere af konventionelle metodekrav.

Empirisk analyse kan naturligvis være mange ting. Luhmann, der med sit universelle sociologiske blik må betragte hele samfundet som sit empiriske genstandsfelt, beskæftiger sig i sine egne værker med empiriske emner og problemstillinger, der kan matche systemteoriens høje abstraktionsniveau. Det er først og fremmest store og generelle spørgsmål om samfundets system- og differentieringsformer, funktionssystemers måder at differentiere sig på, tilblivelsen og udviklingen af samfundsmæssige semantikker og sociologiske og filosofiske begrebers konstitution, som optager ham. Metoden er tekstbaseret og virker ofte i lige så høj grad beslægtet med begrebshistorie eller idéhistorie som med klassisk sociologi. Luhmann er, når han beskæftiger sig med bestemte empiriske emner, i dialog med sin egen teori og med, hvad der tidligere er skrevet om det givne emne. Han producerer tekst på grundlag af egne og andres tekster. Når han beskæftiger sig med kærlighed, er det kærlighedsromaners fremstilling af

---

³ Det er en tanke, som særligt forbindes med den franske socialfilosofiske tradition, hvor navne som Bourdieu, Deleuze, Derrida og Foucault har sat fokus på den traditionelle metodetænkningens begrænsninger. Faktisk finder man i Bourdieus opgør med sociologiens ”metodologiske fetichisme” klarere og mere prægnante formuleringer af, hvad der er på spil (jf. Bourdieu og Wacquant 1992; Bourdieu, Chamboredon og Passeron 1991, særligt del 2). Bourdieu peger på tendensen til, at metodiske refleksioner bliver adskilt fra deres praktiske anvendelse i det videnskabelige arbejde og bliver kultiveret for deres egen skyld. Problemet med denne adskillelse er, at den ofte fører til, at den teoretiske konstruktion af analysegenstanden bliver reduceret til teknisk manipulation af empiriske indikatorer og observationer (Wacquant 1992: 28). Luhmann og Bourdieu er fælles om at betone vigtigheden af det arbejde, som ligger i *den teoretiske konstruktion* af analysegenstanden, lige som de er fælles om at påpege, at samfundsvidenskabelig

romantik, som gøres til genstand (Luhmann 1986). Når han skriver om organisationer (Luhmann 1988, 1993, 2000b), er det som regel organisationsteoriens fremstilling af organisationer, der gøres til genstand for systemteoretisk reformulering eller korrektion.

Luhmann tager med sit sociologiske oplysningsprojekt sigte på at nå frem til en bedre, rigere, mere nuanceret teoretisk beskrivelse og forståelse af bestemte samfundsforhold. I sidste ende er målet at bidrage til at forbedre samfundets selvbeskrivelse og dermed selvforståelse. Hans empiri er andre beskrivelser og analyser af samfundet. Metoden består i at redegøre for systemteoriens grundlæggende antagelser, og de præmisser teorien sætter for iagttagelse, forståelse og begrebsliggørelse. Dette med henblik på at kunne påpege traditionelle samfundsforståelsers blindheder og vise vej til en alternativ, mere teoretisk produktiv måde at anskue og forstå tingene på.

Luhmanns afvisning af konventionel metode kan ikke forstås uafhængigt af hans forskningsarbejdes teoretiske præg. Det er klart, at en forsker, der producerer sociologisk teori, løber ind i nogle andre metodeproblemer, end den forsker, som arbejder mere empirisk. På det teoretiske plan fortæller Luhmann os, at samfundet består af kommunikation, at det kun er kommunikation, der kan kommunikere, og at individer/personer er omverden for kommunikation. Handling såvel som handlende subjekter (og deres subjektivitet) skal forstås som produkter af kommunikation. Ydermere kan systemteoretikere ikke forklare det sociale med udgangspunkt i subjektets intentionalitet, lige som de ikke uden videre kan tage en normativ interesse på sig, hengive sig til moraliseringen eller formulere samfunds*kritik* i konventionel forstand. De er som udgangspunkt henvist til at operere på et deskriptivt-analytisk – distanceret og registrerende – anden ordens niveau. På det teoretiske plan er den konsekvente decentrering af subjektet og tilsidesættelsen af muligheden for moralsk og kritisk stillingtagen udtryk for en forfriskende radikalitet. Men i en empirisk sammenhæng er spørgsmål om, hvordan kommunikation helt konkret kan studeres, og hvilke rammer systemteorien sætter for at gøre iagttagelser til genstand for iagttagelser, stærkt underbelyste. Som jeg efterfølgende vender tilbage til (se afsnit 3), undgår systemteoretikere i praksis irriterende og ubelejlige spørgsmål om metode på en relativt ukompliceret måde, der minder meget om Luhmanns egen arbejdsmetode, og som hedder: tekstbaserede empiriske analyser. Kommunikation sættes lig med skriftlig kommunikation. Iagttageren iagttagelse og tolker tekster, som bygger på eller forholder sig til andre tekster.

Luhmann var ikke selv blind for, at der kan være visse problemer forbundet med at anvende hans teori i empiriske analyser. I en interview-tekst er han inde på de problemer, som

---

forskning på samme tid nødvendigvis både er teoretisk og empirisk, og at det ene i sidste ende ikke kan adskilles fra

teoriens kompleksitet giver i forhold til dens anvendelse. Selv når kompleksiteten reduceres behørigt, er der en tendens til, at teksten bliver for vanskelig, kompliceret og tillige langtrukken. Der skal redegøres for for meget teori, før man kan komme i gang med selve analysen. Med en vanlig spidsformulering konstaterer han: "Die Theorie is fast zu komplex für anwendungen" (Luhmann i Maresch 1993). Det lyder mere radikalt, end det er. Han siger kun, at systemteorien som sådan med al dens kompleksitet ikke er anvendelig som andet end teori. Udfordringen ved at anvende teorien (til andet end teoretisk refleksion) består netop i at finde produktive måder at reducere kompleksiteten på. Det er her, Åkerstrøms analysestrategiske tilgang byder sig til. Den udgør omdrejningspunktet for kapitlets resterende afsnit.

3. Systemteori som analysestrategi

Åkerstrøms bidrag, som trækker systemteorien i retning af diskursanalyse (jf. også Bredsdorff 2002), er vigtigt, fordi det repræsenterer en paradigmatiske tilgang til systemteorien, som betoner anvendelsesmuligheder og omsættelighed frem for teoretisk refleksion. Den Luhmann-inspirerede forskning er generelt meget teoretisk præget og meget lidt anvendelsesorienteret. Åkerstrøm søger at bryde med denne tendens.

Åkerstrøm er som nævnt den eneste, der p.t. har taget den opgave på sig at formulere en generel og programmatisk systemteoretisk tilgang til empirisk analyse. Faktisk udgør Thyssens (1993, 1995, 1997, 2000) meget lidt metodeorienterede anvendelser af Luhmanns teori langt mere typiske eksempler på en systemteoretisk tilgang til empiri. Hvis man som Luhmann mener, at metode er et produkt af teoriformulering og -anvendelse, snarere end noget der kommer før den teoretiske iagttagelse, er det strengt taget også et paradoksalt forehavende at skrive tekster om metode, da sådanne tekster, hvis de skal være generaliserbare, i hvert fald i et vist omfang må være løsrevet fra en konkret, empirisk orienteret forskningspraksis. Åkerstrøm taler imod adskillelse af metodebetragtninger og praktisk forskning, men hans bog er i sig selv nødvendigvis udtryk for en sådan adskillelse.⁴ Det skal ikke forstås som en kritik, men blot som en konstatering af, at man, når man gør det generelle spørgsmål om teorianvendelse til genstand, ikke kommer uden om dette adskillelsens skisma – heller ikke ved at tale om analysestrategi i stedet for metode.

---

det andet.

⁴ Åkerstrøm redegør ganske vist for sin egen vej ind i den analysestrategiske problematik med henvisning til egne empiriske analyser (Andersen 1999: 22-27), men det ændrer ikke ved adskillelsen mellem program og udførelse, når han generaliserer sin tilgang. Jf. den efterfølgende diskussion af forholdet mellem metoderegler og analysestrategi skal det i øvrigt bemærkes, at Åkerstrøm i redegørelsen for sin vej til analysestrategien ikke beskriver et gradvist skift eller en overgang fra at tænke metode til at tænke strategi, men snarere pointerer, at han hele tiden har arbejdet analysestrategisk, og så har set et behov for at ekspliciter, generalisere, formalisere sin tilgang. Derfor bidrager denne redegørelse heller ikke nævneværdigt til at klargøre *forskellen mellem* metode og analysestrategi.

Når man, som Åkerstrøm, formulerer et generelt bud på en samfundsvidenskabelig metode, der ikke er funktionelt specialiseret, men i princippet kan anvendes i alle mulige forskningssammenhænge, er der uundgåeligt nærmest ubegrænsede anknætningsmuligheder. Det er umuligt at tage højde for alle mulige tolkninger, modargumenter og alternative positioner. Min læsning er, som det fremgik af indledningen, præget af organisationsteori med en erhvervsøkonomisk betoning, hvor Åkerstrøms egen faglighed er præget af institutionel historie og diskursanalyse, offentlig forvaltning og politisk teori. De efterfølgende refleksioner skal læses i lyset af disse faglige forskelligheder. Åkerstrøm indskrives som udgangspunkt den analysestrategiske tilgang i en anden faglig kontekst, end jeg indlæser den i. Det har som konsekvens, at dette kapitel først og fremmest fordrer at være relevant og vedkommende for den læser, der vil anvende systemteorien til at analysere organisationer og organisering.

Ved at insistere på betegnelsen ”analysestrategi” til forskel fra ”metode” lever Åkerstrøm i høj grad op til devisen om, at systemteoretikere ikke bør lade sig dupere af konventionelle metodekrav (jf. afsnit 2). Hans tilgang kan da heller ikke beskyldes for at være hverken konventionel eller ukontroversiel. Jeg vil i det følgende diskutere og dekonstruere/tilbyde en alternativ fortolkning af en række forskelle eller distinktioner, der er centrale i hans tekst, og som er afgørende for en forståelse af, hvordan det analysestrategiske perspektiv placerer sig i opposition til gængs metode. I dette afsnit diskuteres distinktionerne *metoderegler/analysestrategi*, *første ordens iagttagelse/anden ordens iagttagelse*, og *ontologisering/de-ontologisering*, mens der i næste afsnit ses på forholdet mellem *kommunikation* og *iagttagelse*.

*Metoderegler/analysestrategi*⁵

Analysestrategi bliver for Åkerstrøm et epistemologisk og konstruktivistisk formuleret begreb for, hvordan forskeren konstruerer andres iagttagelser som genstand for egne iagttagelser med henblik på at problematisere selvfølgheder og opnå ”en erkendelse, der er kritisk anderledes end den allerede givne meningsfuldhed” (Andersen 1999: 15). Hvor Luhmanns metodiske ’fjendebillede’ er den empiriske sociologi, forbinder Åkerstrøm metode med en ”ontologisk orienteret videnskabsteori”, der har det med hurtigt at gå fra at beskæftige sig med principielle spørgsmål om sandhed, objektivitet og videnskabelighed til at fokusere på metodisk procedure, hvorved den lægger mere grundlæggende spørgsmål om genstandens konstitution døde (ibid.: 13, jf. også diskussionen i afsnit 2). Hvor Åkerstrøm lægger vægt på, at analysestrategi ikke kan reduceres til metoderegler (ibid.: 14), vil jeg argumentere for, at forskellen mellem ”regler” og

---

⁵ Det skal, jf. den efterfølgende diskussion, retfærdigvis nævnes, at Åkerstrøm selv gør det klart, at den forskydning fra metode til analysestrategi, som han søger at beskrive, rejser en lang række af videnskabsteoretiske problemer, som endnu hverken er formuleret eller besvaret tilfredsstillende (Andersen 1999: 15).

”strategi” ikke er så markant endda, når man kigger nærmere efter, samt for, at det er mere meningsfuldt og mere frugtbart at betragte analysestrategi og metode som komplementære størrelser end som modsætninger.

Den analysestrategiske tilgang betoner vigtigheden af det arbejde, som ligger i *den teoretiske konstruktion* af analysegenstanden. Den grundlæggende indsigt er, at metode ikke kan reduceres til et udvendigt og rutinepræget teknisk forhold, som a priori kan sikre videnskabelige udsigelsers rigtighed, men skal betragtes som en integreret del af forskningsprocessen, der samtidigt virker begrænsende og skabende (jf. Luhmann 1997: 43). Men som nævnt kommer heller ikke den analysestrategiske tilgang uden om adskillelsens skisma: den angiver, a priori, retningslinier, der så efterfølgende kan virke vejledende eller styrende for forskningsarbejde. Og det er ikke indlysende, hvad der gør disse retningslinier forskellige fra regler. Der synes blot at være tale om en anden form for regler – anden ordens regler, om man vil (jf. det følgende underafsnit). Ikke regler for, hvordan man ’realitetssikrer’ empiri, men regler for hvordan man konstruerer analysegenstanden. Udover at formulere minimums*krav*, som systemteoretiske analyser må kunne leve op til⁶, sonderer Åkerstrøm mellem fem centrale ledeforskelle for iagttagelse af anden orden, som han udmønter i fem former for systemteoretisk analysestrategi: *formanalyse*, *systemanalyse*, *differentieringsanalyse*, *form/medie analyse* samt *semantisk analyse* (Andersen 1999: 127-145). Den analysestrategiske tanke er, at enhver systemteoretisk analyse kan (skal kunne) passes ind under én af disse former eller en kombination af dem. I begge tilfælde (minimumskrav og analyseformer) er der tale om regelsæt, som definerer nogle rammer for, hvad systemteoretisk analysestrategi kan være.

Man kan argumentere for, at de retningslinier, som Åkerstrøm formulerer, er mere åbne, dynamiske, fleksible og i den forstand mindre regelagtige end konventionelle metodeforskrifter. Og man kan argumentere for, at der blot er tale om en anden form for regler, og at det så må vise sig i konkrete forskningsprojekter, om de strategiske fordringer holder stik. Hvordan man end vender og drejer det, synes analysestrategi i Åkerstrøms formulering bedre at kunne komplementere end decideret erstatte metode. Hvis analysestrategi skal kunne udgøre et fuldgældigt alternativ til metode, er der behov for større epistemologisk grundighed, herunder en mere gennemført positionering. Desuden kan der være behov for at gøre indrømmelser i forhold til konventionel metode.

Som Bredsdorff (2002: 118-119) påpeger, er den analysestrategiske tilgang udtryk for en praktisk og pragmatisk metodekritik møntet på den positivistiske samfundsvidenskab snarere end

---

⁶ Det handler om at redegøre for, begrunde og konditionere valget af *led forskel*, samt om at ”udpege, begrunde og redegøre for implikationerne af det præcise *iagttagelsepunkt*” (Andersen 1999: 115-117). Kort fortalt indebærer disse

en grundlagskritik af positivismens erkendelsesteoretiske udgangspunkt. Åkerström gör ikke meget ud af at positionere den analysestrategiske tilgang i forhold til metode – hverken på det epistemologiske eller på det mere anvendelsesorienterede plan. Eksempelvis nævner han, at der er metodiske spørgsmål, som mister relevans i et analysestrategisk perspektiv (Andersen 1999: 14), men uden at præcisere hvilke. Det synes rimeligt at antage, at metodiske spørgsmål om præmisser for at bevise, begrunde eller dokumentere almene lovmæssigheder og kausale sammenhænge, samt krav om efterprøvelighed og sammenlignelighed må betragtes som mindre relevante ud fra et analysestrategisk perspektiv. Spørgsmålet er, om også metodiske refleksioner vedrørende det empiriske datamateriale beskaffenhed – herunder betragtninger vedrørende kvalitative og kvantitative, skriftlige og mundtlige, primære og sekundære kilders status og udsigelseskraft – og kildekritiske spørgsmål vedrørende reliabilitet og validitet mister relevans. Det kan man forledes til at tro, når Åkerström skriver, at det alene er analysestrategien, som bestemmer, hvad en kilde er (ibid.: 184), og at kildekritik blot er et spørgsmål om at specificere reglerne for iagttagelse (ibid.: 185). I stedet for metodisk grundighed i traditionel forstand, må der analysestrategisk selvdisciplinering til, skriver Åkerström (ibid.:14-15). Men det kan virke som om selvdisciplineringens betydning bliver overbetonet på bekostning af almene samfundsvidenskabelige dyder. Med Bredsdorffs ord betyder disse programerklæringer, at hele metodediskussionen om kildens status trylles væk; forskerens blik kommer suverænt – uden at der åbnes op for kritik – til at afgøre, hvilke kilder der skal fortælle hvad og på hvilke præmisser. I yderste konsekvens umuliggør denne selvimmuniserende tilgang dialog med andre forskere om kildematerialets relevans, da forskeren gives absolution til at undlade at fremlægge og forholde sig til mangler og usikkerheder ved sin analyse (Bredsdorff 2002: 125, 123). Kriterierne for vurdering af analysens værdi og videnskabelighed bliver selvreferentielle i en sådan grad, at det bliver vanskeligt at fremføre kritik. Sammenhænge kan konstrueres lidt efter behag, da der som udgangspunkt ikke er noget, man behøver at tage for givet. Teksten bliver løsrevet fra dens kontekst, og det bliver muligt at fortælle historieløse og uforpligtende fortællinger (ibid.: 135). Spørgsmålet er dog, om man i længden både kan påkalde sig diskursanalysens humanistiske fortolkningsfrihed og (samfunds)videnskabelighed. Om systemteoretikere, der arbejder empirisk, ikke er nødt til at gøre indrømmelser i forhold til konventionel metode.

Et andet spørgsmål er, hvilken status distinktionen metoderegler/analysestrategi har i forhold til konkrete teorier og perspektiver. Hvad er det analysestrategiske perspektivs betingelser for inklusion (og dermed eksklusion)? Er der kun adgang for teoretiske perspektiver, som uden videre kan indplaceres i en diskursanalytisk/diskursteoretisk referenceramme, eller kan man

---

minimumskrav, at det – helst i form af binære forskelle – skal præciseres, hvad der tales om, hvorfor, hvordan og i

forestille sig, at det afgørende ikke så meget er en teoris indhold, som måden den anvendes på, og at den analysestrategiske tilgang dermed kan være langt mere åben (se diskussionen i det efterfølgende underafsnit og i afsnit 5)? I begge tilfælde er der behov for, at analysestrategier forholder sig mere nuanceret til alternative måder at betragte verden på; for de mest nærliggende alternativer inden for eksempelvis organisationsforskningen kan ikke bare udgrænses og afskrives som udtryk for ureflekteret positivisme eller realisme. Diskussionen af forskellen mellem første og anden ordens iagttagelse vil bidrage til at uddybe denne pointe.

Første ordens iagttagelse/anden ordens iagttagelse

Det særlige ved systemteorien er, at den opererer på et anden ordens niveau. Det er en teori om anden ordens iagttagelse. Iagttagelse skal her forstås som en forskelssættende operation, der markerer én side af en forskel til forskel fra en anden (når man omtaler en person som en ven, kan det betragtes som en markering af den ene side af en forskel, der kan være ven/fjende, ven/bekendt etc.). Enheden i forskellen kaldes iagttagelsens form og markerer iagttagelsens blinde plet (hvis man iagttager verden ved hjælp af distinktionen ven/fjende bliver man blind for spørgsmålet om selve distinktionens/formens meningsfuldhed; den forudsættes, og man vil betragte enhver, man møder, som ven eller fjende). Hvor en første ordens iagttager iagttager verden ved hjælp af en forskel, iagttager en anden ordens iagttager hvordan verden iagttages ved hjælp af bestemte forskelle. Spørgsmålet er så, hvilken metodisk forskel denne forskel gør.

Det er hos Luhmann, man finder den klareste formulerede teori om anden ordens iagttagelse, men som Luhmann pointerer, og som Åkerstrøm også nævner (Andersen 1999: 111), er en anden ordens iagttagelse samtidig også altid en første ordens iagttagelse, da den må markere de iagttagelser, den iagttager, inden for rammen af en forskel. Forskellen mellem første og anden orden er med andre ord ikke så markant, som den umiddelbart kan virke. Det samme gælder den parallelle sontring mellem at stille hvad-spørgsmål og at stille hvordan-spørgsmål. Fokuseringen på, *hvordan iagttagere iagttager*, til forskel fra *hvad der er*, indebærer ikke et radikalt epistemologisk brud, men blot en særlig måde at definere analysegenstanden på. Iagttagelsens *hvordan* bliver den systemteoretiske analyses *hvad* (jf. Fuchs 1996).⁷ Der er, som jeg vender tilbage til i næste underafsnit, ikke nogen afgørende epistemologisk forskel mellem at iagttage hvad personer gør, og hvad der står i bestemte tekster. Den systemteoretiske analyses *hvordan* er med andre ord et

---

hvilken sammenhæng.

⁷ Fuchs præcise formulering er som følger: "Instead of objects or events in the world, one observes observations, but this does not really change the scenario of observation at all, because these observations must be conceived of as things or events in the world as well. If we switch from "what" to "how" issues, then this "how" becomes our "what". That is, there is no profound epistemological difference between observing some object or event, and observing that observation" (Fuchs 1996: 322-23).

reformuleret *hvad*. En empirisk analyse kan slet ikke undgå at definere et hvad. ”For en anden ordens iagttagelse findes der ingen kendsgerninger”, skriver Luhmann (oversat fra Luhmann 1996: 259), men det er mere præcist at sige, at de eneste kendsgerninger, den systemteoretiske andenordens iagttagelse opererer med, er iagttagelser – der per definition er selvreferentielle operationer, men ikke af den grund, jf. den efterfølgende diskussion, er mindre ontologiske end andre udtryk for socialitet.

Der er ikke tale om, at anden ordens iagttagelsen markerer et højere erkendelsesniveau. Og der er ikke tale om, at anden ordens niveauet repræsenterer en ’renere’, mere forudsætningsløs analyseform: anden ordens iagttagelsen er, som alle andre iagttagelser, henvist til at sætte en bestemt forskel som ramme for sine iagttagelser (af andres iagttagelser). Faktisk giver det god mening at sige, at den systemteoretiske iagttagelse konsekvent opererer på et ’halvanden ordens niveau’, der er sammensat af elementer af såvel første som anden ordens iagttagelse. Afgørende er det, at systemteoretikere langt fra er ene om at operere på dette niveau. Det er generelt kendetegnende for samfundsvidenskabelig forskning, at den oscillerer mellem første og anden orden.

Hos Åkerstrøm synes det underforstået, at gængse teorier, der ikke opererer på et diskursivt anden ordens niveau, er udtryk for iagttagelser af første orden, og at de, som følge af deres lavere refleksionsniveau, er inkommensurable med en analysestrategisk tankegang. Hvis det er budskabet, er det meget begrænsende for den analysestrategiske tilganges anvendelses- og udvidelsesmuligheder. At andre teoretiske perspektiver ikke benytter den samme konsekvente sondring mellem første og anden ordens iagttagelse er ikke ensbetydende med, at de per definition opererer på et ureflekteret første ordens niveau og fordrer at kunne beskrive verden, ’som den er’. Om end der stadig findes eksempler på naiv realisme inden for samfundsvidenskaberne, er det for nemt for systemteoretikere alene eller primært at positionere sig i forhold til en sådan forståelse. Og det er ikke videre relevant; for de teoretiske positioner, der kan betragtes som reelle alternativer og konkurrenter til en systemteoretisk forståelse, eksempelvis neoinstitutionel teori, bygger ikke på en naiv forestilling om, at metodiske procedurer uden videre kan sikre verdens iagttagelighed. Udgangspunktet er her snarere, at det er dårlig *metode* at tage de iagttagelser, som kan produceres ved hjælp af bestemte teorier, for at være verden, slet og ret.

Luhmann er selv inde på, at anden ordens perspektivet i høj grad er knyttet til forskellige former for tekstfortolkning.⁸ I et bredere perspektiv kan der peges på i hvert fald to begreber, som i en empirisk sammenhæng i høj grad er funktionelt ækvivalente med et systemteoretisk

---

⁸ Som han skriver: ”The main preoccupation of intellectuals is no longer wisdom, nor prudence, nor reason, but second-order descriptions. They describe *how* others describe what others describe. This may amount to the loose

begreb om anden ordens iagttagelse. Det er begrebet om *refleksivitet* (Bourdieu og Wacquant 1992, Bauman 1987) og begrebet om *den dobbelte hermeneutik* (Giddens 1976 og 1984, Bauman 1978). Refleksivitet er udtryk for forskerens bevidsthed om begrebers og forståelsesrammers styrker og svagheder, muligheder og begrænsninger i forhold til iagttagelse og analyse af praksisfelter og -former, hvis kompleksitet ikke tilnærmelsesvis lader sig indfange af noget enkelt teoretisk perspektiv. Den dobbelte hermeneutik er udtryk for, at forskere altid står over for problemet med at få teoretiske begreber og modeller til at give mening i forhold til praksisfelter, hvis aktører forstår sig selv ud fra nogle helt andre begreber og modeller (eller mere systemteoretisk formuleret: hvis selviagttagelser og selvbeskrivelser benytter sig af en anden logik, nogle andre begreber og forskelle end dem, som den videnskabelige iagttagelse lægger til grund for sine iagttagelser). Det kræver et oversættelsesarbejde, hvor man forholder sig til og respekterer forskelle mellem forskellige iagttagelses- og forståelsesformer – mellem teori og praksis. Ellers gør man vold på sin empiri, sin teori eller begge dele. Den grundlæggende indsigt er, at samfundsvidenskab er fortolkningsvidenskab med et aktivt deltagende snarere end passivt objekt. Det, der skiller fårene fra bukkene i denne sammenhæng, er ikke evnen til på en bestemt (system)teoretisk måde at sondre mellem første og anden ordens iagttagelse, men evnen til at operere på halvanden ordens niveauet, hvor man både er bevidst om de teoretiske præmisser, man selv sætter for iagttagelse, og forholdet mellem disse præmisser og den (eller de) selvforståelse(r), der præger det empiriske genstandsfelt. Systemteorien har ikke monopol på bevidstheden om, at teoretiske begreber er redskaber til at beskrive og analysere systemer, som allerede virker og beskriver sig selv uden teoriens hjælp. Derfor er det problematisk, hvis andre teorier og perspektiver over én kam bliver afskrevet som udtryk for ureflekteret første ordens iagttagelse.

Ontologisering/de-ontologisering⁹

I forlængelse heraf må vi se nærmere på, hvordan det skal forstås, når systemteoretikere fordrer at arbejde epistemologisk snarere end ontologisk. Hos Åkerstrøm formuleres det sådan, at der ”arbejdes med en tom ontologi. Genstanden forudsættes ikke” (Andersen 1999: 14). Åkerstrøm sonderer mellem metodens ontologiserende blik og analysestrategiens de-ontologiserende blik. Budskabet er, at der i stedet for *væren* skal fokuseres på *tilblivelse*, og i stedet for hvad- skal fokuseres på hvordan-spørgsmål (ibid.: 12, og jf. også diskussionen om forskellen mellem første og anden ordens iagttagelse). Den systemteoretiske analysestrateg vil hellere spørge *til* end spørge

---

talk of French writers or to the dreadful rigor of analytic philosophers. Second-order description, however, seems to be a general characteristic of a specialization concerned with the interpretation of texts” (Luhmann 1995: 45).

fra bestemte kategorier. Det gælder om at undgå at foregribe genstanden. Empirifølsomhed forbindes således med forudsætningsløshed. Det er et ideal, som kendes fra grounded theory, men som kan virke paradoksalt i denne sammenhæng, da den systemteoretiske iagttagelse som udgangspunkt er alt andet end forudsætningsløs og netop betoner, at enhver empirisk iagttagelse benytter sig af teori (jf. afsnit 2). Systemteoretikeren må blandt andet forudsætte, at samfundet består af kommunikation og er funktionelt differentieret, at organisationer er beslutningssystemer, og at genstanden for den systemteoretiske iagttagelse er iagttagelser (og ikke alt mulig andet), som benytter sig af binære forskelle. Systemteoretisk betragtet kan realiteten kun træde frem i iagttagelsens form på et anden ordens niveau.

Idealet om forudsætningsløshed muliggøres af, at Åkerstrøm tager udgangspunkt i den formanalytiske, iagttagelsesteoretiske Luhmann snarere end i Luhmanns sociologiske systemteori. Hvor iagttagelsesteorien er en teori om, hvordan iagttagelser virker som forskelssættende operationer, udgør den sociologiske systemteori et vidtforgrenet netværk af begreber, der, jf. fordringen om universalitet, skal muliggøre beskrivelse og analyse af alle former for sociale systemer og socialitet. Det iagttagelsesteoretiske udgangspunkt muliggør, at Åkerstrøm kan omsætte den systemteoretiske forståelse til iagttagelses*analytik* (hvor ”analytik” betegner et teoretisk blik, der ikke forudsætter en teori om de fænomener, som iagttages, og i den forstand er mindre tyngt af forudsætninger og mindre foregribende). Resultatet er en form for systemteoretisk minimalisme, der udmærker sig ved at levere en operationel løsning på problemet med teoriens høje kompleksitet i forhold til anvendelse. Det specielle ved manøvreren er (jf. oven for), at den resulterer i, at systemteorien samtidigt afsværges og forudsættes. Min pointe er, at valget reelt ikke står mellem at foregribe genstanden eller lade være, men om hvilken form for foregribelse, der skal være tale om.

Lad os se på, hvad der sker, når analysestrategen går fra det teoretiske og programmatisk niveau til forskningens praktiske niveau. Hvordan indløses fordringen om de-ontologisering? Hvordan gribes genstanden trods dens tilsyneladende flygtighed? Hvordan studeres tilblivelse? Svaret er, som tidligere nævnt, ikke så kompliceret og flygtigt endda: det sker som regel gennem diskursanalytiske fortolkninger af skriftlige tekster. Både Åkerstrøm og Frankel (i denne bog) betoner, at den systemteoretiske analyse arbejder med en særligt flygtig genstand. Men er tekster særligt flygtige? En tekst *findes* som udgangspunkt sort på hvidt, den forgår ikke uden videre, man kan vende tilbage til den igen og igen og læse og fortolke den på nye måder, men som udgangspunkt er den en faktisk foreliggende kendsgerning (det samme gælder bandede/transskriberede interviews). Det er derfor relevant at spørge til, hvor de-

---

⁹ Jeg vil i modsætning til Åkerstrøm fastholde en bindestreg i betegnelsen de-ontologisering. Betydningen af

ontologiserende eller anti-essensialistiske tekstbaserede analyser egentlig er, og om 'tekstens ontologi' er mindre ontologisk end "handlingens ontologi" (jf. Andersen 1999: 19-20). Det er spørgsmål, som ikke mindst bliver relevante at stille i en organisationsanalytisk sammenhæng.

Findes der mere konkrete, håndgribelige, ontologiske udtryk for organisationer end deres tekster, deres skriftlige måder at beskrive, fremstille og dokumentere sig selv på, deres ringbind og arkiver? Det er en smagssag, om det er mere moderne eller mere interessant at beskæftige sig med sprog og kommunikation og analysere tekster frem for andre udtryk for organisering. På mange måder er diskursive analyser af tekster nemmere at have med at gøre. Tekster er medgørlige, de svarer ikke igen, og de er ofte nemmere at få adgang til og holde styr på end respondenter i interviewundersøgelser. Tekster er åbne for fortolkning, men skifter ikke mening, om end de hele tiden kan tilskrives nye betydninger gennem sammenstilling med andre tekster. Man kan udmærket læse organisationer, som man læser litteratur, men at det skulle være mindre ontologisk end at studere handling, kultur, konflikt, relationer, processer etc. er ikke indlysende. Sammenlignet med historisk materialisme og andre former for strukturalisme er det naturligvis mindre ontologiserende at læse og analysere tekster ud fra et poststrukturalistisk perspektiv, som Åkerstrøm lægger op til, men det ændrer ikke ved genstandens karakter af væren. Den indsigt, at teksten kun er udtryk for en iagttagelse og dermed *ikke er* organisationen er heller ikke ligefrem banebrydende. I Scheins kulturteori må organiseringsens skriftlige udtryk eksempelvis henregnes til kategorien "skueværdier" (Schein 1994). Hvilket indikerer, at man, når man analyserer organisationer gennem deres tekster, analyserer den officielle selvbeskrivelses og selv fremstillings semantiske historie uden nødvendigvis at have blik for denne histories relationer til og betydning for organiseringsens sociale praksis (som er i bevægelse, som udvikler sig, og som forståelsesmæssigt vanskeligt kan reduceres til læsning og tolkning af skriftlige tekster). Det er der som udgangspunkt ikke noget i vejen med. Enhver analyseform er kendetegnet ved sine specifikke iagttagelsesmuligheder og blindheder. Men igen: er denne tilgang mindre ontologiserende end konventionel organisationsanalyse?

Min pointe er, at modstillingen ontologisering/de-ontologisering er en problematisk sontring. Valget står ikke mellem at ontologisere eller lade være. Med mindre man tror på grounded theory og dens idealer om forudsætningsløshed, må man indse, at det ikke er muligt at undgå at foregribe genstanden. Åkerstrøm argumenterer for, at man kan holde sig på et epistemologisk niveau og undgå at ontologisere ved at betone, at den analysestrategiske konstruktion af genstanden ikke har nødvendighedens præg, men er udtryk for et aktivt, skabende konstruktionsarbejde. Men at han i udfoldelsen af sit forskningsprogram gør meget ud

---

"deontologi" er optaget af den kantianske moralfilosofi.

af at eksplicitere en refleksiv indsigt, der efter Kuhn (1995) og Gadamer (2004) ofte stiltiende tages for givet inden for samfundsvidenskaberne, gør vel at mærke ikke de iagttagelser, han efterfølgende kan producere, mindre ontologiserende. De-ontologiseringen er knyttet til analysestrategiens epistemologiske præmisser snarere end dens output. At konstruere genstanden – og at iagttage – er at ontologisere. Det giver således ikke mening for en forsker at påstå, at den måde, han iagttager på, ikke er meningsfuld, og at det, som han finder frem til i sine analyser, ikke er tilfældet. Forskeren beskriver ikke verden, som den er, men som den kan iagttages. Og ved at give den form, ontologiserer han den. Bevidstheden om, at den sandhed, forskeren finder frem til, ikke er den eneste mulige, fører ikke til en radikal afvisning af ontologi, men snarere til en refleksiv, epistemologisk informeret forståelse af ontologi. Forskerens valg står mellem forskellige måder at ontologisere på, og et krav, der kan stilles til alle teorier og metoder, er, at de gør det klart, hvordan de konstruerer genstanden. Herunder at de gør det klart, hvad enheden eller niveauet for deres iagttagelser er.

4. Analysegenstandens væren – mellem kommunikation og iagttagelse

Hvad angår dette sidste punkt, synes systemteorien at have særlige fordele med sin konsekvente betoning af behovet for begrebslig grundighed og klarhed. Men som jeg allerede har været inde på, kan teoretisk grundighed ikke sættes lig med metodisk grundighed i denne sammenhæng. Vi må endnu engang kaste blikket på spørgsmålet om konstruktionen af analysegenstanden. Det er fremgået, at den systemteoretiske analyse sætter iagttagelse som genstand, og der er blevet sat spørgsmålstejn ved denne genstands de-ontologiske status. Lad os nu se på det teoretiske belæg for, at systemteorien opererer med en særligt tilblivende og flygtig analysegenstand. Lad os se på forholdet mellem kommunikation og iagttagelse.

Der er en tendens til, at systemteoretikere sætter kommunikation lig med iagttagelse eller i hvert fald undlader at reflektere nærmere over forskellen. ”Al kommunikation er iagttagelse”, skriver Åkerstrøm (Andersen 1999: 127), men kommunikation er ikke det samme som iagttagelse.¹⁰ Kommunikation betegner et socialt *system*. Iagttagelse er en form for *operation*. Det er en væsentlig forskel. Hos Luhmann bliver kommunikation et dynamisk og interaktivt begreb for sociale systemers tilblivelse, uddifferentiering og reproduktion. Han definerer kommunikation

---

¹⁰ Det skal understreges, at Luhmann på trods af fordringer om begrebslig klarhed selv bidrager væsentligt til at mudre forståelsen af forholdet mellem kommunikation og iagttagelse. Det gør han blandt andet ved ikke at sondre klart mellem kommunikation som et produkt af social interaktion, der bliver til under den dobbelte kontingens’ betingelser, og skriftlig kommunikation, der som udgangspunkt blot er udtryk for iagttagelse. Ifølge systemteoriens grundlæggende kommunikationsforståelse bliver en tekst i princippet først til kommunikation, når den bliver læst. Som genstand for empirisk analyse er det afgørende ved skriftlig kommunikation dog ikke, hvordan den forstås (forståelsen er usynlig, jf. den efterfølgende diskussion), men at den markerer en forskel. Den må altså betragtes som et udtryk for iagttagelse.

som en syntese af tre selektioner: information, meddelelse og forståelse, hvorigennem sociale systemer (funktionssystemer, organisationer, interaktioner) skabes som selvreferentielle, autopoietisk lukkede systemer. Det er en definition, som rutinemæssigt bliver reproduceret i systemteoretiske analyser, uden at det nødvendigvis bliver klart, hvilke metodiske implikationer den har. Der er gode grunde til uklarheden. Luhmanns begreb om kommunikation virker som et grundbegreb og som en dynamisk motor i hans teori. Det er et begreb, som virker på de teoretiske grundantagelsers niveau, og som ikke egner sig til empirisk efterprøvelse eller operationalisering. Faktisk kan kommunikation slet ikke gøres til genstand for direkte iagttagelse, hvis man tager Luhmann på ordet. Kommunikation er – bemærkelsesværdigt nok – en hændelse, der ikke kan gribes og fastholdes, men som man alene kan slutte sig til indholdet af (Luhmann 2000a: 206). Informationens saglige indhold og meddelelsens form lader sig iagttage, men forståelsen er usynlig, og det er kommunikation som proces dermed også.¹¹ Det er en interessant teoretisk pointe, at socialiteten således unddrager sig direkte iagttagelse, men hvad kan man bruge denne radikalitet til, når den empiriske analyse kalder på konkretisering af præmisserne for iagttagelse?

Gode råd er dyre. Men løsningen er nær. Den hedder forenkling (eller omgåelse – man kan blot se bort fra problemet). Det er i stedet meddelelser, der må iagttages – som iagttagelser, som beskrivelser, som udsagn, som tekster. Afgørende er det, at den systemteoretiske analyses empiriske genstand ikke er kommunikation forstået som en dynamisk social proces, men isolerede iagttagelsesoperationer, der så kan anvendes til at reflektere over dynamiske sociale processer. Forestillingen om, at den systemteoretiske analyse opererer med en særligt dynamisk og flygtig genstand, som hele tiden er under tilblivelse, som er vanskelig at gribe og fastholde, og som derfor også har en særlig de-ontologisk status, er knyttet til en forståelse af kommunikation, som den iagttagelsesteoretiske tilgang har et udvendigt forhold til. Den systemteoretiske analyse kan ikke i en streng empirisk forstand begribe sit eget begreb om kommunikation og må derfor i stedet anvende en iagttagelsesteori, som er mindre dynamisk i den forstand, at en iagttagelse ifølge Luhmann ikke er socialt eller processuelt, men operationelt defineret (jf. afsnit 2). Dynamikken og flygtigheden er således mere en programmatisk konstruktion end et kendetegn

---

¹¹ Dette følger af, at Luhmann beskriver den tilstandsændring, som forståelse indebærer, som en bevidsthedstilstand, jf. følgende passage: ”Forståelsen er den tredje selektion, som afslutter kommunikationsakten. Man læser: Tobak, alkohol, smør, frosset kød osv. truer sundheden, og man er (som nogen, der kunne have vidst det og kunne have taget hensyn til det) en anden – om man tror det eller ej! Man kan ikke mere ignorere det, men blot tro på det eller lade være. Uanset hvad man beslutter, så fastlægger kommunikationen en tilstand hos modtageren, som ikke ville være til stede uden denne kommunikation, men som kun kan bestemmes af modtageren selv. Kommunikationsbegrebet drejer sig derfor ikke om antagelse eller forkastelse eller om yderligere reaktion” (Luhmann 2000a: 188). Ud fra denne formulering forudsætter kommunikation blot, at en modtager forstår det meddelte. Det forudsættes ikke, at denne forståelse kommunikeres. Forståelsen er usynlig, og dermed unddrager kommunikationsprocessen sig direkte iagttagelse.

ved den faktisk konstruerede analysegenstand. Analysestrategien trækker på en teori, som den har afsværget ved at definere sig selv som analytik (jf. også diskussionen om forholdet mellem de-ontologisering og ontologisering).

Med tanke på de mange ord om vigtigheden af den teoretiske konstruktion af genstanden, kan der være behov for en mere konsekvent afklaring af forholdet mellem kommunikation og iagttagelse, mellem system og operation i den analysestrategiske tilgang. Hvad er de sociale systemers empiriske status i forhold til en iagttagelsesteoretisk analyse, der kun kan slutte sig til deres væren (eller tilblivelse), men som ikke kan nå dem direkte – heller ikke gennem sin empiri?

5. Systemteori og andre teorier – i anvendelsesøjemed

De foregående diskussioner har med deres dekonstruktive præg haft til hensigt at afmystificere den analysestrategiske tilgang til empirisk analyse. I stedet for at understøtte en ekskluderende og lukket måde at tænke analysestrategi på, har jeg søgt at vise, at den radikalitet og eksklusivitet som denne tilgang påkalder sig, måske ikke er så radikal og eksklusiv endda. Det er en fortolkning, som lægger op til sammentænkning og tilnærmelse i forhold til andre teorier, perspektiver og metoder snarere end selvtilstrækkelig isolation. Spørgsmålet er så naturligvis, hvor rummelig den analysestrategiske tilgang kan være. Om man er nødt til at bevæge sig uden for det analysestrategiske domæne, hvis man vil arbejde med systemteori på en anden måde, end den som Åkerstrøm beskriver, eller om den analysestrategiske tilgang er åben for udvidelser.

Et væsentligt spørgsmål er, om systemteoretikere ser andre opgaver for sig selv, end den som Åkerstrøm skitserer (og som jeg også var inde på i indledningen): at være et modtræk til samfundsvidenskabernes differentiering i funktionelt specialiserede deldiscipliner (Andersen 1999: 11), og at være det sted, den iagttagelsesposition hvorfra der kan spørges konstitutivt til funktionsområders tilblivelse, kommunikative lukning, begrænsede refleksivitet og koblinger til/afkoblinger fra andre funktionsområder (ibid.: 12). Der kan afgjort være behov for at gøre op med dogmer og vaneforestillinger ved at spørge til fremkomsten af kategorier, problemer, problematikker, argumenter, temaer og interesser inden for forskellige felter (ibid.), men det er ikke den eneste form for spørgen, som systemteorien kan åbne op for. Den kan også virke som et refleksivt og konstruktivistisk korrektiv, der kan bidrage til at nuancere og komplementere forståelsen af funktionelt specialiserede forskningsemner, eksempelvis i organisationsanalyser. Men det forudsætter, at systemteoretikere ikke blot betragter sig selv som i opposition til mainstream i en sådan grad, at dialog nærmest er meningsløs.

Åkerstrøm sonderer mellem en monokontekstural og en polykontekstural verdensopfattelse (svarende til sondringen mellem første og anden ordens iagttagelse) (ibid.: 114) og pointerer, at en

anden ordens iagttagelse er kendetegnet ved at være bevidst om, at verden ikke beder om at blive iagttaget på en bestemt måde (ibid.: 152). Organisationsforskere lægger som regel vægt på, at rammerne for en analyse må designes, og at teori og metode må sammentænkes med udgangspunkt i den problematik, som behandles, og den sammenhæng, som problematikken optræder i. Det er ikke udtryk for et monokontekstualt verdenssyn, men for en pragmatisk opfattelse af, at midlerne må tilpasses målet. Hvad der derimod kan virke ensporet eller monokontekstualt (på trods af de mange anden ordens erklæringer) er en insisteren på, at det kun er konstitutive spørgsmål, som er værd at stille. Det er i sig selv kun én mulighed blandt mange. Om end denne måde at spørge på nok er multifacetteret, så virker den samtidigt begrænsende. Ifølge en sådan tilgang kan empirifølsomhed kun blive et spørgsmål om forudsætningsløshed; en uforpligtende vilje til distance og abstraktion og til ikke at tage noget for givet.

Er analysestrategier parate til at tage deres egen medicin? Til at lægge vægt på *hvordan* snarere end *hvad*, når der tales analysestrategi/metode. Kan man forestille sig, at det afgørende ikke så meget kan være, hvilke teorier og perspektiver, der arbejdes med, som hvordan de anvendes? Kan analysestrategi betegne en særligt reflektiv og konstruktivistisk metodologisk bevidsthed snarere end en allerede fastlagt erkendelsesinteresse, der handler om at stille konstitutive spørgsmål om tilblivelse? De færreste teorier kan leve op til kravet om at beskrive verden i termer af binære forskelle. Men spørgsmålet er også, hvad der er vundet ved at fastholde denne formalisme. Man kan også tænke iagttagelse i en bredere, mere heuristisk forstand og betragte teorier og perspektiver som iagttagelsesredskaber, der udsiger noget om verden og giver mening til verden på bestemte måder, ved hjælp af bestemte begreber, der er formuleret på bestemte måder. På denne måde kan Luhmanns veludviklede og konsekvente konstruktivisme anvendes som en reflektiv ramme for inddragelse af andre perspektiver snarere end som en begrundelse for udelukkelse. Systemteorien kan her bidrage med et skarpt og krævende blik for, hvordan teoretiske iagttagelser konstruerer analysegenstanden, hvilket kan modvirke tendenser til løsagtig begrebsanvendelse (jf. også Åkerstrøms anvisninger). Det ville måske kunne bidrage til at understøtte den systemteoretiske/analysestrategiske udsigelseskraft, hvilket der kan være behov for, da systemteoretikere som udgangspunkt har afgrænset sig fra at fremsætte normative udsagn og fra handlingsanvisninger, moralisme og kritik. I lyset af disse begrænsninger er der en risiko for, at analysestrategiens anvisninger fører til tomme analytiske operationer – iagttagelser, der scorer højt på præcision, men lavt på problematiseringsevne. Spørgsmålet er, hvad den systemteoretiske analysestrategi kan, når den ikke har længere historiske udviklingsforløb med tilhørende arkiver af tekst at forholde sig til, og når det er i forhold til en konkret social praksis,

den skal levere varen. Hvad kan systemteorien bidrage med i forhold til analyser af problemstillinger og emner, som er mere hverdagsagtige, konkrete, praksisnære, handlingsorienterede, og som er relevante inden for et relativt kort tidsrum (som kalder på refleksion og handling lige her og nu snarere end historisk overblik)? Hvordan kan systemteorien bidrage til at belyse problemstillinger, som ikke er indlejrede i allerede foreliggende og skriftligt veldokumenterede kendsgerninger?

6. Afrunding

Kapitlet har søgt at vise vej til en – i forhold til konventionel metode – mere komplementær, mindre ekskluderende og lukket måde at forstå systemteoretisk analysestrategi på. Der er således blevet argumenteret for, at den radikalitet, der kendetegner systemteorien på det teoretiske plan, reelt ikke kan omsættes empirisk, og at dette betyder, at systemteoretikere, der arbejder empirisk, i realiteten ikke er så langt fra at være i øjenhøjde med 'de andre', som de måske nogle gange foretrækker at tro, at de er. Og det kan give anledning til overvejelser om, hvorvidt den analysestrategiske tilgang ikke kan være mere rummelig. Det er – med tanke på teoriens begrebslige rigdom – indlysende, at systemteori-i-anvendelse kan være andet og mere end en variant af diskursanalyse. Det kan analysestrategi også.

Man kan vælge at betragte metode som et uomgængeligt grundbegreb for samfundsvidenskabeligt arbejde (og dermed vælge at betragte analysestrategi som en metodologisk variant), og man kan vælge at betragte analysestrategi som en fuldgældig substitut. Hvis det sidste skal give mening, synes der dog at være behov for, at analysestrategier gør visse indrømmelser i forhold til konventionelle metodekrav. Men der er heller ikke noget i vejen for, at den analysestrategiske tilgangs betoning af vigtigheden af den teoretiske konstruktion af analysegenstanden kan kombineres med mere konventionelle dyder vedrørende kildebehandling og kildekritik. Åkerstrøm argumenterer for, at konventionelle fordringer om metode må kunne reformuleres inden for rammerne af et begreb om analysestrategi (Andersen 1999: 184). Dette reformuleringsarbejde er ikke fuldført. Det er håbet, at dette kapitel kan virke inspirerende og motiverende i forhold til dets videreførelse.

Forslag til videre læsning

Det kan først og fremmest anbefales at læse Niels Åkerstrøm Andersens "Diskursive analysestrategier – Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann" (Andersen 1999), og som eventuelt supplement til denne: "Kærlighed og omstilling – Italesættelsen af den offentligt ansatte" (Andersen og Born 2001). I forlængelse af kapitlets kritik af den analysestrategiske tilgang kan der

henvises til "Diskurs og konstruktion – En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen" (Bredsdorff 2002). Artiklen "Organisation og samfund – mellem systemteori og neoinstitutionel teori" (Nielsen og Vallentin 2003) er skrevet i samme ånd som det foreliggende kapitel. Artiklen figurerer i den anbefalelsesværdige antologi "Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser" (Højlund og Knudsen 2003), som både indeholder empiriske og mere teoretisk orienterede bidrag. "Autopoietic Organization Theory – Drawing on Niklas Luhmann's Social Systems Perspective" (Bakken og Hernes 2003) er en mere teoretisk orienteret engelsksproget antologi. Antologien "Offentlig ledelse i managementstaten" (Pedersen 2004) indeholder flere systemteoretiske analyser af den offentlige forvaltning.

Litteratur

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier – Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Andersen, Niels Åkerstrøm og Asmund Born (2001): *Kærlighed og omstilling – Italesættelsen af den offentligt ansatte*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Bakken, Tore og Tor Hernes (red.) (2003): *Autopoietic Organization Theory – Drawing on Niklas Luhmann's Social Systems Perspective*. Oslo: Abstrakt/Liber/Copenhagen Business School Press.

Bauman, Zygmunt (1978): *Hermeneutics and Social Science*. GB: Hutchinson.

Bauman, Zygmunt (1987): *Legislators and Interpreters*. GB: Polity Press.

Bourdieu, Pierre., Jean-Claude Chamboredon og Jean-Claude Passeron ([1968] 1991): *The Craft of Sociology – Epistemological Preliminaries*. Berlin: Walter de Gruyter.

Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Wacquant (1992): *An Invitation to Reflexive Sociology*. GB: Polity Press.

Bredsdorff, Niels (2002): *Diskurs og konstruktion – En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*. Gylding: Forlaget Sociologi.

Fuchs, Stephan (1996): The new wars of truth: conflicts over science studies as differential modes of observation. *Social Science Information*, vol. 35/2, *Collected papers on Niklas Luhmann*: 307-326.

Gadamer, Hans-Georg ([1960] 2004): *Sandhed og metode – Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Viborg: Systime Academic

Giddens, Anthony (1976): *New Rules of Sociological Method*. London: Hutchinson.

Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society*. USA: University of California Press.

- Hagen, Roar (1997): Vitenskapssystemets refleksjon – fra identitet til differens. *Sosiologisk Tidsskrift*, nr. 1: 3-20
- Højlund, Holger & Morten Knudsen (red.) (2003): *Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser*. Gylling: Samfundslitteratur:
- Jönhill, Jan Inge (1997): *Samhället som system och dess ekologiska omvärld*. Lund: Lund Dissertations in Sociology 17.
- Kuhn, Thomas S. ([1962] 1995): *Videnskabens revolutioner*. Denmark: Fremad
- Luhmann, Niklas (1982): *The Differentiation of Society*. USA: Columbia University Press.
- Luhmann, Niklas ([1982] 1986): *Love as Passion – The Codification of Intimacy*. USA: Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas (1988): Organisation. i Willi Küpper og Günther Ortmann (red.): *Mikropolitik – Rationalität Macht und Spiele in Organisationen*. Opladen: Westdeutscher Verlag: 165-185
- Luhmann, Niklas ([1986] 1989): *Ecological Communication*. GB: Polity Press.
- Luhmann, Niklas ([1981] 1993): Organisation und Entscheidung. i Niklas Luhmann: *Soziologische Aufklärung 3 – Soziales System, Gesellschaft, Organisation*, 3. Auflage. Opladen: Westdeutscher Verlag: 335-389.
- Luhmann, Niklas (1995): Why Does Society Describe itself as Postmodern? i William Rasch og Cary Wolfe (red.) (2000): *Observing Complexity – Systems Theory and Postmodernity*. USA: University of Minnesota Press: 35-49.
- Luhmann, Niklas (1996): On the scientific context of the concept of communication. *Social Science Information*, vol. 35/2, *Collected papers on Niklas Luhmann*: 257-267
- Luhmann, Niklas (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft*. Germany: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas ([1992] 1998): *Observations on Modernity*. California: Stanford University Press.
- Luhmann, Niklas ([1984] 2000a): *Sociale systemer – Grundrids til en almen teori*. Denmark: Hans Reitzels Forlag.
- Luhmann, N. (2000b): *Organisation und Entscheidung*. Opladen/Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Maresch, Rudolf (1993): *Unsere Zukunft hängt von Entscheidungen ab*. interview med Luhmann downloaded fra: <http://www.rudolf-maresch.de/arbeiten.php?kategorie=4&menu=arbeiten>
- Merton, Robert. K. (1968): *Social Theory and Social Structure*. USA: The Free Press.
- Nielsen, Søren Overgaard og Steen Vallentin (2003): “Organisation og samfund – mellem systemteori og neoinstitutionel teori” i Holger Højlund & Morten Knudsen (red.): *Organiseret kommunikation – systemteoretiske analyser*. Gylling: Samfundslitteratur: 161-181.

Pedersen, Dorte (red.) (2004): *Offentlig ledelse i managementstaten*. Gylling: Forlaget Samfundslitteratur

Schein, Edgar (1994): *Organisationskultur og ledelse, 2. udgave*. Holte: Valmuen.

Thyssen, Ole (1993): *Nutiden – Det overfyldte rum*. Denmark: Nordisk Forlag.

Thyssen, Ole (1995): *I hinandens øjne – Bidrag til en kynisk etik*. Denmark: Nordisk Forlag. Denmark

Thyssen, Ole (1997): *Værdiledelse – om organisationer og etik*. København: Gyldendal.

Thyssen, Ole (2000): *Iagttagelse og blindhed – om organisation, fornuft og utopi*. København: Handelshøjskolens Forlag.

Wacquant, Loïc J.D. (1992): Toward a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology. i Pierre Bourdieu og Loïc J.D. Wacquant: *An Invitation to Reflexive Sociology*. GB: Polity Press

Bilag 3

Simon Calmar Andersen

Smid ikke metoderne ud
med badevandet

Epistemologisk konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser¹

Debatten om konstruktivisme og dens metodiske konsekvenser har på den ene side sammenblandet ontologisk og epistemologisk konstruktivisme og på den anden side forkastet gængse metoderegler. Artiklen giver bidrag til debatten ved at fremføre to hovedteser: 1) „Epistemologisk konstruktivisme“, som formuleret af Luhmann, rammes ikke af de kritikpunkter, som ellers er blevet rettet mod konstruktivismen. 2) „Gængse metoderegler“, som formuleret af Hellevik, er kongruente med denne form for konstruktivisme – selvom de er valgt som eksempel udfra, at de er formuleret på et ikke-konstruktivistisk grundlag.

Siden samfundsvidenskabens fødsel har spørgsmålet om videnskabsteori og forskningsmetodologi udviklet sig parallelt med samfundsteoriene og forskningen selv. De senere år har den stigende udbredelse af forskellige former for konstruktivistiske studier imidlertid reaktualiseret dette tema. Spørgsmålet er, om konstruktivistisk videnskabsteori udelukker brugen af nogle forskningsmetoder – og omvendt hvilke „metoder“ der er forenelige med bestemte former for konstruktivisme.

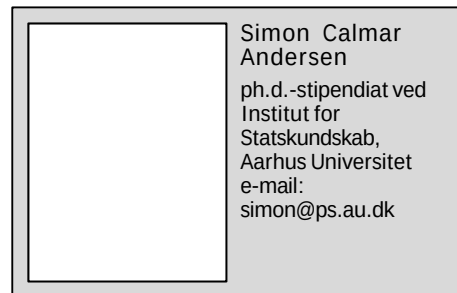
En position i denne debat har hævdet, at konstruktivismen indebærer, at man helt må opgive metoderegler og erstatte dem med analysestrategier (Andersen 1999). Heroverfor er det blevet fremført, at det er konstruktivismen og ikke metodologien, der er problemet (Bredsdorff 2002). Sigtet med denne artikel er at vise, at gængse metoderegler er helt forenelige med i hvert fald én form for konstruktivisme, den „epistemologiske konstruktivisme“.

Men det kræver i første omgang en nærmere afklaring af, hvad denne konstruktivisme indebærer, og specielt hvordan den unddrager sig noget af den kritik, der er blevet rettet mod konstruktivismen mere generelt. I første del af artiklen vil jeg analysere, hvordan den epistemologiske konstruktivisme adskiller sig fra andre videnskabsteoretiske positioner. I anden del vil jeg positivt fremstille Luhmanns systemteoretiske udlægning af denne form for konstruktivisme (Luhmann 1993; 1998). Det skal understreges, at mit ærinde ikke er en egentlig filosofisk diskussion af konstruktivismens grundlag, men blot at gøre opmærksom på, at systemteorien for eksempel ikke sammenblander ontologi og epistemologi og ikke kommer med essentialistiske påstande om det ontologiske (jf. Bredsdorffs relevante kritik; 2002:158). Tværtimod fastholdes det, at erkendelsen er radikalt afskåret fra virkeligheden.

Når jeg anvender systemteorien, er det fordi den som videnskabelig teori er central for den diskussion af metode, som er omdrejningspunkt for den tredje del af artiklen. Her vil jeg forsøge at vise, at gængse metoderegler (Hellevik 2002) er kongruente med den epistemologiske konstruktivisme. Når nogle har haft den modsatte opfattelse (Andersen 1999:18), skyldes det måske, at sådanne metoderegler ofte abonnerer på et korrespondenskriterium for sandhed. Jeg vil forsøge at vise, at man kan begrunde metodereglerne uden nødvendigvis at abonnere på *dette* sandhedskriterium, hvis man deler en ambition om at bidrage til den videnskabelige kommunikation. Artiklen afsluttes med en kort opsummering.

Realisme og konstruktivisme

Det har vist sig som et selvstændigt problem at afklare, hvad der menes med *constructivism*, *constructionism* og præfikset „social“. En begrebshistorisk tilgang, der trækker rødderne tilbage til Kant og udpeger Berger og Luckmann som et central omdrejningspunkt, har været anvendt (Hacking 1999). Også en mere leksikalsk tilgang er blevet benyttet (Bredsdorff 2002) – og kritiseret (Johansson 2003:104) – mens andre igen „for længe siden“ har opgivet ambi-

tionen om at finde en fælles bestemmelse af (social)konstruktivismen (Andersen 2001:105).

I overensstemmelse med sidstnævnte synspunkt vil jeg forsøge at vise, at de forskellige konstruktivistiske videnskabsteorier ikke forstår det samme med begrebet „konstruktion“. Så frem for at syntetisere konstruktivismen vil jeg analysere tre konstruktivistiske positioner ud fra deres ontologiske og epistemologiske antagelser og sammenstille dem med en ikke-konstruktivistisk position, realismen. Jeg påstår ikke, at jeg her indfanger hele det konstruktivistiske felt, endsige dets begrebshistoriske sammenhæng. Jeg vil derimod benytte kortlægningen til at adskille positioner, der nogle gange bliver slået i hartkorn, og specielt til at afgrænse en af positionerne, den epistemologiske konstruktivisme (Luhmann 1993; 1998; Andersen 1999). Det skal også nævnes, at nogle konstruktivister netop anfægter sondringen mellem epistemologi og ontologi ved for eksempel at hævde, at måden virkeligheden erkendes på, former virkeligheden selv (Dyrberg et al. 2000: 319; jf. Esmark 2002: 115). Det er muligt, at analysen derfor ikke yder dem fuld retfærdighed. Omvendt vil jeg argumentere for, at en konsistent udlægning af den epistemologiske konstruktivisme præcis ikke giver anledning til at sammenblande de to begreber.

Når Hacking (1999) og Jensen (1999) giver to vidt forskellige fremstillinger af konstruktivismens idéhistorie – ved for eksempel at udpege vidt forskellige filosoffer som relevante for udviklingen – får det Bredsdorff (2002: 89) til i en ellers grundig og veldokumenteret analyse af socialkonstruktivismen at konkludere, at det er udtryk for en „formidabel provinsialitet eller isolerethed“. Jeg mener, denne forskel kan gives en anden tolkning (jf. diskussionen i Andersen 2001). Man kunne nemlig pege på, at hvor Bredsdorff med Hacking anvender distinktionen radikal/moderat til at skelne mellem forskellige former for socialkonstruktivisme, så er det en distinktion, der kun optræder på den ene side af en mere generel distinktion mellem ontologisk og epistemologisk konstruktivisme. Socialkonstruktivismen hævder på den ontologiske side af denne distinktion, at større eller mindre dele af virkeligheden er en konstruktion. Her over for hævder både realisme og epistemologisk konstruktivisme, at virkeligheden eksisterer reelt, uafhængigt af erkendelsen af den. Og det er sidstnævnte form for konstruktivisme, som Jensens historie handler om. Figur

1 giver en skematisk fremstilling af disse positioner, der placerer sig på hver sin side af den lodrette skillelinje.

Figur 1. Skematisk fremstilling af fire videnskabsteoretiske positioner

ONTOLOGI			
		Real	Konstruktion
EPISTEMOLOGI	Real	Realisme	Moderat socialkonstruktivisme
	Konstruktion	Epistemologisk konstruktivisme	Radikal socialkonstruktivisme

Realismen vil jeg ikke gøre så meget ud af i denne sammenhæng, hvor det skal handle om konstruktivisme. Den er medtaget i figuren som et modstykke til de tre konstruktivistiske positioner. Realismen står for det synspunkt, at virkeligheden eksisterer reelt, og at sanseerfaringer giver mulighed for, at erkendelsen bliver en afbildning (eller repræsentation) af virkeligheden (Collin 2003: 13; se evt. opslaget „realisme“ i Lübcke (red.) 1996: 362). Den vandrette skillelinje i figur 1 markerer forskellen mellem positioner, der som (dele af) realismen gør gældende, at det principielt er muligt at opnå en reel erkendelse af virkeligheden i sig selv, og dem der hævder, at erkendelsen altid er baseret på en konstruktion.

Inden for socialkonstruktivismen diskuteres det, om både den fysiske og den sociale virkelighed er en konstruktion, som de radikale konstruktivister synes at mene, eller om det blot er den sociale virkelighed, der konstrueres, hvilket skulle være den moderate opfattelse. Udgangspunktet for den radikale version er, at virkeligheden er fuldstændig afhængig af vores erkendelse af den, og at „det hele“ derfor er en epistemologisk baseret konstruktion (Collin 1997: 21). Den moderate konstruktivisme hævder derimod, at det er muligt at foretage en ontologisk distinktion mellem den sociale og den fysiske virkelighed – en distinktion der gælder uafhængigt af erkendelsesperspektivet.

De fleste er enige om, at Berger og Luckmann (2000 [1966]) har spillet en central rolle i udviklingen af socialkonstruktivismen (Bertilsson 1998: 26; Collin 1997: 4-5, 8, 65-66). Det kan dog være vanskeligt at placere dem entydigt i figuren, fordi de ifølge Collin (1997: 66-70) ikke er entydige i deres konstruktivisme-konception bogen igennem. Den moderate socialkonstruktivisme kommer til udtryk i deres berømte formulering om, at samfundet konstrueres af

menneskelig aktivitet, samtidig med at samfundet virker tilbage på og skaber mennesket som et socialt produkt (Berger & Luckmann 2000: 79). Her betones, at det er den sociale virkelighed – forstået som institutionaliserede og objektiverede vanedannelser, der står over for individet på samme måde som den fysiske virkelighed – at denne sociale del af virkeligheden konstituerer og konstitueres af menneskelig aktivitet i et dialektisk samspil. Derimod problematiseres erkendelsen af den sociale virkelighed ikke (på dette sted i bogen). På den epistemologiske side kan den moderate socialkonstruktivisme derfor siges at være realistisk.

I slutningen af bogen skriver Berger og Luckmann imidlertid, at „videnssociologien opfatter den menneskelige virkelighed som socialt skabt“ (2000: 219). Collin (1997:70) argumenterer for, at dette må udlægges som en berkeley'sk idealisme, hvor det netop er erkendelsen af virkeligheden, der går forud for og dermed konstruerer virkeligheden.² Den radikale socialkonstruktivisme er altså „social“, fordi sociale faktorer konstruere virkeligheden – ikke fordi den sociale virkelighed konstrueres.

Bortset fra denne læsning af Berger og Luckmann er det svært at finde fortalere for den radikale socialkonstruktivisme (jf. Johansson 2003:101; Hacking 1999:24; Andersen 2001). Collin (1997:4) selv kan ses som en repræsentant for den moderate socialkonstruktivisme. Ikke kun fordi han eksplicit advokerer for synspunktet om, at den sociale virkelighed i modsætning til den fysiske er konstrueret. Det kommer også til udtryk ved, at han forsøger at passe konstruktivistiske positioner ind i et skema, som tager distinktionen social/fysisk virkelighed for givet – også positioner som netop problematiserer sådanne ontologiske distinktioner.³

Jeg tænker her specielt på den epistemologiske konstruktivisme, som hævder, at begge socialkonstruktivistiske positioner tager fejl, idet virkeligheden ikke er mere eller mindre konstrueret. Konstrueret er derimod vores erkendelse af virkeligheden (jf. Fink 2004). Man kan godt med de moderate socialkonstruktivister anlægge en distinktion mellem fysisk og social virkelighed og hermed iagttage nogle empiriske forskelle. Sagen er imidlertid, at denne distinktion er bestemmende for, hvad det er muligt at iagttage. Hvis man skelnede levende/døde ting eller mere basalt væren/ikke-væren, ville virkeligheden fremtræde anderledes for erkendelsen. Den distinktion, som ligger til grund for en given erkendelse, går imidlertid logisk (ikke tidsligt) forud for ontologien. Der findes ikke nogen umiddelbar, erkendelsesuafhængig adgang til det ontologiske, fordi man ikke kan erkende blot og bart, men altid må erkende i kraft af en eller anden distinktion.

Der er således ikke tale om, at ontologi og epistemologi flyder sammen, som Dyrberg, Dreyer og Torfing hævder (2000:319), eller at de ikke kan skilles ad, som Esmark skriver (2002:115; jf. Bredsdorffs kritik, 2002:158). Tværtimod forbliver det ontologiske „i sig selv“ utilgængeligt og radikalt adskilt fra erkendelsen (Luhmann 1993:33). Modsat den radikale socialkonstruktivisme gi-

ver dette ikke anledning til at betvivle virkelighedens realitet. For som Luhmann skriver: Når et erkendende system ikke kan vinde nogen adgang til sin ydre verden, kan vi bestride dennes eksistens. Men vi kan lige så godt og med større plausibilitet fastholde, at den ydre verden er sådan, som den er (Luhmann 1993:37, 41; jf. 1997:155). I den forstand er der tale om ontologisk realisme.⁴

Den epistemologiske konstruktivisme rammes således heller ikke af Kjørups subtile kritik af (dele af) socialkonstruktivismen. Han peger på, at også ved at hævde, at verden er uden essens, hævdes der noget om dens essens (2001:13-14; jf. Bredsdorff 2002:55; vs. Johansson 2003:101). Den epistemologiske konstruktivisme siger blot, at verden er, som den er. Derudover forbliver den „die unbekannt bleibende Realität“ (Luhmann 1993).

På dette abstrakte, videnskabsteoretiske plan hævder den epistemologiske konstruktivisme altså ikke andet, end at virkeligheden er reelt eksisterende og at det er et vilkår for erkendelsen, at den må erkende denne virkelighed i kraft af nogle distinktioner. Dermed vikler erkendelsen sig fra begyndelsen ind i et paradoks, fordi også dette udsagn forudsætter det, som det hævder – her er erkendelsen iagttaget i kraft af en distinktion mellem erkendelse og alt andet. En iagttagelse kan ikke iagttage sin egen begyndelse, for det ville i så fald ske med en anden forskel, som hun så allerede havde begyndt med (Luhmann 1993: 49).

For at komme videre herfra fremsætter Luhmann en sagteori („Sachtheorie“) – en teori som eksplicit vælger en distinktion at begynde med, *in casu* system/omverden. Han antager med andre ord, at der findes erkendende systemer i en reel omverden (Luhmann 1998:166, 168).⁵ Det er væsentligt at fastholde denne skelnen mellem den generelle epistemologiske konstruktivisme og så systemteorien, fordi den markerer, at Luhmann anerkender, at man kunne tage udgangspunkt i andre distinktioner og dermed nå frem til andre teorier (1984:9-10). Det betyder nemlig så også, at de beskrivelser af virkeligheden, som systemteorien giver anledning til, *ikke* kan opfattes som ontologiske beskrivelser.⁶ Luhmann er altså ikke ontologisk konstruktivist, sådan som Collin hævder (2003:95), for teorien om autopoietiske systemer er kun et systems måde at erkende virkeligheden på – ikke en beskrivelse af virkeligheden „i sig selv“.⁷

Vanskeligheden opstår, fordi den epistemologiske konstruktivisme dårligt kan fremstilles, uden at der vælges nogle konkrete distinktioner. Det principielle er imidlertid, at der kunne være valgt andre. I det følgende vil jeg gå nærmere ind på den teori, der udvikles, når distinktionen system/omverden lægges til grund.

Systemteori og epistemologi

Systemteoretisk kan erkendelsesproblemet beskrives som et spørgsmål om, hvordan et system kan iagttage sin omverden. Det kan det kun i kraft af en operation, der sætter en distinktion. Iagttagelsen bestemmes som den operation, der markerer den ene eller anden side af denne distinktion, mens erken-

delse igen bestemmes som iagttagelser, der fører til resultater, som kan genanvendes i systemet (Luhmann 1993:40).

Erkendelse er således et generelt begreb, der gælder for alle systemer. Det nye ved den systemteoretiske konstruktivisme er, at erkendelse generaliseres til ikke kun at gælde psykiske systemer (bevidstheder), og heller ikke kun det videnskabelige system. I det økonomiske og politiske system opstår der også erkendelser. Luhmann argumenterer med, at det meste af den erkendelse eller viden, som eksisterer i moderne samfund, ikke er knyttet til psykiske systemer. Der er undtagelser, som når man i retssager er afhængige af vidneudsagn, men langt den meste erkendelse hænger ikke på bevidstheder; den hænger på oplagringssteder såsom bøger og siden hen computere (Luhmann 1993:54).

For både bevidsthedssystemer og sociale systemer gælder det altså, at hvis de vil iagttage noget uden for sig selv, må de gøre det ved hjælp af en distinktion: De kan hverken tænke på henholdsvis kommunikere om alt eller ingenting; der må foretages en selektion, og deri ligger en distinktion. Ydermere gælder det, at de ikke har nogen direkte adgang til deres omverden i den forstand, at tanker, for bevidstheders vedkommende, nok kan blive „inspireret“ eller på anden måde påvirket af sanseindtryk, ikke mindst af kommunikation, men de kan ikke kommunikere med noget uden for sig selv. De forbliver i et (operationelt) lukket system.

Tilsvarende kan der i sociale systemer kommunikeres om omverdenen – ikke med omverdenen. Det er let at indse i forhold til den fysiske omverden. At et socialt system som det videnskabelige ikke kan kommunikere med dets sociale omverden, altså andre kommunikationssystemer, er grundlæggende en systemteoretisk præmis. Hvis man begyndte at kommunikere videnskabeligt med for eksempel politisk kommunikation så ville det enten blive til videnskabelig kommunikation, eller foregå uden for det videnskabelige system (eller føre til en afbrydelse af den videnskabelige kommunikation i de undtagelser fra reglen, hvor politik gennemtrumfer noget som sandt eller falsk på baggrund af magt). Videnskabelig erkendelse kan altså kun opstå, *fordi* det videnskabelige system er operativt lukket i den forstand, at det selv vælger med hvilke distinktioner omverdenen iagttages, og at erkendelsen på den måde selv konstruerer sin erkendelse. Hvis disse valg blev truffet af for eksempel det politiske system, ville der ikke længere være tale om videnskabelig erkendelse.

Erkendelse forbliver derfor en ren systemintern konstruktion. Det konstruktivistiske består i, at alt, hvad der produceres eller reproducere som erkendelse, skal føres tilbage til skelnen mellem skel i systemet, og der findes i omverdenen ingen korrelater til denne skelnen (Luhmann 1998:171; 1993:40). Denne konstruktivisme er „radikal“, fordi det ikke blot er et spørgsmål om, at virkeligheden har flere sider, som ikke kan iagttages på én gang (som objektivist ville hævde), eller at der er flere perspektiver, som hver især konditionerer det sete (som subjektivist ville mene). Konstruktivismen overskrider disse positioner ved at radikaliserer forholdet mellem erkendelse og realitet. Denne

måde at opfatte forholdet mellem erkendelse og realitet – som en pluralitet af sider eller perspektiver – er nemlig selv en epistemologisk konstruktion. Det er ikke muligt at komme ud af denne løkke: „Disse forskelle er selv erkendelses-specifikke kodninger, og de fungerer omverdensindifferent (pirrings-uspecifikke) for så vidt, at der ikke findes og ikke kan findes nogen ækvivalenter for dem i omverdenen“ (Luhmann 1993:50; min oversættelse).

Selvom distinktionerne er uafhængige af omverdenen, går Luhmann ikke så vidt som til at hævde, at det, der erkendes, er uafhængigt af omverdenen. Omverdenen lægger begrænsninger, som gør, at erkendelsen ikke sker efter forgodtbefindende. Erkendelse er derimod resultatet af den proces, der omformer disse begrænsninger til „betingelser for forøgelsen af [systemets] egen kompleksitet“ (Luhmann 1993:52; min oversættelse). Selvom det ikke fremgår klart af disse abstrakte formuleringer, så mener jeg, at de gør det muligt at slutte omvendt: Hvis omverdenen iagttages med samme distinktioner, så må man alt andet lige forvente at opnå samme iagttagelse. Denne pointe er væsentlig for den følgende diskussion af forskningsmetode, fordi den gør det muligt at tolke metoderegler som måder at konditionere, hvilke erkendelser der vurderes som sande henholdsvis falske – og dermed bidrage til opbygningen af det videnskabelige systems egenkompleksitet.

Generalisering og metode

Andersen har i *Diskursive analysestrategier* (1999) gjort et pionerarbejde ved at udlede nogle analysestrategier af den epistemologiske konstruktivisme. Han peger imidlertid selv på, at det kan ske, at hans opstilling af det analysestrategiske problem til forskel fra metodeproblemer er et fejlskud (1999:18). Som det vil fremgå af det følgende, er det min opfattelse, at det er det.⁸ Ikke fordi analysestrategierne, som Andersen udvikler dem, ikke er meget frugtbare, men netop fordi de opstilles som forskellige fra metoder.

Den ikke-konstruktivistiske metodelitteratur er stor, og her skal ikke forsøges nogen generel diskussion af den. I stedet vil jeg fremdrage et konkret eksempel, som udmærker sig ved dels at have en vis udbredelse inden for skandinavisk samfundsforskning, og dels ved at være baseret på en ikke-konstruktivistisk og overvejende kvantitativ tilgang til metode. Det drejer sig om Helleviks *Forskningsmetode i sosiologi og statsvidenskab*, som opstiller følgende seks metoderegler⁹:

1. Overensstemmelse med virkeligheden som det højeste sandhedskriterium.
2. Systematisk udvælgelse af data.
3. Mest mulig nøjagtig brug af data.
4. Aktive anstrengelser for at afkræfte egne forhåndsopfattelser.

5. Præsentation af resultaterne som tillader kontrol, gentagelse og kritik.
6. Man forsøger at gøre forskningen kumulativ (Hellevik 2002 (7. udgave):14-17).

I det følgende vil jeg argumentere for, at hvis man vender Hellevik på hovedet ved at tage reglerne i omvendt rækkefølge og gøre den sidste i stedet for den første regel til præmissen for de andre, så er alle reglerne – måske på nær nummer 1 – kongruente med den epistemologiske konstruktivisme. Heri ligger ikke, at videnskaben kan undvære et sandhedskriterium. Jeg påstår alene, at metode-reglerne kan begrundes uden reference til et bestemt sandhedskriterium. Det forudsætter et par steder, at ordvalget udlægges i bred forstand, men ikke desto mindre er idéerne i reglerne helt anvendelige.

6. Man forsøger at gøre forskningen kumulativ.

Den sidste regel er en *conditio sine qua non* for hele problemstillingen. Hvis iagttagelser skal lede til erkendelse, skal de nemlig ifølge Luhmanns definition (1993:40) som nævnt føre til resultater, der kan genanvendes i systemet. For det videnskabelige systems autopoiesis (selvreproduktion), betyder det, så vidt jeg kan se, det samme som det Bredsdorff formulerer således:

Den særlig form, den videnskabelige diskurs har, gensidig kritik, invitation til eller åbning over for kritik, kan ikke vælges fra, som det passer forskeren, uden at det videnskabelige arbejde sættes i stå eller afspores. (Bredsdorff 2002:101-2)

Hvis videnskabelig kommunikation, hvor den basale kode er sandt/falsk, skal kunne genanvende tidligere iagttagelser, må disse altså formuleres på en måde, så det bliver muligt at vurdere og kritisere dem ud fra denne distinktion. Kodens gyldighed støtter sig til en universel anerkendelse af enhver, og derfor er „enhver kommunikation henvist til kritik, altså afvisning, altså konflikt. Ellers kunne forskere kun finde sammen i forherligelse af det allerede erkendte“ (Luhmann 1984:513; min oversættelse).

Dette bliver imidlertid vanskeliggjort af, at forskellige distinktioner og teorier giver forskellige erkendelser. Man risikerer derfor let, at forskellige studier taler forbi hinanden. Tilsvarende gives der ikke noget privilegeret sted at vurdere sådanne forskellige teorier fra.

Andersen (2003:322-23) diskuterer dette som et spørgsmål om „analysestrategisk kontingens“. Det vil sige, at der ikke findes nogen endegyldige måder at begrunde den ene tilgang i forhold til den anden. Det er imidlertid svært at se, hvor det kriterium, han alligevel trækker frem, kommer fra, endsige hvordan det begrundes:

Systemteori må ikke blot være afledt af et ubehag ved verden, men skal også frembringe et ubehag hos 'de læsende systemer' [...] Når alt kommer til alt, kan systemteoriens rolle inden for organisationssociologien kun være at oplyse blinde pletter i organisationskommunikationen, dvs. at irritere organisationskommunikationen med beskrivelser af sider af den selv, som den ellers havde gjort sig blind for. Mere præcist: Det handler ikke simpelthen om at få organisationer til at se noget nyt, noget andet eller noget mere. Det handler om at udfordre dem på deres måde at se på, at tilbyde dem at se på ny. Det er irritation, der klør. (Andersen 2003:322-23)

Hvis formålet alene var at irritere organisationer og frembringe „ubehag“, var der ikke megen grund til de mange prisværdige, analysestrategiske betragtninger, der går forud for citatet. Med valget af „ubehagskriteriet“ signalerer Andersen måske også, at det er valgt uden mulighed for endegyldig begrundelse. Der er imidlertid mange måder at skabe ubehag på. Hvis ubehaget skal være videnskabeligt begrundet, hvis diskussionen af analysestrategier har til hensigt at bidrage til en form for videnskabelighed (jf. Andersen 1999:14) – og det vil systemteoretisk sige at bidrage til den fortsatte videnskabelige kommunikation – så virker det mere nærliggende, at kriteriet for valg af analysestrategi består i, i hvilken grad den muliggør, at fremtidige studier kan vurdere og kritisere sandheden af dens resultater (uanset hvilket sandhedskriterium, der gøres gældende). Det vil sige, at forskningen ikke blot må producere resultater; resultaterne må samtidig medproducere muligheden for at videre forskning kan knytte an til den ved at negere den. Ellers kunne der ikke skabes ny erkendelse (Luhmann 2002: 185).

5. En præsentation af resultaterne som tillader kontrol, gentagelse og kritik.

Den sjette regel fører således direkte til den femte regel. Der findes mange samfundsvidenskabeligt relevante problemstillinger, der ikke kan undersøges med en metode, der gør gentagelse mulig. Måske er det endda nærmere reglen end undtagelsen, idet selv et survey-spørgsmål, hvis ordlyd gentages år efter år (rækkefølgen af bogstaver er identisk), ikke nødvendigvis bliver ved med at betyde det samme, når det omgivende samfund ændrer sig.

Men at resultaterne skal præsenteres på en måde, der i videst mulig omfang gør det muligt at efterprøve dem, og som tillader kontrol og kritik, følger også af den epistemologiske konstruktivisme, når det forudsættes, at målet med iagttagelserne er at bidrage til en videnskabelig erkendelse.

4. Man anstrænger sig for at afkræfte egne forhåndsopfattelser.

Bredsdorff (2002:129) kritiserer Andersen og Born (2001) for ikke at være kritiserbare og illustrerer dermed med al ønskelig tydelighed vanskeligheden ved

at håndtere kritikbegrebet. Den kraftige vægtning af kritik gør det måske nødvendigt at indføre en distinktion mellem kritiserbar og kritisabel. Det er selv sagt ikke påstanden, at forskningen skal være kritisabel, i den forstand at det skal gøres let at kritisere den eller at den skal foruddiskontere kritikken. Men den skal være kritiserbar i den forstand, at det skal være muligt at vurdere dens resultater i koden sand/falsk. Det kan for eksempel gøres ved at anlægge sit teoretiske perspektiv på steder eller tider, hvor man ikke umiddelbart skulle forvente, at det var frugtbart, eller ved at henvise til andre forskere, der mod forventning når samme konklusioner. Så bliver det lettere at vurdere generaliserbarheden (i bred forstand) af resultaterne, sværere at tilbagevise dem, og i den forstand bliver de mindre kritisable. Samtidig er det med til at gøre dem kritiserbare, fordi det bliver tydeligere for videre forskning, hvad der hævdes, og hvad der ikke hævdes.

Ordvalget i den fjerde regel kan give associationer til både en poppersk falsifikationisme og en gadamarsk hermeneutik. Såfremt reglen udlægges som en præskription om at afsøge generaliserbarheden af ens resultater i den oven for nævnte betydning, så kan den imidlertid ikke siges at være inkongruent med den epistemologiske konstruktivisme.

3. Mest mulig nøjagtig brug af data.

Også her kan ordvalget give ikke-konstruktivistiske, realisme-associationer. Begrebet „data“ signalerer måske, at iagttagelserne af virkeligheden foreligger uafhængigt af det perspektiv, den iagttages med. Her ville man nok foretrække at tale om 'iagttagelser', fordi det i højere grad understreger, at det iagttagne konstrueres som iagttagelse af en iagttagelse.

Ser man imidlertid bort fra ordvalget og fokuserer på indholdet, så er sagen, at systemteoriens konstruktivisme kun gør det mere relevant at interessere sig for betingelserne for, at man har iagttaget det, man har iagttaget. Og det er netop, hvad metodereglerne sigter mod. Ikke mindst den tredje regel, som Hellevik selv udlægger på den måde, at det handler om, at „andre forskere ideelt sett [skal] komme fram til identiske svar om de forsøker å besvare samme empiriske spørsmål“ (2002:16).

I den problemstilling indgår det, Bredsdorff kalder „*fravalgs- eller afgrænsningsproblemet*“ (2002: 101, kursiv i originalen). Her peger han på, at hvis et studie skal bidrage til videnskabelig erkendelse, så kan det ikke være læserens problem, hvis der er en systematisk bias i de iagttagelser, der ligger til grund for analysen. Det kan heller ikke være læserens problem, hvis forhold, der er udeladt af analysen, knytter sig, på systematiske, ikke undersøgte måder, til forhold der er inddraget.

Bredsdorff (2002:102; se også King et al. 1994:6) understreger, at problemet ikke består i, at forhold må udelades, at der er begrænset information, eller, kunne man tilføje, at en given iagttagelsesdistinktion kun giver én konstruktion af omverden. Problemet opstår, hvis man ikke kan redegøre og argumen-

tere nøjagtigt for de valg, der ligger til grund for iagttagelserne, for så mindsker man chancen for, at andre forskere når frem til samme konklusioner.

At man ikke kan afgøre, hvordan virkeligheden er uafhængigt af de distinktioner, den iagttages med, betyder ikke, at metoderegler bliver mindre vigtige. Tværtimod, hvis ikke man tilstræber, at anden forskning, der iagttager en problemstilling med samme distinktioner, så vidt muligt kan nå samme konklusion, så vil studiet let blive ligegyldigt for andre iagttagere og dermed ikke leve op til forudsætningen om at forsøge at bidrage til den videnskabelige erkendelse. Også denne regel – at behandlingen af iagttagelser skal være nøjagtig og i mindst mulig udstrækning være affødt af andre forhold end det perspektiv og den systematik, der eksplicit er lagt til grund – giver derfor god mening inden for en epistemologisk konstruktivisme.

2. Systematisk udvælgelse af data.

Den anden regel kan læses som en måde at konkretisere, hvordan forskningen gøres kritiserbar. King, Keohane og Verba hævder, at uanset om det gælder kvalitativ eller kvantitativ forskning, og uanset om formålet er beskrivelse eller kausale forklaringer, så handler god samfundsvidenskabelig forskning om, hvordan man generaliserer fra de enkeltiagttagelser, forskeren gør, til forhold, man ikke iagttager (1994:4-7, 46). 'Generalisering' bruges her i meget bred forstand, idet det ikke kun gælder generalisering til universelle, kausale lovmæssigheder, men også hvordan man for eksempel generaliserer fra den ene dags iagttagelser, til om „tolkningen“ af disse iagttagelser også gælder på skrive-tidspunktet eller blot dagen efter.

Hvis ikke man er villig til eller interesseret i at forsøge at sige noget mere generelt, end at der i dette øjeblik iagttages dette og hint, så er det ikke bare usandsynligt at senere videnskabelig kommunikation vil interessere sig for det. Det bliver også meget vanskeligt for senere videnskabelig kommunikation at vurdere det i koden sand/falsk, fordi netop den samme iagttagelse ikke kan gentages, og fordi den ikke hævder at udsige noget om andet end sig selv.

Metodereglerne generelt og specielt den systematik, som anvendes, når det besluttet, hvad der skal iagttages i hvilket perspektiv, er med til at klarlægge generaliserbarheden af studiets resultater, og jo bedre systematik desto klarere bliver det, hvad der kan kritiseres, og hvad der kan accepteres. Samtidig skal det understreges, at „systematik“ ikke behøver at betyde „simpel tilfældig udvælgelse af store stikprøver“. Forskellige problemstillinger kan begrunde forskellige systematikker, og hvorvidt det er muligt at finde en fællesnævner er diskutabelt (se King et al. 1994; vs. Brady & Colier 2005). Det afgørende er, at og hvordan de begrundes, for heri ligger tilknytningsmuligheden for videre forskning.

1. Overensstemmelse med virkeligheden som det højeste sandhedskriterium.

Hos Hellevik er den første regel formentlig præmissen for alle de andre. Om dette sandhedskriterium er foreneligt med den epistemologiske konstruktivisme er mere uklart. En egentlig filosofisk diskussion af sandhedskriterier falder uden for rammerne af denne artikel, så jeg skal blot gøre et par betragtninger.

Hvis kriteriet fremstilles på den måde, at sand erkendelse er uafhængig af måden, vi iagttager virkeligheden på som i nogle former for realisme, så er det klart i uoverensstemmelse med den epistemologiske konstruktivisme. Det er måske en sådan metodeopfattelse, der har givet Andersen (1999:18) anledning til at søge nye veje.

Man kan også pege på, at det ikke altid er helt klart, hvad der ligger i begrebet overensstemmelse eller korrespondens. Ordet, 'velfærdsstat', *ligner* ikke en velfærdsstat overhovedet. Virkeligheden er nogle gange blevet udlagt som det, der giver erkendelsen modstand. Men hvor kommer modstanden fra, hvis man hævder, at for eksempel to sætninger er identiske? Sætningerne selv råber næppe op. Modstanden kan kun komme fra anden videnskabelig kommunikation, der kritiserer et sådant udsagn.

Omvendt kan man pege på, at måden, hvorpå der kommunikeres om sandt og falsk i det videnskabelige system, ikke giver nogen retningslinjer for, hvilket sandhedskriterium, kommunikationen vurderes ud fra. Og korrespondenskriteriet i Helleviks udlægning, hvor det modstilles henvisninger til Gud eller traditionen som sandhedskriterier, ligger måske ofte mere eller mindre eksplícit til grund for konkrete vurderinger af sandhed.

Barnet og badevandet

For kort at opsummere så er der grund til at skelne mellem ontologisk og epistemologisk konstruktivisme, fordi det netop er spørgsmålet om forholdet mellem ontologi og epistemologi, der har givet anledning til kritik af konstruktivisme i visse former. Den epistemologiske konstruktivisme, der blandt andet ligger til grund for systemteorien, fastholder et skarpt skel og hævder kun, at der foregår en konstruktion på den epistemologiske side.

Men selvom en epistemologisk konstruktivist skulle vælge at smide både realismen og socialkonstruktivismen ud, er der ingen grund til at smide gængse metoderegler med. For selvom metodereglerne måske er begrundet i en ikke-konstruktivistisk videnskabsteori, og selvom det følger af den epistemologiske konstruktivisme, at der ikke findes nogen privilegeret position, der kan give en endegyldig begrundelse for disse regler, så deler positionerne en metodologisk ambition om at muliggøre generalisering og kritik (som også må gælde metodereglerne selv). Der er med andre ord ikke grundlag for at smide barnet ud med badevandet, og det kan siges at være en opløftende konklusion. Det betyder nemlig, at også epistemologisk konstruktivistiske studier kan gøre nytte af den store metodelitteratur, der allerede foreligger.

Noter

1 En tidligere version af denne artikel blev præsenteret på konferencen „The Uses of Systems Theory“, 25-27 August 2005, Tromsø. Jeg vil gerne takke deltagerne samt Jon Boiesen, Carsten Bagge Laustsen, Jørn Loftager og en anonym bedømmer for konstruktive kommentarer til tidligere udkast.

2 Bredsdorff hævder herover for, at bogen ikke er socialkonstruktivistisk „i den betydning af ordet, som det har fået inden for de seneste 20 år, om end det nok er en af forudsætningerne for den aktuelle betydning“ (Bredsdorff 2002: 59, jf.:60, note 5). Som Andersen (2001:103) antyder, forudsætter det dog en enighed om den aktuelle betydning af ordet socialkonstruktivisme, som der ikke helt er grundlag for.

3 (Collin 2003:24, 95-6; jf. også 1998:41). I en parallel diskussion af forholdet mellem sprog og virkelighed opstår samme problem. Collin (2002: 210) hævder, at ting kan have en videnskabelig essens, hvilket er de identitetskriterier, som en videnskabelig analyse finder frem til. Han fremdrager et berømt filosofisk eksempel, der angiver at den videnskabelige essens af vand er H₂O. Her må man dog bemærke, at det netop forudsætter og privilegerer et bestemt epistemologisk perspektiv: det videnskabelige. Der findes imidlertid også både kunstneriske og religiøse forsøg på at fremstille vand og naturen i det hele taget, som „den virkelig er“, og det kan være svært at begrunde, at det videnskabelige perspektiv skulle have forrang uden på forhånd at gøre sig antagelser om, hvad virkeligheden er. Den kunstneriske fremstilling af vands natur kunne for eksempel også hævdes at være gyldig, selvom der ikke var nogen mennesker til at give den fremstilling.

4 Man kunne også overveje at inddrage den kritiske realisme, som den er formuleret af Bhaskar, i familien af konstruktivistiske positioner. Ontologisk hævder den nemlig virkelighedens uafhængige realitet, og epistemologisk forfægter den en relativisme (Bhaskar 1998:xi) – lige som den epistemologiske konstruktivisme. Forskellen mellem de to positioner består i, at den kritiske realisme tager udgangspunkt i nogle ontologiske distinktioner mellem det reale, det faktiske og det empiriske (Bhaskar & Lawson 1998:5-6), mens den epistemologiske konstruktivisme som nævnt hævder, at også sådanne fundamentale distinktioner forudsætter eller er relative i forhold til det erkendelsesmæssige perspektiv, de iagttages med. Styrken ved den kritiske realisme ufortalt står og falder den ifølge Ougaard med de filosofiske, og man kan her tilføje ontologiske, udgangspunkter, som den har valgt, men som den ikke kan bevise (Ougaard 2000). Det er, så vidt jeg kan se, et vilkår for alle teorier, og man kan sige, at den epistemologiske konstruktivisme adskiller sig fra de andre ved at gøre dette vilkår til det „faste“ udgangspunkt for sin teoridannelse. Ikke desto mindre forbliver det en antagelse, som ikke begrundes yderligere.

5 Bertilsson (1998: 36) skriver godt nok, at Luhmann ved hjælp af Fornuftens list har løst det klassiske erkendelsessociologiske dilemma med et erkendelsesparadoks. Luhmann selv understreger eksplicit, at dette ikke er en løsning, der vil tilfredsstille en logiker (Luhmann 1993: 49), og hans omgåelse af problemet kan derfor dårligt siges at ske ved hjælp af filosofisk fornuft. Teorien om autopoietiske systemer hævder simpelthen, at paradokser er uundgåelige, men at de ikke er fatale for systemet. Selv paradoksale, selvreferentielle udsagn producerer blot operationer som udgangspunkt for yderligere operationer. „Wir behaupten einfach: das ist so. Und Logiker, die es zu bestreiten versuchen, finden sich eben deshalb mit Paradoxien bestraft“ (Luhmann 1993: 50). Derfor ville Luhmann formentlig være enig i Collins beskrivelse af „refleksivitetsproblemet“, men finde kritikken malplaceret (Collin 2003: 96-8).

6 Det skal bemærkes, at denne udlægning adskiller sig fra Esmarks (2002: 112-20), der ikke skelner mellem ontologisk socialkonstruktivisme og epistemologisk konstruktivisme. Til gengæld skelner han mellem en fysisk, en psykisk og en social virkelighed, der modsvares af organismer, psykiske systemer og sociale systemer i systemteorien. Når disse systemer så bliver til det, Esmark kalder „den operative konstruktivismes ontologi“ (2002: 119), opstår der problemer, fordi maskiner, der ikke er systemer, men åbenbart er til (2002: 117-18, samt note 141), bliver ekskluderet fra ontologien. Årsagen til problemet er netop, at han ikke skelner mellem den generelle epistemologiske konstruktivisme og systemteoriens *epistemologiske* distinktion system/omverden, som er udgangspunkt for en konkret sag-teoridannelse.

7 Hvis man endelig skulle følge Collins argument om, at teorien om kommunikationer, der autopoietisk reproducerer kommunikationer, *eo ipso* hævder at det sociale (kommunikationer) er konstrueret – så ville det også gælde dele af den fysiske virkelighed, idet biologiske systemer også er autopoietiske. Misforståelsen opstår, hvor Collin udlægger Luhmann på den måde, at den virkelighed, som Luhmann rigtignok hævder, eksisterer uafhængigt af erkendelsen, at det er en *fysisk* virkelighed, som den samfundsmæssige virkelighed er indlejret i. Det viser igen, hvordan Collin som udgangspunkt iagttager med distinktionen social/fysisk, mens Luhmanns antagelse om virkelighedens realitet ikke forudsætter denne skelnen.

8 Det skal nævnes at andre har udledt anden metodologi af systemteorien (jf. Esmark 2002: 112, 159; Rasmussen 2004; Hagen 1999). Se iøvrigt også Vallentins (2005) kritik af Andersens analysestrategier.

9 Bemærk dog, at Hellevik (2002: 12) skriver, at vor oplevelse af virkeligheden ikke er uafhængig af de tanker, vi har gjort os om den.

Litteratur

- Andersen, Heine (2001): „Anmeldelse af Nils Bredsdorff: *Diskursanalyser og diskursteorier* - og Ian Hacking: *The Social Construction of What?*“, *Dansk Sociologi*, vol. 2, pp. 101-105.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (1999): *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*, København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Andersen, Niels Åkerstrøm (2003): „Organisation i anden ordens perspektiv - systemteoriens analysestrategiske maskine“, in Højlund, Holger & Knudsen, Morten: *Organiseret kommunikation - systemteoretiske analyser*, København: Samfundslitteratur, pp. 310-323.
- Andersen, Niels Åkerstrøm & Born, Asmund W. (2001): *Kærlighed og omstilling. Italesættelsen af den offentligt ansatte*, København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2000 [1966]): *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*, Denmark: Lindhardt og Ringhof.
- Bertilsson, Margareta (1998): „Socialkonstruktivisme: Et erkendelsessociologisk perspektiv“, in Bertilsson, Margareta & Järvinen, Margaretha: *Socialkonstruktivisme. Bidrag til en kritisk diskussion*, Denmark: Hans Reitzels Forlag, pp. 17-40.
- Bhaskar, Roy (1998): „General introduction“, in Archer, Margaret, Bhaskar, Roy, Collier, Andrew, Lawson, Tony, & Norrie, Alan: *Critical realism. Essential readings*, London and New York: Routledge.
- Bhaskar, Roy & Lawson, Tony (1998): „Introduction“, in Archer, Margaret, Bhaskar, Roy, Collier, Andrew, Lawson, Tony, & Norrie, Alan: *Critical realism. Essential readings*, London and New York: Routledge.
- Brady, Henry & Colier, David eds. (2005): *Rethinking social inquiry. Diverse tools, shared standards*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Bredsdorff, Nils (2002): *Diskurs og konstruktion. En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivisme*, Frederiksberg: Forlaget Sociologi.
- Collin, Finn (1997): *Social reality*, London: Routledge.
- Collin, Finn (1998): „Socialkonstruktivisme og den sociale virkelighed“, in Bertilsson, Margareta & Järvinen, Margaretha: *Socialkonstruktivisme. Bidrag til en kritisk diskussion*, Denmark: Hans Reitzels Forlag, pp. 41-67.
- Collin, Finn (2002): „Kritik af diskursanalysens filosofiske forudsætninger“, in Larsen, Bøje & Pedersen, Kristine Munksgård: *Diskursanalysen til debat. Kritiske perspektiver på en populær teoriretning*, Frederiksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne, pp. 193-227.

- Collin, Finn (2003): *Konstruktivisme*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Dyrberg, Torben Bech, Hansen, Allan Dreyer, & Torfing, Jacob (2000): *Diskursteorien på arbejde*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Esmark, Anders (2002): *At forvalte Europa*, København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Fink, Hans (2004): „Om sociale konstruktioners virkelighed“, in Widell, Peter: *Social-konstruktivismen under debat*, Århus: Modtryk, pp. 102-115.
- Hacking, Ian (1999): *The social construction of what?*, Cambridge: Harvard University Press.
- Hagen, Roar (1999): *Rasjonell solidaritet*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hellevik, Ottar (2002): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Jensen, Stefan (1999): *Erkenntnis - Konstruktivismus - Systemtheorie. Einführung in die Philosophie der konstruktivistischen Wissenschaft*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Johansson, Sune (2003): „Konstruktiv kritik af Bredsdorffs konstruktivisme-kritik“, *Dansk Sociologi*, vol. 1, pp. 99-107.
- King, Gary, Keohane, Robert O., & Verba, Sidney (1994): *Designing Social Inquiry*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Kjørup, Søren (2001): „Den ubegrundede skepsis. En kritisk diskussion af socialkonstruktivismens filosofiske grundlag“, *Sociologi i dag*, vol. 31, (2), pp. 5-22.
- Lübcke, Poul red. (1996): *Politikens filosofi leksikon*, Copenhagen: Politikens Forlag.
- Luhmann, Niklas (1984): *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1993): „Das Erkenntnisprogramm des Konstruktivismus und die unbekannt bleibende Realität“, in Luhmann, Niklas: *Soziologische Aufklärung 5*, Opladen: Westdeutscher Verlag, pp. 31-58.
- Luhmann, Niklas (1997): *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, Niklas (1998): „Erkendelse som konstruktion“, in Hermansen, Mads: *Fra læringens horisont*, Århus: Klim, pp. 163-182.
- Luhmann, Niklas (2002): *Das Erziehungssystem der Gesellschaft*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Ougaard, Morten (2000): „Det kommer an på hvor man begynder. Roy Bhaskars kritiske realisme som erkendelsesteoretisk strategi“, *Grus*, vol. 60, pp. 17-34.
- Rasmussen, Jens (2004): *Undervisning i det refleksivt moderne*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Vallentin, Steen (2005): „Luhmann, metode, analysestrategi - Om systemteoriens møde med empirien“ in Nygaard, Claus: *Samfundsvidenskabelige analysemetoder*, Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Bilag 4

Den semantiske analysestrategi og samtidsdiagnostik

Ved Niels Åkerstrøm Andersen

Det siges ofte, at systemteori ikke går særligt godt i spænd med empirisk engagement. Vi kan faktisk konstatere, at mange systemteoretikere ikke arbejder empirisk. Jeg mener, det er en misforståelse af den sene Luhmanns udgave af systemteorien. Grundbegrebet i den sene luhmanns systemteori er iagttagelse. En iagttagelse er, siger Luhmann med reference til Spencer-Brown, en indikation inden for rammen af en forskel. Anden ordens iagttagelse er iagttagelser af iagttagelser som iagttagelser. Systemteori er et videnskabeligt program for anden ordens iagttagelse (Luhmann 1993b). Købes denne definition af systemteoriens kerne købes også et grundlæggende empirisk engagement. Ingen systemteori uden faktiske iagttagelser af iagttagelser! En systemteori som ikke faktisk bedriver iagttagelse af iagttagelse er ikke systemteori i den senluhmannske forstand.

Mit eget arbejde har handlet om forandringer i betingelser for styring og ledelse i især den offentlige sektor. Jeg har f.eks. været interesseret i, hvordan leg siden midten af 1980'erne er blevet et væsentligt element i moderne ledelse af bl.a. medarbejdere og af innovationsprocesser. Jeg har også været interesseret i hvordan offentlige forvaltninger i stigende grad laver kontrakter med borgerne om hvordan de skal leve deres liv f.eks. familiekontrakter, der omfatter spørgsmål som hvor længe børnene må være ude og aftenen, hvordan mange skiftende seksualpartnere, der er acceptabelt, præventionsmetoder, hvor tit man skal spise sammen i familie og hvad man skal tale om mens man spiser. Jeg har i forlængelse af Gunther Teubners arbejder skrevet om partnerskaber som hybrider mellem organisation og kontrakt, og om hvordan disse hybridiseringer samtidigt forandrer kontrakternes funktion af strukturel kobling. Min indgang i disse projekter har altid været semantiske analyser, men ofte er jeg løbet ind i det problem, at Luhmanns semantikbegreb er unødigt fattigt, og distinktionen mellem semantik og struktur unødigt snærende.

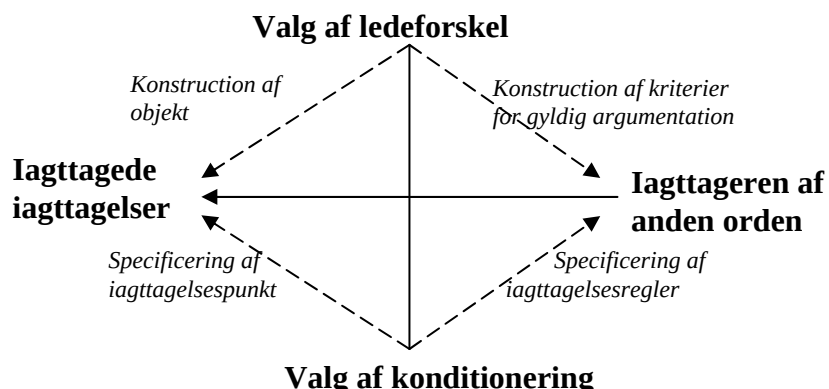
I min læsning af systemteorien er dens kerne en bestemt analysestrategisk maskine, der facilliterer iagttagelse af anden orden. Artiklen vil tage sin begyndelse i fremstillingen af denne maskine, hvis fundament er sontringen mellem ledeforskel, konditionering og iagttagelsespunkt (systemreference). Fra dette punkt vil jeg forsøge at skabe to åbninger i systemteorien. Disse handler helt grundlæggende om at gøre systemteorien bedre i stand til at bidrage med en mere

samtidig samtidsdiagnostik. Luhmann har leveret fantastiske samfundsdiagnostiske bedrag med beskrivelsen af tilblivelsen af det funktionelt differentierede samfund. Men det funktionelt differentierede samfund er ikke et, der blot er. Som Luhmann har analyseret det, rummer det iboende en historisk set enorm evolutorisk dynamik. Vi kan ikke stoppe ved Luhmanns diagnose og blot fylde huller ud i den. Oven på diagnosen af samfundets funktionelle differentiering må vi diagnosticere de samtidige variationer og udfoldelsesbetingelser af differentieringsformen. Alternativt bliver systemteorien et rent museum. Vi bliver nødt til at huske på Luhmanns grundpointe: at beskrivelsen af samfundets funktionelle differentiering er en indefra beskrivelse bundet til den tids betingelser som diagnosen er foretaget fra. Skal diagnosen fortsat være rammende og fungere som en anden ordens iagttagelse, der tilbyder samfundets systemer nye selvbeskrivelsesmuligheder, må den konstant forskydes. Det kræver mindst to åbninger: 1) en empirisk åbning som efter min mening kun kan ske gennem en udvikling af den semantiske analysestrategi herunder en ophævelse af sondringen mellem seriøs og useriøs semantik. Og 2) en åbning af den diagnostiske problematik, sådan at semantik kan spændes for andre udsigter end samfundets differentieringsform.

Semantikanalysens analysestrategiske funktion i systemteorien

Jeg abonnerer på et bestemt analysestrategisk begreb, som jeg funderer systemteoretisk, men som nok alligevel ikke er en selvfølgelig systemteoretisk kategori. Udgangspunktet er, at systemteori basalt set drejer sig om iagttagelse af anden orden og intet andet. Analysestrategi handler derfor om hvordan at iagttage af anden orden. I systemteorien finder vi 3 analysestrategisk konstituerende elementer, vi som anden orden iagttagere må specificere og lege med. De tre er: 1) ledeforskel, 2) iagttagelsespunkt (systemreference) og 3) konditionering (Andersen 2003: 93-118).

Diskursiv analyse strategi

Figur 1

Ledeforskellen er den forskel, der skaber anden ordens blikket ved at kløve verden i iagttagere og iagttagede iagttagelser. Ikke alle forskelle kan danne optik for iagttagelse af anden orden. Kun begreber, der kan optræde som del i egen helhed kan være udgangspunktet for en iagttagelse af anden orden. I iagttagelser af anden orden fremtræder verden polykontekstuel, dvs. den er iagttagerafhængigt eller mere præcist afhængigt af den forskel, der iagttages igennem. Både den iagttagede og iagttageren formes af forskellen, der iagttages igennem, og også i anden ordens iagttagelse er det kontingent, hvordan der skal iagttages. Valg af ledeforskel bestemmer grundlæggende hvordan anden ordens iagttageren bliver en iagttagere samt hvordan iagttagelser bliver genstand for iagttagelse som iagttagelse. Luhmanns pointe er, at kun anden ordens begreber kan danne forskelle for anden ordens iagttagelser. Når Luhmann konstaterer, at anden ordens iagttagelser også er af første orden, går han langt ud over besværgelsernes niveau. Han præciserer nemlig de egenskaber, der er de nødvendige forudsætninger for anden ordens iagttagelse. Han iagttagere, hvordan anden ordens iagttagelser kan iagttages, og dermed gør han også anden ordens iagttagelser kontingente. Han åbner muligheden for lokalisering af et ubestemt antal strategier for iagttagelse af anden orden og gør dermed skabelsen af anden ordens begreber til en del af sin strategi. At skabe nye analysestrategier er en fast del af strategien. For Luhmann har anden ordens begreberne status af ledeforskel. En ledeforskel er den forskel, der styrer anden ordens iagttagelsen i en systemteoretisk analyse. Ledeforskellen indikerer valget af det analytiske blik. I systemteorien må enhver anden ordens iagttagelse begynde i valget af den ledeforskel, der bestemmer, hvad og hvordan der kan iagttages og dermed også, hvad der ikke kan iagttages.

For Luhmann er det aldrig blot udtryk for høflighed eller tom besværgelse at gøre opmærksom på, at den valgte ledeforskel aldrig kan begrundes, men blot må begynde. Det er ikke høflighed over for læseren, når han siger, at man med spørgsmålet ”hvorfør lige denne ledeforskel” åbner muligheden for andre ledeforskelle. Det er derimod en indbygget del af hans maskine altid at lege med forskellige ledeforskelle for at se, hvordan de iagttagede iagttagelser dukker op.

Konditionering skaber analysestrategiens empirifølsomhed, og består i fastsættelse af betingelser for, hvornår hvilken side af ledeforskellen kan markeres. Der er også altid et overskud af konditioneringsmuligheder, og er analysestrategien underkonditioneret bliver iagttagelseskriterierne løse og udsagnenes status metaforisk.

Iagttagelsespunkt består i valg af systemreference. Det gør en vigtig forskel for andens ordens iagttagelserne om man iagttager en kommunikation med f.eks. interaktionen, organisationen eller samfundet som sin systemreference.

Neden for gives eksempler på systemteoretiske analytikker, deres ledeforskel og konsekvensen for konstruktion af genstanden. Organisation er valgt som illustration af denne konsekvens.

Ledeforskel sætter genstand

Analytik	Ledeforskel	Organisation iagttages da som
Formanalysen	Enhed/forskel	Særegen <i>form</i> for kommunikation
Systemanalysen	System/omverden	<i>System</i>
Formningsanalysen	Form/medie	<i>Container</i> for medier
Medieanalysen	Medie/form	<i>Medie</i> for andre former
Semantisk analyse	Begreb/mening	<i>Begreb</i> og semantisk felt
Operationsanalytik	Rekursivitet/operation	Operativ <i>tilsætning</i>

Figur 2

Det suveræne ved Luhmanns systemteori er, at den er så åbnende, samtidig med at man faktisk har mulighed for at styre og lukke igen. Med det lille spørgsmål: ”hvorfør lige denne ledeforskel?” åbnes radikalt for valg af nye ledeforskelle. Den præcise definition af betingelserne for anden ordens iagttagelse giver sammen med formanalysen et potent redskab til fortsat at udvikle og

specificere nye ledeforskelle. Systemteorien giver både mulighed for kontingensproduktion i forhold til valg af analysestrategi, men den giver også mulighed for at fiksere analysens kontingens.

På den måde bliver det at foretage systemteoretiske analyser for en stor dels vedkommende til en leg med ledeforskelle. Længe inden skriveprocessen går i gang for alvor, består arbejdet i at udvikle og afprøve ledeforskelle på det empiriske materiale (iagttagelserne, der skal iagttages) for at se, hvad der dukker op af interessante og pirrende iagttagelser. Systemteori er ikke bogholdervidenskab, der handler om at kortlægge og kategorisere fænomener. Når alt kommer til alt, er systemteoriens rolle at irritere kommunikation med beskrivelser af sider af kommunikationen selv, som den ellers havde gjort sig blind for. Mere præcist: Det handler ikke simpelthen om at få systemer til at se noget nyt, noget andet eller noget mere. Det handler om at udfordre dem på deres måde at se på, at tilbyde dem at se på ny.

Selvom der i systemteorien ikke er nogen rang mellem de forskellige analytikker vil jeg alligevel argumentere for, at den semantiske analysestrategi har en særlig empirisk funderende analysestrategisk funktion i systemteorien. Det er primært gennem semantiske analyser, at det systemteoretiske arbejde får sin empiriske forankring og følsomhed.

Det hænger for det første sammen med systemteoriens grundlæggende forhold til sin genstand. Kommunikation defineres i systemteorien som det sociales grundbegivenhed. Kommunikation bliver derfor systemteoriens primære genstand. Men samtidigt defineres kommunikation sådan, at vi må fastslå, at kommunikation som sådan ikke er iagttageligt. Spørgsmålet er, hvorvidt der overhovedet er andre iagttagelige genstande i systemteorien end netop semantikken.

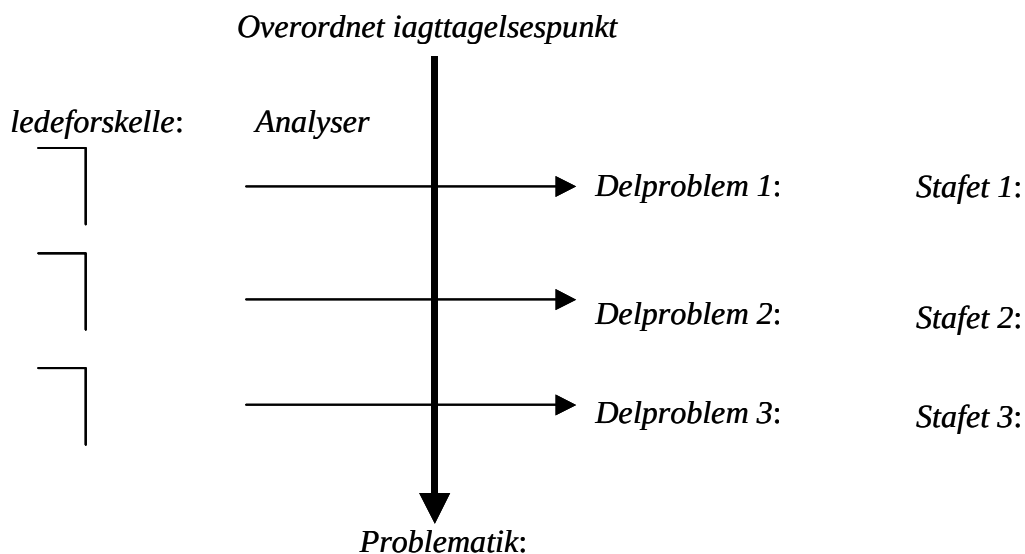
Det bliver derfor uomgængeligt, at de mere avancerede systemteoretiske analytikker så som formanalytiken, systemanalytiken, differentieringsanalytiken og medieanalytikken må arbejde oven på tykke semantiske analyser for at være empirisk forankrede. Det betyder, at kvaliteten af de semantiske analyser er bestemmende for hvor gode og relevante de øvrige analyser kan være. De øvrige analyser bliver aldrig bedre end deres fundering i semantiske analyser.

Den centrale analysestrategiske funktion af semantikanalyse hænger for det andet sammen med etableringen af distinktionen mellem iagttager og genstand i systemteorien. Giver man sig som systemteoretiker i kast med et nyt fænomen f.eks. sundhedsforebyggelse er det ikke givet hvordan dette fænomen bedst lader sig iagttage. Er forebyggelse et nyt funktionssystem? Et nyt program i sundhedssystemet? Et bestemt politisk prioriteringsblik på sundhed? Eller et nyt organisatorisk

program? Det kan man selvfølgelig komme med mange avancerede overvejelser om. Det mest oplagte begyndelsesspørgsmål, som river iagttageren løs fra skolastiske spekulationer, er dog at spørge til begrebets semantiske tilblivelse og udvikling. Hvordan blev forebyggelse overhovedet et begreb, en selvstændig tematik og måske endda en omfattende semantik? Med det spørgsmål bliver forholdet mellem iagttagere og genstand selv en systemteoretisk genstand, hvis tilblivelsesbetingelser kan analyseres. Vi står altså i den lidt pudsige situation, at selvom om semantik måske ikke er det stærkeste og mest centrale teoretiske begreb i systemteorien er det et helt uomgængeligt begreb, når vi betragter systemteorien fra et analysestrategisk udgangspunkt.

Det betyder videre, at vi i systemteorien må tænke i analysestrategisk komplementaritet, og i denne komplementære tænkning placeres den semantiske analyse helt centralt. Den komplementære analysestrategiske maskine plejer jeg at tegne for mig selv på denne måde (Andersen 2003b: 320-321):

Problemformuleringsfigur

Figur 3

"Problematik" indikerer den grundlæggende problemstilling, man jagter, men som sjældent lader sig fange direkte. Problematikken kan være tilblivelsen af forebyggelseskommunikation. Iagttagelsespunktet er så der, hvor man empirisk fanger sin problematik (Det vi også kalder systemreferencen). Det kunne være sundhedsområdet. For at indkredse problematikken foretages

forskellige analyser med hver deres ledeforskel, og hver deres måde at spørge ind til problematikken på. "Stafet" angiver, hvordan besvarelsen af den første analyse etablerer forudsætninger for yderligere problematisering i den næste analyse. Her må vi så forestille os, at netop den semantiske analyse må være en af de funderende analysestrategier, der ved at afdække det semantiske reservoir samtidigt skaber en ny spørgehorisont og en række mulige stafetter for videre analyser gennem andre ledeforskelle.

Den semantiske analysestrategi

I det følgende vil jeg særligt fokusere på den semantiske analysestrategis konditionering. Altså specificering af de praktiske analytiske regler som semantikanalyse må følge. Jeg vil imidlertid begynde med kort at introducere, hvad semantisk analyse grundlæggende går ud på og hvilken ledeforskel, der med semantikanalysen iagttages med. Formålet er at tvinge den semantiske analysestrategi, der ud hvor den får en større empiriske og analytisk sensitivitet end den har i Luhmanns egen noget fattige beskrivelse. Jeg begynder dog i de mere konventionelle indsigter i den semantiske analyse og anstrenger så disse efterhånden.

Den semantiske analysestrategi er konstitueret ved ledeforskellen semantik/mening. Strategiens fokus er, hvordan mening dannes, konditioneres i et antal begreber, der tilsammen former et semantisk reservoir af meningsformer, der står til rådighed for kommunikation. Fokus er altså kondensering af mening, og det tilbud af generelle former, der bliver effekten heraf.

Meningsbegrebet

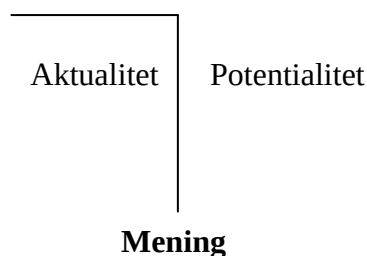
Mening hos Luhmann er ikke baseret på en ydre referencerelation, hverken i egenskab af ekstern realitet eller en tegnstruktur. Mening er hverken et strukturalistisk eller poststrukturalistisk begreb. Luhmanns meningsbegreb henter sin hovedinspiration i Husserls fænomenologi: "The best way to approach the meaning of meaning might well be the phenomenological method. This is by no means equivalent to taking a subjective or even psychological stance. On the contrary, phenomenology means: taking the world as it appears without asking ontological or metaphysical questions."(Luhmann 1985: 101).

Mening definerer Luhmann som enheden af forskellen *aktualitet/potentialitet* (Luhmann 1995: 65). I et bestemt øjeblik står noget i centrum for tanken eller kommunikationen, noget aktualiseres, men det aktualiserede står altid i centrum for tanken eller kommunikationen i forhold til en horisont af mulige aktualiseringer, dvs. potentialitet. Der er altid en kerne, som er givet, og som er omgivet af

referencer til andre muligheder, som ikke kan udnyttes på samme tid. Potentialitet eller mulighed må her ikke forstås som en struktur, der går forud for aktualisering, men som en horisont af potentialiserede forventninger, der løber med aktualiseringen. Noget dukker op og ekskluderer dermed andre muligheder, men producerer og fastholder dem som netop 'andre muligheder'. Mening er således den simultane præsentation af aktualitet og potentialitet. Det aktuelle og potentielle kan altså ikke skilles ad, men eksisterer kun i et simultant forhold til hinanden. Som Luhmann siger det: "Meaning is the link between the actual and the possible: it is not the one or the other." (Luhmann 1985: 102). Mening er det aktuelle omgivet af muligheder. Enhver aktualisering i øjeblikket potentialiserer nye muligheder.

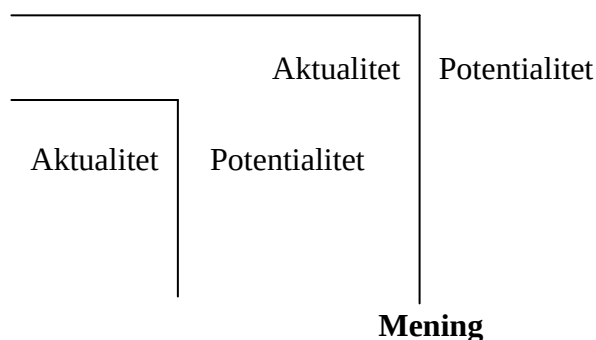
Formen mening

Figur 4

Så snart noget aktualiseres, kan mening videreføres ved i en ny meningsselektion at knytte an enten til den aktualiserede side eller krydse forskellen og aktualisere noget, der før var potentielt. Eller mening kan sættes i en helt ny form. Forsættes meningsdannelsen på indersiden af formen genindføres formen i sig selv. Meningsdannelsen fortsættes i samme form, der alligevel ikke forbliver den samme:

Meningsdannelse

Figur 5

Krydses forskellen i stedet og noget potentielt aktualiseres, dannes samtidigt en ny potentialitet. Pointen er, at mening aldrig kan række ud over sig selv til noget andet (Luhmann 1995: 59-63). Mening er således åben i den forstand, at alt kan forstås i mening, men lukket og selv-referentielt i den forstand, at mening kun refererer til mening, og derfor må analyseres i sin rekursive emergens.

Mening kan aldrig fikseres. Begrundelsen hos Luhmann er dog ikke, at meningsens struktur ikke er fuldendt, men at kernen i det aktualiserede forfalder fra det øjeblik, noget er fremhævet. Mening formes altid af en operation, det være sig som tanke eller som kommunikation, og disse forsvinder i det øjeblik, den dukker op. Mening må altid skabes rekursivt. Mening emergerer altid i en henvisning til mening. Aktualitetskernen forfalder fra det øjeblik, den dukker op, og mening tvinger således til forandring. Mening er derfor også den stadige nyarrangering af forskellen mellem aktualitet og mulighed (Luhmann 1995: 63-66). Luhmann udtrykker det sådan, at det aktuelle er sikkert, men ustabilt.

Semantikbegrebet

Hvor mening udtrykker specifikke operationer, udtrykker begrebet semantik kondenserede og generaliserede former for mening, der står til rådighed for kommunikative operationer.

Luhmann skelner mellem system og semantik, hvor semantik defineres som særlige strukturer, der forbinder kommunikation med kommunikation ved at stille former for mening til rådighed, som kommunikationssystemerne behandler som bevaringsværdige (Luhmann 1995: 282).

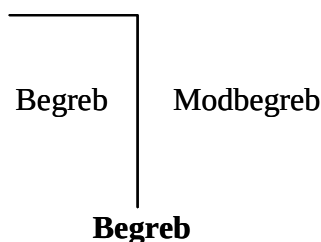
Semantikbegrebet bygger på en sondring mellem *mening* og *kondenseret mening*. Mening består i en stadig nyarrangering af forskellen aktualitet/potentialitet. Mening forfalder straks efter, den er aktualiseret. Mening er på den måde bundet til aktualiseringens øjeblikkelige situation. Kommunikation kan til gengæld udvikle strukturer, der kondenserer mening i former, der rives løs fra den enkelte aktualiserings øjeblikkelige situation. Kondensering betyder, at en mangfoldighed af mening fanges i en enkelt form, som herefter står til rådighed for en ubestemt kommunikation. Semantik defineres derfor som *beholdningen af generaliserede former for forskelle (f.eks. begreber, ideer, billeder og symboler), som kan blive brugt i selektionen af mening i kommunikationssystemerne*. Semantik er med andre ord kondenserede og gentagelige former for mening, der står til rådighed for kommunikation. Disse generaliserede former er relativt situationsuafhængige og opnår deres konkrete indhold i den kommunikation, der udvælger dem (Luhmann 1993: 9-72).

I udgangspunktet er Luhmann åben for, at mening kan kondenseres i en lang række former så som ideer, billeder og symboler. Reelt bliver fokus i Luhmanns egne semantiske analyser menings kondensering i form af begreber. *Den semantiske analyses* ledeforskel bliver derfor begreb/mening og får fokus på, hvordan mening og forventninger opsamles i begreber og danner semantiske reservoirer, der står til kommunikationens rådighed (Luhmann 1993).

Et begreb bestemmes da som en kondensering og generalisering af en mangfoldighed af mening og forventninger. Et begreb *kondenserer* forventninger på den måde, at mange forskelligartede forventninger fortætter sig i begreber. Begreber er aldrig entydigt definerbare. Får man at vide om én, at hun er socialrådgiver, dukker en horisont af forskellige forventninger straks op, som f.eks. ”hun kategoriserer folk”, ”hun er nok venstreorienteret”, ”hun er social og omsorgfuld”, ”hun ryger pibe”, ”hun tvangsfjerner børn” osv. Et begreb er altså en form for forventningsstruktur. At anvende et bestemt begreb i en kommunikation sætter forventninger til kommunikationens fortsættelse. Begreber er videre *generelle* på den måde, at et begreb ikke er identisk med dets partikulære brug i en bestemt kommunikation. Det samme begreb står generelt til rådighed for kommunikation, men får i kommunikationen en specifik betydning og aktualiserer specifikke forventninger.

Mangfoldigheden af mening fastbindes i begrebets form altid af modstillingen mellem begreb og modbegreb:

Begrebets form

Figur 6

Der er intet begreb uden et modbegreb til at holde begrebet på plads. Modbegrebet sætter restriktioner for begrebet. Et begrebspar kan være mand/kvinde, hvor den mening, der er kondenseret ind i begrebet ”kvinde”, sætter restriktioner for betydningen af ”mand”. De forventninger, der knytter sig til det at være kvinde, sætter restriktioner for, hvad der kan forventes af en, der markeres i kommunikationen som mandig (med eller uden tap). En socialrådgiver er kun

en socialrådgiver i forhold til en klient, og hvad der kan forventes af en socialrådgiver bliver derfor helt afhængig af, hvilke forventninger der knytter sig til modbegrebet klient. Kampen om socialrådgiveren står om klientbeskrivelsen og de forventninger, der fortættes i klientbegrebet, f.eks. selvhjælpen, aktiv, selvstændigt menneske eller stakkel, hjælpeløs og forkommen.

Sammenfattende kan den semantiske analyse beskrives som en historisk analyse, der bruger historikken til at beskrive det samtidige begrebsreservoir. Den semantiske analyse spørger: Hvordan dannes mening og forventninger, og hvordan kondenseres og generaliseres disse i begreber, der til sammen etablerer hvilket semantisk reservoir for kommunikationssystemer?

At arbejde med begrebsbegrebet

På mange måde er luhmanns begreb om begreber overordentligt simpelt i sammenligning med tilsvarende begreber i forskellige diskursanalyser som f.eks. Foucaults vidensarkæologi eller Laclaus hegemonianalyse (Andersen 2003a). Men trods denne simpelthed og måske endda i kraft af den, har begrebet alligevel en stor analytisk potens i kraft af en række simple og meget operationaliserbare ledespørgsmål.

Vi er f.eks. interesseret i den sociale klients begrebshistorie måske fordi vi fornemmer at nye ord så som ”hjælp til selvhjælp”, ”medsyn”, ”aktive medborgerskab” og ”borgerkontrakter” grundlæggende forskyder det semantiske reservoir, der er tilgængeligt for socialforvaltninger og muliggør nye kommunikative in- og eksklusionsformer.

Vi begynder i samtiden at iagttage begrebliggørelser ved at lede efter modstillinger af begreber og modbegreber, f.eks. hvordan ”hjælp til selvhjælp” sættes over for ”passiviserende hjælp”, hvordan begrebet om ”medsyn”, hvor socialarbejder og klient forventes at se sammen med hinanden sættes i modsætning til socialarbejderens ”helhedssyn”, og vi undersøger hvilke generaliserede forventningsstrukturer kommunikationen hermed tilbydes.

Når vi undersøger et begrebs historie skal vi være opmærksom på mindst 7 forskellige mulige former for begrebsforskydninger:

1. Begrebet kan være konstant samtidigt med at modbegrebet er udskiftet
2. Begrebet kan være forandret samtidigt med at modbegrebet er forblevet det samme
3. Både begreb og modbegreb kan være forskudt

4. Begreb og modbegreb kan være de samme, mens spændingen mellem dem kan være forandret
5. Begrebet kan være det samme, men kan have flyttet over på modbegrebets plads
6. Begrebet kan have tabt sit modbegreb, hvorved der er dannet en tom kategori med uspecificeret modbegreb, der senere igen kan besættes
7. Begreb og modbegreb kan være de samme, men meningsdimensionen som distinktionen er sat i kan være forskudt

Et eksempel på første form for begrebsforskydning kan hentes i medarbejderbegrebets historie. Modbegrebet til den ansvarlige medarbejder var i begyndelsen af 1900-tallet forsømmelighed. I dag er modbegrebet til ansvarlighed blevet at være ansvarshavende. Ansvar er stadig et positivt begreb, men det er pligtorientering ikke, fordi der til modbegrebet pligt i dag knyttes forventninger om en passiv afventning på en leders aktive tildeling af ansvar (Andersen 2008b).

Vi kan også forestille os, at modbegrebet sådan set er det samme, men det positive begreb er forandret. Sandsynligvis vil det ikke ændre begrebets form, fordi det vil være de samme forventninger, der nu knyttes til en ny betegnelse.

I det tredje forskydningsform er både begreb og modbegreb forskudt, og dermed også begrebets enhed.

I den fjerde forskydningsform synes forskellen begreb/modbegreb ved første øjekast den samme, men spændingen mellem begreb og modbegreb er en anden, og dermed er begrebsformen også en anden, f.eks. fordi valoriseringen af modbegrebet er forandret. Der sættes f.eks. stadig en forskel mellem ”mand” og ”kvinde”, men fordi kvindelighed forbindes med andre forventninger, lægges nye restriktioner på forventningerne knyttet til positionen mand.

I den femte forskydningsform har begrebet flyttet plads og blevet modbegreb samtidigt er der dannet et nyt begreb. Et eksempel her er begrebet hjælp, der i 1960’erne stod over for modbegrebet ikke- hjælp. Hjælp blev forbundet med professionel afhjælpning af klienters problemer på baggrund af en faglig diagnose. I dag er dette begreb om hjælp blevet til et modbegreb og valoriseret som formynderi. At afhjælpe klienters problemer ses som at stjæle klienternes problemer. Begrebet er i stedet ”hjælp til selv-hjælp”, som altså aldrig må kunne forveksles med passiviserende problemafhjælpning (Andersen 2007a, 2008a).

I den sjette forskydningsform har begrebet mistet sit modbegreb og er blevet, hvad Koselleck betegner som en tom kategori eller med Ernesto Laclaus ord "en empty signifier" (Koselleck 2004: 187, Laclau 1996: 36-47). I dette tilfælde er modbegrebet ikke simpelt væk. Det er blevet uspecifikt, hvilket på det nærmeste kalder på nye kommunikative værdiladninger af begrebet.

I den syvende forskydningsform forbliver begreb og modbegreb de samme, mens den meningsdimension sondringen primært er sat i, er forskudt. Jeg vil komme mere ind på meningsdimensionerne senere, men hvis nu vi sonder mellem en tidsdimension, en social dimension og en sagsdimension kan man forestille sig at begrebets form skifter dimension, f.eks. en saglig distinktion gøre social eller tidslig. En social distinktion gøres saglig eller tidslig. En tidslig distinktion gøres saglig eller social. I kønssemantikken kan vi f.eks. konstatere en kamp, der i mange årtier har bølget frem og tilbage mellem en sagliggørelse af distinktionen mand/kvinde som eksempelvis noget genetisk eller hormonelt og en socialgørelse af distinktion som social konvention, der kan ændres. Koselleck har studeret begrebet os/dem historisk og konstaterer bl.a., at kristendommens opkomst forskyder distinktion civiliseret/barbar til kristne/hedninge og denne forskydning indebærer samtidigt en temporalisering af distinktionen, idet hedninge sættes som potentielt kristne. Hedninge er ikke essentielt hedninge. De kan omvendes over tid, og denne temporalisering af os/dem distinktionen udtrykker dermed meget radikale forskydninger i kommunikationsmulighederne (Koselleck 2004: 155-191).

Semantikanalysen og meningsdimensionerne

Luhmann skelner mellem tre meningsdimensioner, der tilsvarende tillader ham at skelne mellem tre semantiske dimensioner (Luhmann 1995: 74-82). Jeg vil ikke gå i dybden med denne sontring men blot introducere den kort:

Sagsdimension handler om valget af temaer og genstande for kommunikation og bevidsthed. Temaer og genstande er alle struktureret efter meningsformen "ting" som enheden af forskellen dette/alt andet. Tilsvarende kan vi tale om en sagsforholdenes semantik som generaliserede former for "being-one-thing-and-not-another".

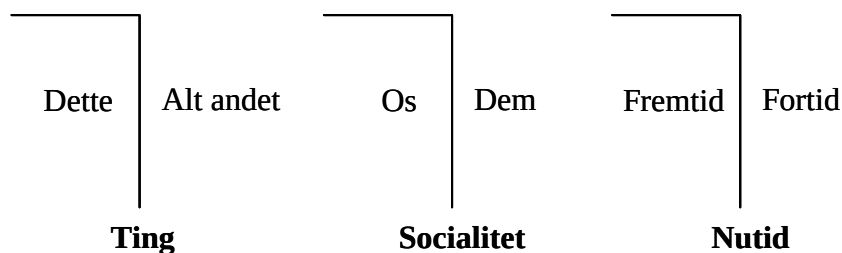
Socialdimensionen er funderet i ikke-identiteten mellem kommunikationsdeltagerne og konstituerer mulighedshorisonten i en spænding mellem "alter" og "ego". Den drejer sig altså om det, som ikke accepteres som én selv. Semantisk handler det om generaliserede former af forskelle mellem "os" og "dem". Sociale identiteter er enheden af forskellen os/dem. Socialdimensionen er dermed

dimensionen for den semantiske konstruktion af sociale identiteter, hvor der kun kan findes et "os" (begreb) i forhold til et "dem" (modbegreb). Der er ingen "os" uden i sammenligning med "dem". "Os" er kun os til forskel fra "dem", men "dem" er vel at mærke kun i "os" tale om "dem". Det vil sige, at forventningerne til "de andre" skaber grænsen for forventningerne til "os selv".

Endelig artikulerer *tidsdimensionen* spændingen mellem det forgangne og fremtiden. Tidsdimensionen er "constituted by the fact that the difference between before and after, which can be immediately experienced in all events, is referred to specific horizons, namely extended into past and future" (Luhmann 1995: 78). Tidssemantikken drejer sig om, hvordan vi betragter og begrebsliggør fortid og fremtid. Fremtiden er en horisont af forventninger og fortiden et rum af erfaringer, og enhver nutid er kun i spændingen derimellem. Tid konstrueres i kommunikationen, i hver eneste kommunikation. Med Luhmanns ord: "What moves in time is past/present/future together, in other words, the present along with its past and future horizons" (Luhmann 1982: 307).

De tre dimensioner kan formaliseres således:

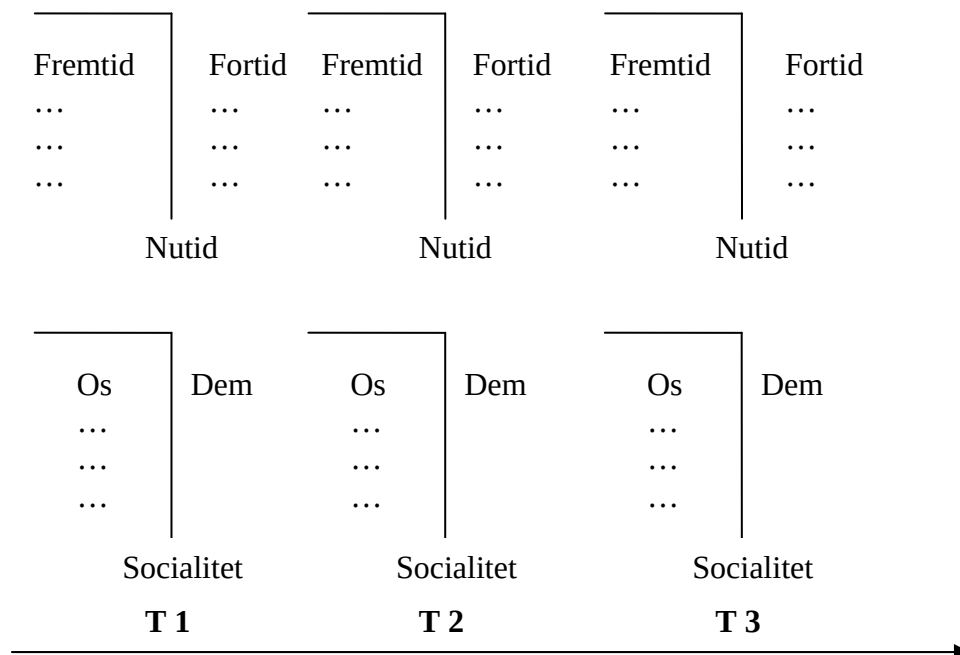
Meningsdimensioner

Figur 7

Analyselstrategiske kan de tre dimensioner ses som nogle "arkeforskelle" vi altid kan lede efter i den semantiske analyse. Der findes ikke semantikker, der ikke opbygger saglige, sociale og tidslige former. Når vi har opbygget det arkiv, vi laver semantiske analyse på, er det oplagt at begynde analysen med at læse de enkelte tekster efter hvilke forskelle der sættes mellem især "fortid" og "fremtid" og mellem "os" og "dem". Man kan lige frem lave skemaer for de forskellige tekster, der synliggør valoriseringerne af "fremtid" vs. "fortid", og dermed opnår man lynhurtigt tempo i sin analyse ved det, at nogle begrebsmæssige forskydninger bliver meget tydelige. Det kan illustreres således:

Hjælpe skemaer over tid

Figur 8

Det er selvfølgelig ikke gjort med det, men hjælpeskemaerne kan være en god begyndelse for iagttagelse af semantiske forskydninger. Forholdet "os"/"dem" og "fremtid"/"fortid" må forstås som begreb/modbegrebsrelationer og alle de spørgsmål om forskydning af begreber, må også stilles her. Det handler altså ikke kun om, hvordan "os" og "dem" valoriseres over tid, men også om spændingerne imellem dem.

I et af mine studier af den offentlige forvaltnings historie fra 1860'erne og frem, iagttog jeg bl.a. de begreber, forvaltningen havde til rådighed for at sætte sig selv i tid. Her kunne jeg ikke simpelt konstatere at forestilling om hvad der var fremtid og hvad der var fortid bevægede sig over tid. Selve spændingen mellem fortid og fremtid forskød sig. I det jeg kaldte den formelle forvaltning fra omkring 1910 blev "fremtiden" sat som en eksternaliseret effekt af forvaltningsafgørelser og "fortiden" blev sat som sagsrelevant fortid. I det jeg kaldte sektorforvaltningen fra 1960 og frem bindes tid til problemløsning og problemer udledes i planmæssige fremskrivninger af fortiden. Endelig i det jeg kaldte den polycentriske forvaltning fra 1980 og frem spændes nutiden ud mellem en endimensional, ofte negativt betragtet fortid (f.eks. "bureaukratisk", "formynderisk"), og positive multidimensionelle fremtidsbilleder (f.eks. "videnssamfund", "fleksibilitet og omstilling" og

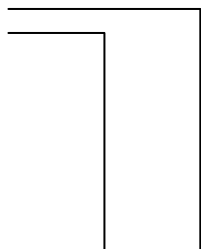
”modernisering”). Tid er her en strategisk formning af forventninger til fremtidige beslutningspræmisser (Andersen & Born 2000).

Det er i forlængelse heraf vigtigt at være opmærksom på, at forskelle kan genindføres i sig selv, sådan at fremtid ikke simpelt er nutidens fremtid, men f.eks. fremtidens fremtid, fortidens fremtid, fremtidens nutid, fortidens fortid og fortidens nutid. Det samme gør sig gældende for os/dem, hvor f.eks. der er nogle blandt ”os”, der agerer som ”dem”. Der er adskillige muligheder for reentries af os/dem distinktionen. Og en semantisk analyse bør i høj grad være opmærksom på eventuelle reentries.

Grænseudvandinger eller reentries?

Jeg har efterhånden brugt begrebet ”genindføring” eller ”reentry” nogle gange, og der kunne måske være grund til at uddybe den analysestrategiske pointe med dette begreb i forhold til den semantiske analysestrategi. Reentry betyder, at en forskel kopieres og genindføres i sig selv, hvorved forskellen bliver en del af sin egen helhed. Det kan illustreres således:

Rentry

Figur 9

Rentry etablerer et paradoks, hvor de to forskelle på engang er identiske og forskellige fra hinanden. Når et begreb på den måde bliver en del af sin egen helhed har det konsekvenser for, hvordan det tilbyder forventninger. Et begreb, der optræder som del af sin egen helhed, umuliggør i samme bevægelse de forventninger som det tilbyder.

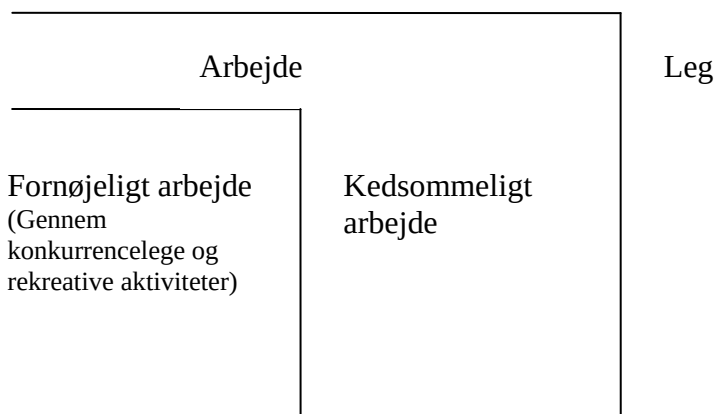
Ganske mange analyser af diskursive historier er spundet over variationer af fortællingstypen ”Der var en gang klare grænser mellem ”a” og ”b”. Nu er grænserne bliver udblødt eller perforerede”. I et systemteoretisk perspektiv drages enten en forskel eller også gøres der ikke. Der er ikke hårde og bløde, klar og uklare, rene og urene forskelle. Forskelle kan ikke opløses i kontinuer, for forskel er i systemteoretisk perspektiv altid en operativ forskel. Forekommer en begrebsdistinktion at være

blevet et kontinuum, må man forsøge at iagttage fra hvilken forskel, dette kontinuum er blevet iagttageligt som netop et kontinuum, og det man derefter får øje for, er at kontinuumet, stort set altid udtrykker emergensen af en eller anden form for reentry. Stiller man sig tilfreds med at konstatere, at en begrebslig forskel er blevet et udblødt kontinuum forfalder man til første ordens iagttagelse og ens analyse af det semantiske reservoir bliver metaforisk og underbestemt.

Et eksempel kunne være forholdet mellem arbejde og leg. Sondringen mellem arbejde og leg går mindst tilbage til midten af 1800-tallet. Fra 1930'erne kan konstateres en ny diskussion af relationen. I bogen *Personnel management* fra 1941 diskuterer man arbejdets natur, og interesserer sig for, hvad det er ved en hobby, der får folk til at arbejde mere efter afslutningen på en lang dags rigtigt arbejde. Svaret er, at en hobby er leg, og leg er grundlæggende anderledes motiveret end arbejde: "Leg adskiller sig fra arbejde, da leg er et mål i sig selv, mens arbejde er et middel til et mål. Incitamentet til at lege er glæden, der kommer ved at spille et spil eller hvad det nu kunne være" (Scott m.fl. 1941: 304). Ved at satse på konkurrencer og rekreative aktiviteter på virksomhederne kan lyst og velvære på arbejdspladsen styrkes (Scott m.fl. 1941: 387). Clark Dickinson ser en fare i, at meget moderne industriel arbejdsorganisering fører til reduceret effektivitet, fordi rutinearbejde producerer kedsomhed, der bl.a. forårsager, at folk dagdrømmer og arbejdsulykker indtræffer. Det bliver derfor et selvstændigt mål, at distrahere kedsommeligheden, og hermed tematiserer han "joy in work": "Det passer sikkert for de fleste mennesker, at de helst ville være fri for at arbejde: men hvis de skal arbejde, vil de være mest effektive i de jobs med mest nydelse" (Dickinson 1937: 432).

Denne begrebsudvikling *kunne* beskrives som en bevægelse fra en klar distinktion mellem arbejde som begreb og leg som modbegreb til en opløsning af forskellen sådan at leg bliver et større eller mindre aspekt af det at arbejde. Med reentry-begrebet kan vi imidlertid blive betydeligt mere præcise i vores iagttagelse af begrebsforskydningen. Leg italesættes som sit eget mål, mens arbejde er fremmedmotiveret. Arbejdet har et formål, der ligger uden for arbejdet selv. Samtidigt italesættes et begær efter legens kvaliteter. Det ville være godt, hvis arbejdet var en leg og en motivation i sig selv. Det ville forene glæde og effektivitet. Artikuleringen af konkurrencelege sker fra den formålstyngede side af forskellen. Det betyder, at vi får et re-entry af forskellen arbejde/leg på arbejdsiden (Andersen 2008b). Det kan illustreres således:

Leg genindført som arbejde

Figur 10

Fornøjeligt arbejde er arbejde, der vil være leg. Stedet, hvorfra man finder interesse for leg er hele tiden effektivitetens sted, og for meget leg identificeres med effektivitetsfald og ved demotiverende tabermentalitet. At beskrive begrebsforskydningen således giver en langt større præcision mht. emergensen af forventningsstrukturer.

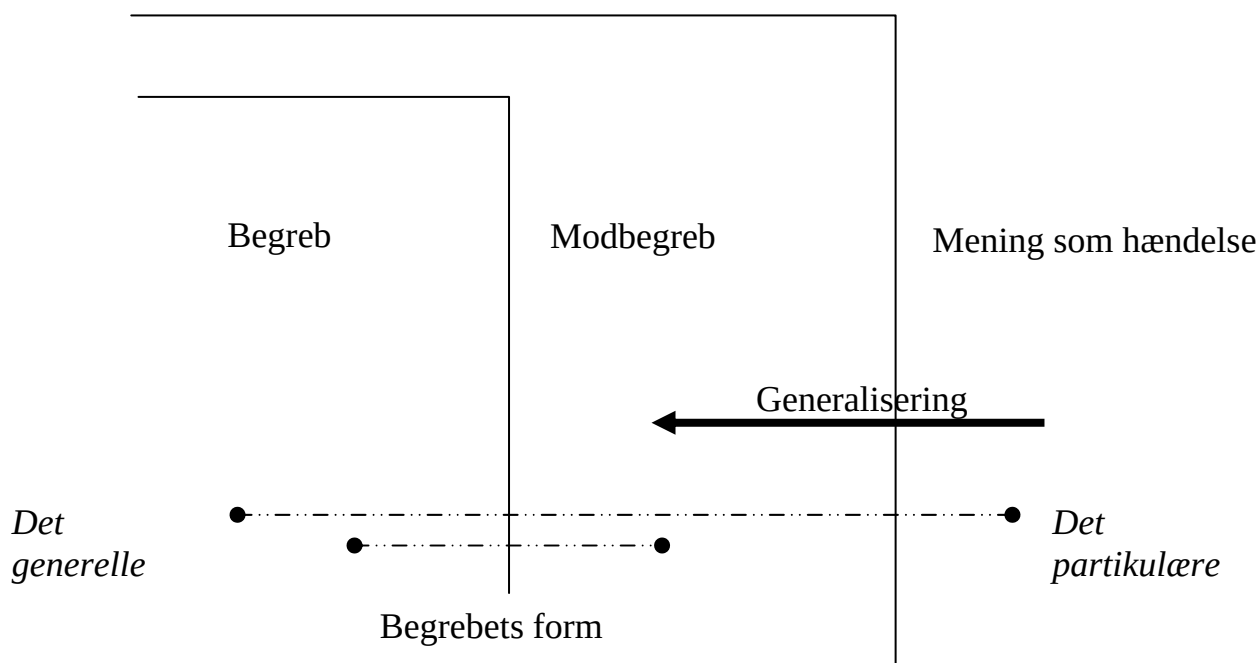
Singularisering og generalisering

I forholdet mellem begreb og modbegreb er der altid en spænding mellem hvad Koselleck kalder det generelle og det singulære (Koselleck 2004: 156, Andersen 2003a: 39-41) eller hvad Laclau kalder det partikulære og universelle (Laclau: 1996: 59). Der er altid forbundet partikulære betingelser med at forbinde sig med et begreb, og begreber forbinder sig altid med universelle kvaliteter. Det ligger i et hvert begreb, at det på engang kondenserer en mangfoldighed af mening og bliver til som en generalisering overordnet den partikulære kommunikationssituation.

I Niklas Luhmanns arbejde er dette fuldstændigt overset. Det skyldes, at han alene arbejder med plejet semantik, der er blevet til gennem mange århundreder og danner reservoir for veletablerede funktionssystemer. Han undersøger derimod aldrig samtidige semantikker med en kort historie, og hvor man kan være i tvivl om begrebernes karakter af begreber. I Luhmanns analyser har vi enten at gøre med et begreb eller også har vi ikke. Begreber er generaliserede former for mening. Luhmann arbejder med begreber, hvor der ikke er tvivl om deres status som generaliserede former. Arbejder

man imidlertid med mere samtidige semantikker, som f.eks. semantikken om bæredygtighed, eller semantikken om det aktive medborgerskab bliver det mere åbent, om det man analyserer som et begreb, er en fuldt generaliseret form eller om det er en form under tilblivelse; altså en form, der er ved at blive til gennem generalisering, men hvor generaliseringen og kondenseringen ikke er tilendebragt. Analysestrategisk handler det ikke simpelt om at afgøre begrebets status af generel form. Den store udfordring består derimod i at have analytiske begreber, der gør det muligt at iagttage ufuldstændige begrebers ufuldstændighed, med de særlige forventningsstrukturer ufuldstændighed medfører. For at kunne gøre dette må vi endnu engang kigge på begrebsbegrebet. Luhmann kommer med to forslag: 1) at begreber er kondenserede former for mening, og 2) at et begreb er enheden af begreb og modbegreb. Ser vi på de to forslag samtidigt betyder det, at vi må betragte distinktionen begreb/modbegreb som et reentry af distinktionen begrebsform/mening. Hermed er forholdet mellem begreb som generaliseret form på den ene side og mening som specifik operation på den anden side ikke længere så simpelt adskilt, fordi det viser sig, at det specifikke eller partikulære genindtræder i begrebets form. Enhver spænding mellem begreb og modbegreb bør derfor også studeres som (en eventuelt ufuldkommen) spænding mellem det generelle og det partikulære. Det er forsøgt sat på form i nedenstående figur:

Emergerende begreb

Figur 11

Forholdet mellem det generelle og det singulære er singulært knyttet til de enkelte begreber og bør således være en uomgængelig del af den semantiske analyse. Koselleck er især opmærksom på forholdet mellem det generelle og det singulære i forhold til socialdimensionen og sondringerne mellem os og dem (Koselleck 2004: 156). Han gør opmærksom på, at identitetsmarkerende begreber for markeringen af "os", må være mere generelle end at de kan udtømmes for indhold ved en singulær artikulation. Begreber som "parti", "bevægelse" og "interesseorganisation" kan anvendes på lige basis i selv-konstruktionen af mange forskellige identiteter. Begreberne "parti", "bevægelse" og "interesseorganisation" er *transferable* i betydningen, at de kan overtages, anvendes og oversættes af mange forskellige grupper i mange forskellige sammenhænge. Tilsvarende er de identiteter, der konstrueres i tilknytning til begreberne "parti", "bevægelse" og "interesseorganisation" *gensidige* i den betydning, at de ikke udelukker og umuliggør hinanden. F.eks. har vi for tiden i det danske Folketing repræsenteret 10 danske partier, som alle skaber deres identitet ved anknytning til begrebet "parti", uden at det enkelte parti iagttager sin identitet umuliggjort af et andet konkurrerende parti.

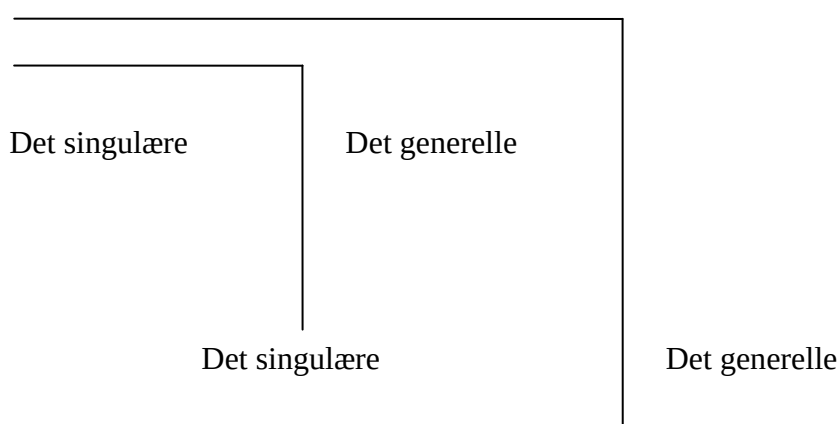
På den anden side mener Koselleck, at der ikke kan være tvivl om, at der altid er en tendens til *singularisering*, dvs. til at det generelle underkastes det enkle: "historical agencies tend to establish their singularity by means of general concepts, claiming them as their own." (Koselleck 2004: 156). Dette gælder selvfølgelig, når en trosretning gør krav på begrebet "kirken", når et folkeparti gør krav på alene at repræsentere folket. Men det gælder også, når der sættes en grænse for generaliteten, som når f.eks. bestemte typer af partier forbydes f.eks. kommunistiske eller nazistiske partier, eller når ikke alle, der selv ønsker det, accepteres af staten som trossamfund, eller når det danske folketing forbyder kvindelige juridiske dommere at bære tørklæder, fordi tørklæder iagttages som symbol på en muslimsk religiøs retsorden. Det gælder idet hele taget, når der er specifikke, dvs. singulære betingelser for tilslutningen til det generelle. Det er der altid, og det generelle er derfor aldrig helt generelt. Der er altid en grænse for transferabilitet, og gensidige identiteter er derfor kun gensidige i forhold til de identiteter, de er fælles om at ekskludere. Det singulære og det generelle optræder i gensidigt konstituerende og betingende distinktioner. Ernesto Laclau udtrykker det således: "The conclusion seems to be that the universality is incommensurable with any particularity yet cannot exist apart from the particular." (Laclau 1992: 90).

Problematikken om singulariseringen af det generelle kræver, at analyser af, hvordan identiteter konstrueres i.f.m. begrebsdannelse altid må have for øje, hvordan spændingen mellem singularitet og generalitet sættes. Hvordan kondenseres mening f.eks. i miljødiskussioner ind i begrebet

bæredygtighed på en måde så begrebet vinder universelle kvaliteter, samtidigt med at der sættes singulære betingelser for at repræsentere miljøet bæredygtigt i kommunikationen, sådan at hvis f.eks. man kan iagttages som økonomisk uafhængig NGO, så har man mere ret til at tale på vegne af miljøets bæredygtighed, end hvis man er Benzinselskab. I Danmark har vi som så mange andre steder religionsfrihed, men denne frihed anses i Danmark bedre repræsenteret af den kristne statskirke end af muslimer, der ”skiltes” med deres religion i deres påklædning.

Universaliseringslogikken kan formlogisk udtrykkes således:

Universaliseringslogikken

Figur 12

Forskellen singularitet/generalitet åbner op for iagttagelse af, hvordan kondensering af mening i begreber på engang også rummer spørgsmål om skabelse af generaliteter, der er anknytningsdulige i kommunikative systemer på singulære betingelser.

Det åbner op for studier af, hvordan det partikulære søges universaliseret, hvordan der sættes partikulære betingelser i begrebsdistinktioner for repræsentationen af det universelle samt hvordan kondensering af meningsformer som universelle positioner samtidigt definerer, hvad der overhovedet kan optræde som partikulært.

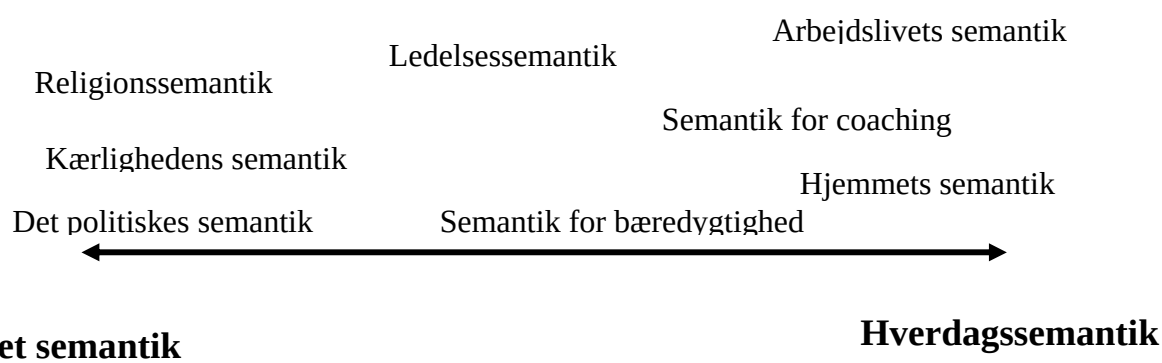
Kan semantik gradbøjes?

Vores analytiske greb har hidtil åbnet muligheder for iagttagelse af begrebsforskydninger. I hele Luhmann forståelse af semantik ligger lige præcis fokus på *kondensering* af forventninger i former.

Men i de begreber vi har til rådighed, har vi alene mulighed for at studere kondenseringen i dens *effekter*, altså når den har taget form af f.eks. begreber.

Luhmann valgte, som jeg allerede har været inde på, alene at studere plejet semantik i forhold til samfundets differentieringsform. Hans fokus var funktionssystemernes semantiske historiske, og disse strakte sig typisk over mange århundrede. Jeg har været inde på problemet om den alt for klare distinktion hos Luhmann mellem enten begreb eller ikke begreb (som i virkeligheden står i modstrid med hele hans måde at tænke mening på). Det giver også problemer med hele semantikbegrebet for hos Luhmann impliceres på linie med distinktionen begreb/ikke begreb, en distinktion mellem plejet semantik/uplejet semantik, hvor uplejet semantik bliver hverdagssemantik, der kan være vigtigt for hverdagen men ikke for sociologien, der har fokus på samfundets strukturer. Problemet består i, at findes massere af semantikker, der er helt centrale for beskrivelse af vores samfund og dets forskellige systemer, men som hverken er plejede i Luhmanns forstand eller simple hverdagssemantikker, der ikke har strukturstabilitet nok til at være konstitutive for sociale systemer ud over interaktionssystemerne. Det giver simpelthen ikke mening at følge Luhmann her, især ikke hvis man er optaget af sin samtid og dens mange forskydninger. Effekten bliver et kontinuum mellem plejet semantik og hverdagssemantik. Et sådant er umuligt at arbejde med fordi det efterlader tvivl om objektets status af objekt; altså i hvilken forstand bliver det vi så kalder semantik overhovedet semantik.

Plejet semantik: Et tvivlsomt begreb

Figur 13

Urs Stäheli har formuleret en lignende kritik af Luhmanns distinktion mellem seriøs og useriøs semantik: “The ‘non-serious’ semantics is a sort of left-over: it is that which is not fully absorbed by the dominant form of functional differentiation. Therefore, it is only consequent, when arguing within the logic of systems theory, that the excluded semantic cannot be the important one: it does

not fit to functional differentiation. This, however, leaves many important questions unanswered when it comes to discourses that construct their object (...) through drawing from several semantic registers (e.g. the discourse on AIDS). (Stäheli 1997: 136).

Vi må en anden vej ind i spørgsmålet, og jeg mener vi bliver nødt til tage den analysestrategiske udfordring på os, der handler om, hvordan kan vi gøre kondensering af mening iagttagelig. Det er ikke simpelt. Kondenseringsprocessen er grundlæggende usynlig. Der er ingen måde, hvorpå vi kan få gjort den til en iagttagelig genstand. Det vi måske til gengæld kan gøre at graddele kondensering. Ved at graddele kondensering kan vi komme uden om "enten eller bedømmelserne", altså enten at stå med et begreb, hvor vi kan dømme kondenseret mening eller også har vi intet begreb, og så er der ingen kondenseret mening.

En mulighed er at sondre mellem tomme begreber, semantik og normer som tre forskellige grader af kondensering og generalisering af mening. Tomme begreber har således den laveste grad af kondensering og normer den højeste. Relationen skal ses kumulativ; altså normer forudsætter semantik og kondenserer semantiske begreber. Semantik forudsætter tomme begreber, og kondenserer og udfolder dem ved at mangfoldiggøre dem i et utal af semantiske begreber. –Og på hvert "trin" i kondenseringen er der kontingens. Om og hvordan et eventuelt tomt begrebet bliver til hvilken semantik er altid kontingent.

Et *tomt begreb* bestemmer jeg altså som den laveste grad af kondensering af mening og forventning. Et tomt begreb er et bestemt begreb med ubestemt modbegreb. Ifølge Koselleck kræver et sådan begreb en fortsat opfyldning med konkret mening. *Et tomt begreb udtrykker en kondensering af forventninger om en bestemt forventnings- og meningsdannelse.* Kosellecks eget eksempel er dannelse af begrebet menneskelighed under den franske revolution uden et klart modbegreb om umenneskelighed, hvilket affødte forventninger om at fylde begrebet menneskelig med konkret mening (Koselleck 2004: 187). Et nyere eksempel kunne være dannelse af begrebet "bæredygtighed" i midten af 1980'erne med Brundtland rapporten som det klare monument. Bæredygtighed var et tomt begreb som skabte en anknytningsduelighed for utalige forsøg på at specificere det og bestemme, hvad der i et hvert fald ikke kunne anses som bæredygtigt.

Semantik udgør en højere grad af kondensering af mening og forventning. Vi kan tale om semantik, når der ikke blot er skabt enkeltbegreber, men et samlet reservoir af begreber stående til rådighed for kommunikation, og som tilsammen tegner et anknytningsdueligt betydningsrum omfattende såvel generaliserede forventninger til tid, socialitet som sag.

Følges eksemplet med bæredygtighed kunne man sige, at det tomme begreb bæredygtighed er blevet til en bæredygtighedssemantik, når der ikke blot forekommer enkeltbegreber forankret i bæredygtighedsbegrebet, men et helt reservoir som gør det muligt at kommunikere i et bæredygtighedsblik om et utal af temaer på en symbolsk udartet måde i samtlige meningsdimensioner.

Normer kan så ses som en kondensering af en flerhed af begreber i former af forventninger af bestemte forventninger. Med normer har vi ikke blot begreber, der står til rådighed, og som skaber bestemte struktureringer af forventninger, når de bringes i kommunikativ anvendelse. Der er også dannet formkonsistente forventninger om anknytninger til bestemte forventningsbærende begreber. Begreberne så at sige overlejres af sontringen mellem normerende konform praksis og afvigelse herfra (Luhmann 1995: 230).

Følges igen eksemplet med bæredygtighed undersøges, hvordan semantikken omsættes i normer på f.eks. virksomheder om at underkaste nye produktioner såkaldt livscyklus analyser. En livscyklus analyse kondenserer begreber i en form, der normerer en bestemt konform praksis hvis modbegreb bliver afvigelse.

Den analytiske sontring er samlet op i følgende figur:

Gradbøjning af kondensering

Figur 14

Det er selvfølgelig muligt at lave andre og mere sofistikerede sontringer. Men bliver sontringerne for krævende og for præcise mistes den analytiske potens. Spørgsmålet er selvfølgelig, hvad det overhovedet gør godt for at drage ovenstående sontringer? Luhmanns egne semantiske analyser strakte sig som sagt typiske over mange århundrede, fordi det han havde i fokus var de helt store spørgsmål så som skabelsen af den politiske semantik, af kærlighedssemantikken, af retssemantikken osv. Der var sjældent tvivl om, at der var dannet f.eks. en politisk semantik, kun om hvordan den var dannet. Hvis vi derimod ønsker at studere semantik med knap så epokal forankring som f.eks. den moderne miljøsemantiks dannelse, tilblivelsen af nye semantikker om

aktivt medborgerskab, tilblivelsen af organisationssemantikker om mangfoldighed, så er der i den grad tale om 'uafsluttede' semantikker, om semantikker, der stadig er under dannelse mens vi studerer dem, og hvor det derfor er væsentligt sværere at afgøre, hvorvidt vi her står med en egentlig "ny" semantik. Det afgørende er, at flytte semantikens kvalitet af semantik ind i den semantiske analyse, sådan at den semantiske analyse ikke kun er følsom for reservoirets indhold af begreber over tid, men også er følsom for hvordan det er et reservoir. Den semantiske analyse, må gøre kriteriet for semantik, til et empirisk spørgsmål!!

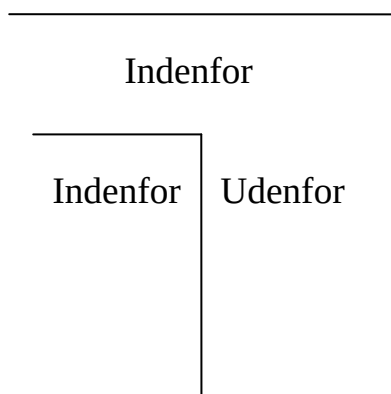
Semantik og samtidsdiagnostik

Semantisk historisk analyse kan bedrives på i princippet alle begreber. Der er ikke det begreb, man ikke kan spørge til opkomsten af. Selv er jeg den lykkelige ejer af en bog om bryllupskagens kulturhistorie. Men ikke alle semantikanalyser er nødvendigvis væsentlige bidrag. Reinhart Kosellecks mange begrebshistoriske arbejder var alle et bidrag til at undersøge, det han kaldte "neu-zeit". Fokus var begrebstransformationer i overgangen til den moderne politiske orden. Kriteriet for om et begreb var værd at studere blev derfor, hvorvidt dets transformation var konstitutivt for moderne politiske begreber og kategorier. Luhmanns semantiske analyser var typisk bundet op på tesen om samfundets funktionelle differentiering og fokus blev derfor på tilblivelsen af de enkelte funktionssystemers semantiske reservoirer, f.eks. politikens semantik, kærlighedens semantik og kunstens semantik. Men selv når vi iagttager os selv som systemteoretikere, er vi ikke bundet til entydigt at forfølge tesen om funktionel differentiering. Der er andre opgaver for systemteorien. Hvis systemteori fortsat skal gøre sig gældende, må den også kunne forholde sig til forandringer også på det lidt kortere sigt. Herunder må vi kunne forholde sig til forandringer, der foregår inden for den funktionelle differentieringsform, men alligevel forandrer (og udfordrer) det funktionelt differentierede samfunds udfoldelsesbetingelser. Der foregår markante forandringer i vores samfund som systemteorien kun sjældent bidrager til beskrivelser af. Vi har bl.a. diskussionerne om netværkssamfundet, om "New spirit of capitalism" og om "Det fleksible menneske" og forandringerne i økonomi og arbejdsmarked. Hvorfor er systemteoretiske forskere stort set tavse her? En forfærdelig tese kunne være, at Luhmanns mange oprindeligt rystende beskrivelser af samfundet, er forankret i en bestemt tid, og at hans beskrivelser af det funktionelt differentierede samfund læses lidt for dogmatisk af os, og når vi så tilmed ikke er særligt empirisk orienterede opdager vi aldrig, det punkt hvor Luhmanns geniale samfundsdiagnostik slår om og bliver

dogmatik. Mit forslag er, at vi skal bløde lidt op på Luhmanns strenge kobling mellem semantikanalyse og differentieringsform, en kobling der var lavet med et helt særligt formål, og som skulle give Luhmann hjemmel til en meget selektiv undersøgelse af semantiske forandringer på et utal af områder og med meget lange tidsspan. Luhmann havde behov for at se bort fra forfærdeligt meget for overhovedet at være i stand til at forfølge sin enormt omfattende tese om samfundets evolution. Opblødningen af forholdet semantik/struktur er nødvendigt for, at semantikanalysen kan bidrage bredere i det systemteoretiske arbejde og give systemteorien større empirisk og diagnostisk sensitivitet..

Det åbner radikalt spørgsmålet: Hvorfor foretage lige præcis denne semantiske analyse? Hvad skal vi med semantiske analyser i systemteorien? Helt generelt handler spørgsmålet om, at en indsigt kun er en indsigt i forhold til en udsigt. Generelt er en indsigt er altid en indsigt for *noget*. Et forskningsbidrag er altid et bidrag til *noget*. Der må altid være et ”uden for”, der konstituerer bidrag og indsigt. I vores semantiske studier er vi nødt til at have et ”udenfor”, der kan sætte os i stand til at bedømme om vi har et bidrag. Men hvis vi tager betingelserne for iagttagelse af anden orden på os, er der ikke noget ”udenfor”, der kan give os dømmekraft om det specifikke semantiske studies relevans. Men vi ER nødt til at have et uden for. Et udenfor er på engang nødvendigt og umuligt. Den eneste måde at håndtere det på er at sætte distinktionen mellem indenfor og udenfor, indenfor, for vort vedkommende indenfor systemteorien:

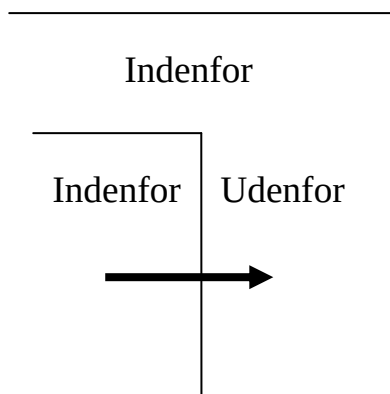
Nødvendigheden og umuligheden af et erkendelseskonstituerende ”udenfor”

Figur 15

Et hvilket som helst udenfor, er derfor altid allerede et indenfor. Arbejdet med at definere et udenfor sker indenfor, og bevæger sig sådan set aldrig uden for. Altså inden for systemteorien må vi definere kriterier for intern fremstilling, af hvad vi vælger at betragte og give status som et "udenfor", som vores analyser skal være bidrag til. Det kan illustreres således:

Udenforgørelse indenfor

Figur 16

Krydslæser vi i Luhmanns mange arbejder, mener jeg det er muligt at finde mindst tre meget forskellige erkendelsesinteresser bundet til iagttagelse af anden orden.

Den første vil jeg kalde produktion af kontingens. Et erkendelsesformål med iagttagelse af anden orden er simpelthen at tilbyde systemerne nye muligheder for selvbeskrivelse gennem beskrivelse af deres selvbeskrivelser, og dermed gennem skabelse af kontingens i deres iagttagelsesmuligheder. Den semantiske analysestrategi er skræddersyet til dette formål. Den semantiske analysestrategi indeholder iagttagelseskapacitet til at beskrive diverse semantikkers tilblivelse og deres tilbud af forventningsformer. Semantiske analyser sætter simpelthen lys på fortættede selvfølgeligheder og gør dem kontingente. Dette erkendelsesformål er ikke snævert bundet til bestemte "seriøse" systemer (Stäheli 1997). Det eneste det kræver, er, at vi lokaliserer bestemte "dogmer" og selvfølgeliggjorte temaer og gør dem til vores "udenfor", og herefter spørger til deres semantiske tilblivelse.

Den anden erkendelsesinteresse har jeg valgt at kalde konkretisk. Her er erkendelsesformålet at iagttage sociale iagttagelsers forskellige former og herigennem beskrive de sociale fænomeners

umulighedsbetingelser og de paradokser som bliver til kommunikationssystemernes autopoietiske maskiner. Formanalysen er bundet til denne erkendelsesinteresse. Her skaber vi et udenfor ved at gøre bestemte systemer iagttagelser til indikationer, der varsler en form.

Den tredje systemteoretiske erkendelsesinteresse har jeg kaldt for samtidsdiagnostik. Jeg vil tale om samtidsdiagnostik når iagttagelserne af anden orden ikke blot producere kontingens for et bestemt semantisk felt, og ikke blot beskriver enkeltstående kommunikationsformer, men iagttager hvordan semantikker og former udfolder bestemte samfundsmæssige differentieringsformer og sætter diverse systemers relationer i og på spil på særlige måder.

Erkendeform	Erkendelsesinteresse	”Udenfor”-fremstilling	Primær analytik
Produktions af kontingens	Synliggørelse af social kontingens gennem beskrivelse af systemers selvbeskrivelse	Vi kan indikere selvbeskrivelser og selvfølgeligheder, hvorefter de kan iagttages begrebshistorisk og deres kontingens synliggøres	Semantikanalyse
Konkretisme	Synliggørelse af det sociales fremtrædens operative umulighedsbetingelser; altså kommunikationens former	Vi kan indikere en indikationer, dualiteter og rene forskelle som da kræver formanalyse og dekonstruktion, der iagttager enhed af forskellen	Formanalyse
Samtidsdiagnostik	Diagnosticering det aktuelle betingelser i egenskab af konkurrerende differentieringsformer og strukturelle koblinger m.m.	Vi kan indikere nogle former som konstitutive, hvorved samfundsdiagnostik kan bedrives, der undersøger hvordan formerne differentieres, kobles og sættes på spil	Differentierings-analyse Koblingsanalyse

Figur 17

Det jeg argumentere for, er altså ikke simpelt at skille semantik og struktur fra hinanden eller at opgive distinktion. Jeg argumenterer for en kumulativ erkendelsesstrategi, hvor den samfundsdiagnostiske strategi er sidste trin på en indsigtsophobning. Første trin er indsigt i systemernes semantiske selvbeskrivelser kontingens. Når vi beskriver systemers selv-beskrivelser ved at analysere diverse semantikker tilbyder vi systemerne kontingens mht. deres interne selvskabelse. Men det rejser efterfølgende spørgsmålet om et systems grænse for kontingens; altså hvilken form et systems kontingens er henvist til at udfolde sig i. Systemernes produktion af semantik og selvbekrivelser er altid udfoldelser af kommunikationsformernes konstitutive paradokser. Meningsdannelse og kondensering af mening udtrykker skabelse af kommunikative muligheder ud ad formmæssige umuligheder. Formbundne paradokser er systemernes indre 'maskiner', der forhindrer dem i at "falde til hvile", og tvinger til stadig afparadokserende meningsdannelse, der aldrig forløser men højst forskyder i det uendelige. Så konkretistiske formanalyser har altså de semantiske analyser som deres 'udenfor'. En formanalyse er først et bidrag, når den er en indsigt i et systems hvilesløse produktion af ny mening og nye meningsformer. Men det rejser igen nye spørgsmål om kommunikationsformernes tilblivelsesbetingelser: Hvordan står formerne i relation til andre former? Hvad er enheden af formen for differentiering, der viser sig i netop disse systemers formmæssige udfoldelse? Hvordan er formerne differentieret og koblet? Hvordan står forskellige differentieringsformer over tid i forhold til hinanden? Her når vi så på det samfundsdiagnostiske trin, hvor det centrale bliver betingelserne for produktion af former og hvordan formerne sættes i og på spil.

Akkumulation af indsigt baseret på iagttagelse af anden orden

	Samtidsdiagnostik	Former på spil i den semantiske mulighedsrum
Konkretisme		Former for umulighed
Kontingens		Semantisk mulighedsrum

Figur 18

Konsekvensen er, at man ikke blot kan springe trin over, og nøjes med de store diagnostiske spørgsmål, for det ville være at forvandle systemteori fra sociologi til filosofi. Konsekvensen er imidlertid også en anerkendelse af de selvstændige indsigtsmuligheder på de forskellige trin samtidig med en fastholdelse af ambitionen om at presse indsigten opad om end uden at springe over.

Jeg argumenterer endvidere for en lidt bredere forståelse af differentieringsanalysen, sådan at denne ikke blot er forpligtet på at analysere det Luhmann nogle gange kalder den dominerende differentieringsform, men også er forpligtet på 1. at undersøge sameksistensen af forskellige differentieringsformer og dennes historiske variation, 2. de strukturelle koblinger og deres historik, samt 3. alle de former, der falder uden for differentieringsformerne, herunder de som Urs Stäheli betegner som parasitære kommunikationsformer og de som Gunther Teubner karakteriserer som hybrider inklusiv de koblinger, der dannes mellem disse og systemer i den dominerende differentieringsform (Stäheli 1997, Teubner 1996, 2002, Hutter & Teubner 1996). Konsekvenserne er flere, herunder en mindre risiko for, at vi giver analysen af den funktionelle differentieringsform status af generel ontologi i systemteorien. Vi får muligheden for også at gøre den funktionelle differentieringsform til et 'uden for' i vores analyser, herunder undersøge de kommunikationsformer, der tilsyneladende bryder med vores forventninger om et funktionelt differentieret samfund uden med de samme at klassificere sådanne fænomener som 'useriøse'. Vi

får muligheden for dekonstruktivt er lege med "den systemteoretiske dogmatik" på en måde, der tillader langt større sensitivitet i vores blik og bedre mulighed for at vores diagnoser bliver "rammende" selvbeskrivelse af samfundet.

De tre former for indsigt af anden orden kan forstyrre de iagttage systemer med hvert sit sæt af upraktiske spørgsmål til praksis. Simpelt sagt bliver budskabet i semantikanalysen: Hvad du gør, er ikke nødvendig. I formanalysen: Hvad du gør, er umuligt. Og i samtidssdiagnostikken: Du gør mere end du er klar over. Tag ansvar for det.

Litteraturliste:

Andersen, Niels Åkerstrøm & Born, Asmund (2008b): "The Employee in the Sign of Love" *Culture and Organization*, Forthcoming.

Andersen, Niels Åkerstrøm & Born, Asmund (2000): "Complexity and Change: Two "Semantic Tricks" in the Triumphant Oscillating Organization", i *System Practice and Action Research*, Vol. 13, No 3, 32 sider.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003a): *Discursive analytical strategies. Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*, The Policy Press, Bristol.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2003b): "Organisation i anden ordens perspektiv – Systemteoriens analysestrategiske maskine", in Højlund, Holger & Knudsen, Morten (red): *Organiseret kommunikation – Systemteoretiske analyser*, Samfundslitteratur, Frederiksberg.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2007a): "Creating the client who can create himself and his own fate – the tragedy of the citizens' contract" in *Qualitative Sociology Review*, Vol III, Issue 2, pp. 119-143. http://www.qualitativesociologyreview.org/ENG/Volume7/QSR_3_2_Andersen.pdf

Andersen, Niels Åkerstrøm (2008): *Legende magt*, Hans Reitzels Forlag, København.

Andersen, Niels Åkerstrøm (2008a): "The World as Will and Adaptation: the inter-discursive coupling of citizens' contracts", *Critical Discourse Studies*, Vol. 5, no. 1, pp. 75-89.

Koselleck, Reinhart (2004): *Futures past*, Columbia University Press, New York.

Laclau, Ernesto (1996): *Emancipation(s)*, Verso, London.,

Laclau, Ernesto., (1992): "Universalism, Particularism, and Question of Identity", *October*, nr. 61.

Laclau, Ernesto., (1996): "Deconstruction, Pragmatism, Hegemony", i Mouffe, C. (ed): *Deconstruction and pragmatism*, Routledge, London.

Luhmann, NiklasN., (1982): "World-Time and System History" i *The Differentiation of Society*, Columbia University Press, New York, s. 307.

Luhmann, Niklas., (1985): "Complexity and Meaning", i Prigogine, I. Zeleny, M., Morin, E. m.flet.al.: *The Science and Praxis of Complexity*, The United Nations University, Tokyo, s. 101.

Luhmann, Niklas, (1988): "Frauen, Männer und George Spencer Brown", i *Zeitschrift für Soziologie*, Enke Verlag Stuttgart, vol. 17, nr. 1, s. 47-17.

Luhmann, Niklas, (1993a): *Gesellschaftsstruktur und Semantik, Band 1*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, p. 9-72.

Luhmann, Niklas (1993b): "Deconstruction as second-order observing", i *New Literary History*, 24, pp. 763-782.

- Luhmann, Niklas, (1995): *Social Systems*, Stanford University Press, California, s. 65.
- Stäheli, Urs (1997): "Exorcising the 'popular' seriously: Luhmann's concept of semantics", in *International Review of Sociology*, Vol. 7, No. 1, pp. 127-145.
- Teubner, Gunther (1996): "Double Bind: Hybrid arrangements as de-paradoxifiers", in *Journal of institutional and theoretical economics*, vol. 152, pp. 59-64.
- Teubner, Gunther (2002): "Hybrid laws: Constitutionalizing private governance networks", in Kagan, R.A., Krygier, M. & Winston, K. (eds.): *Legality and Community*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Hutter, Michael. & Teubner, Gunther (1996): "The parasitic role of hybrids", in Campbell, David & Vincent-Jones, Peter (ed.): *Contract and economic organisation*, Dartmouth, Aldershot.